

Masterproef van de opleiding 'Master in de rechten'

De rechtspositie van kinderen met een handicap in het gewoon onderwijs

Paulien Santens – studentennr. 00703822 – major burgerlijk recht en strafrecht

Promotor: Prof. Dr. Freya Vander Laenen
Commissaris: Prof. Dr. Geert Van Hove

Universiteit Gent - Faculteit Rechtsgeleerdheid - Academiejaar 2011-2012

Ondergetekende, Paulien Santens, verleent hierbij toestemming aan derden om deze scriptie door te nemen.

Als alle anderen anders anders gaan beleven, zal anders van de ene op de andere dag gewoon gewoon worden.

K. Beeuwsaert

Woord vooraf

Voor het schrijven van deze masterproef ben ik op zoek gegaan naar een onderwerp waarmee ik werkelijk voeling heb. Van kindsbeen af vond ik het belangrijk om te streven naar gelijke rechten voor iedereen. Toen ik in contact kwam met kinderen met een handicap wist ik wat mij te doen stond. Ik ging op zoek naar de grote hindernissen waarmee deze kinderen momenteel te maken krijgen. Al snel bleek dat er in het onderwijs nog veel werk aan de winkel is.

Natuurlijk kon deze masterproef niet tot stand komen zonder hulp van enkele personen die ik enorm dankbaar ben. Een eerste woord van dank gaat uit naar mijn promotor, Freya Vander Laenen, bij wie ik altijd terecht kon voor vragen en opmerkingen. Daarnaast wil ik mijn ouders en mijn zus bedanken die mij gedurende mijn opleiding ten volle hebben gesteund. Dit betekende oprecht veel voor mij. Vervolgens wil ik Machteld Verbruggen, Geert Van Hove, Annelies D’Espallier, Patrick Vandelanotte en Marlies Dupont bedanken voor de tips die ik van hen kreeg. Ook Sofie Deschryver ben ik dankbaar voor het gebruik van haar foto die het onderwerp van mijn masterproef verduidelijkt op het titelblad.

Tenslotte wil ik vooraf opmerken dat waar in de tekst de mannelijke vorm wordt gebruikt, deze ook algemeen in de vrouwelijke vorm kan gelezen worden. Dit uit praktische overwegingen zonder de bedoeling te discrimineren.

Inhoudsopgave

WOORD VOORAF	V
AFKORTINGENLIJST	VIII
INLEIDING	1
1. SITUERING	1
1.1. <i>Algemene situering</i>	1
1.2. <i>Ontstaan en evolutie van het buitengewoon onderwijs in België</i>	3
2. PROBLEEMSTELLING – DOELSTELLING – CENTRALE ONDERZOEKSVRAAG - AFBAKENING	5
3. METHODE EN STRUCTUUR	8
DEEL I: ALGEMENE OMKADERING	13
1. DEFINITIES VAN DE BELANGRIJKSTE TERMEN	13
1.1. ONDERWIJS	13
1.2. BUITENGEWOON ONDERWIJS	13
1.3. GEÏNTEGREERD ONDERWIJS.....	14
1.4. INCLUSIEF ONDERWIJS.....	14
1.5. HANDICAP	15
1.6. KIND	16
2. DE RECHTEN VAN EEN LEERLING IN HET ONDERWIJS	17
2.1. DE RECHTEN VAN EEN LEERLING IN HET ONDERWIJS.....	17
2.1.1. <i>Het recht op onderwijs</i>	18
2.1.2. <i>Het recht op passieve vrijheid van onderwijs</i>	19
2.1.3. <i>Het recht op kosteloos onderwijs</i>	20
2.1.4. <i>Het recht op participatie</i>	21
2.1.5. <i>Het recht op gelijkheid en het gelijkheidsbeginsel inzake onderwijs</i>	21
2.1.6. <i>Rechtsbescherming</i>	23
2.2. HET RECHT VAN DE ONDERWIJSINSTELLING OP ACTIEVE VRIJHEID VAN ONDERWIJS	26
2.3. BESLUIT	27
3. NON-DISCRIMINATIE VAN PERSONEN MET EEN HANDICAP	29
3.1. VLAAMS NIVEAU	30
3.1.1. <i>Soft law</i>	30
3.1.2. <i>Hard law</i>	31
3.2. FEDERAAL NIVEAU	32
3.2.1. <i>Soft law</i>	32
3.2.2. <i>Hard law</i>	32
3.3. NIVEAU VAN DE EUROPESE UNIE.....	34
3.3.1. <i>Soft law</i>	34
3.3.2. <i>Hard law</i>	34
3.4. NIVEAU VAN DE RAAD VAN EUROPA	35
3.4.1. <i>Soft law</i>	35
3.4.2. <i>Hard law</i>	35
3.5. NIVEAU VAN DE VERENIGDE NATIES	36
3.5.1. <i>Soft law</i>	36
3.5.2. <i>Hard law</i>	37
3.6. BESLUIT	42

DEEL II. KRITISCHE ANALYSE	45
1. TOETSINGSMODEL.....	45
2. DE RECHTEN VAN DE LEERLING GETOETST AAN DE NON-DISCRIMINATIE VAN PERSONEN MET EEN HANDICAP	47
2.1. HET RECHT OP ONDERWIJS.....	48
2.1.1. <i>Probleem: nieuw type 9 voor kinderen met ASS.....</i>	49
2.1.2. <i>Schending van het standstillbeginsel?.....</i>	50
2.1.3. <i>Schending van het gelijkheidsbeginsel?.....</i>	52
2.1.4. <i>Besluit.....</i>	54
2.2. HET RECHT OP PASSIEVE VRIJHEID VAN ONDERWIJS	55
2.2.1. <i>Probleem: ‘draagkrachtafweging’ in het nieuwe Inschrijvingsdecreet .....</i>	55
2.2.2. <i>Schending van het standstillbeginsel?.....</i>	58
2.2.3. <i>Schending van het gelijkheidsbeginsel? .....</i>	58
2.2.4. <i>Besluit.....</i>	60
2.3. HET RECHT OP KOSTELOOS ONDERWIJS.....	61
2.3.1. <i>Probleem: aanpassingen voor kinderen met een handicap versus kosteloos onderwijs.....</i>	62
2.3.2. <i>Schending van het gelijkheidsbeginsel? .....</i>	65
2.3.3. <i>Besluit.....</i>	67
2.4. HET RECHT OP PARTICIPATIE	69
2.4.1. <i>Probleem: participatie op school voor kinderen met een handicap .....</i>	69
2.4.2. <i>Schending van het gelijkheidsbeginsel? .....</i>	70
2.4.3. <i>Besluit.....</i>	71
3. DE RECHTSBESCHERMING	73
3.1. KINDERRECHTENCOMMISSARIAAT.....	74
3.1.1. <i>Bevoegdheden .....</i>	74
3.1.2. <i>Evaluatie.....</i>	77
3.2. LOP EN CLR	78
3.2.1. <i>Bevoegdheden .....</i>	78
3.2.2. <i>Evaluatie.....</i>	79
3.3. COMITÉ VOOR DE RECHTEN VAN PERSONEN MET EEN HANDICAP	80
3.3.1. <i>Bevoegdheden .....</i>	80
3.3.2. <i>Evaluatie.....</i>	81
3.3.3. <i>Toekomst.....</i>	83
3.4. SPECIFIEK GEVAL: DE ERKENNING VAN DE STUDIE	84
3.4.1. <i>Lager onderwijs .....</i>	85
3.4.2. <i>Secundair onderwijs .....</i>	85
3.4.3. <i>Evaluatie .....</i>	86
3.5. BESLUIT	87
4. ALGEMEEN BESLUIT.....	89
4.1. CONCLUSIE EN AANBEVELINGEN	89
4.1.1. <i>Conclusie.....</i>	89
4.1.2. <i>Aanbevelingen.....</i>	94
4.2. BEPERKINGEN VAN HET ONDERZOEK EN AANBEVELINGEN VOOR VERDER ONDERZOEK	98
BIBLIOGRAFIE.....	100

Afkortingenlijst

ASS	Autismespectrumstoornis
CLR	Commissie inzake Leerlingenrechten
CRK	Comité voor de Rechten van het Kind
CRPH	Comité voor de Rechten van Personen met een handicap
Decreet Rechtspositieregeling	Decreet betreffende de rechtspositieregeling van de student, de medezeggenschap in het hoger onderwijs, de integratie van bepaalde afdelingen van het hoger onderwijs voor sociale promotie in de hogescholen en de begeleiding van de herstructurering van het hoger onderwijs in Vlaanderen
GKGB-decreet	Decreet houdende een kader voor het Vlaamse gelijkemans- en gelijkebehandelingsbeleid
GOK I-decreet	Decreet betreffende gelijke onderwijskansen-I
GON	Geïntegreerd onderwijs
Inschrijvingsdecreet	Decreet betreffende het inschrijvingsrecht
IVRK	Internationaal Verdrag inzake de Rechten van het Kind
KRC	Kinderrechtencommissariaat
LOP	Lokaal overlegplatform
PAB	Persoonlijk Assistentiebudget
Participatiedecreet	Decreet betreffende participatie op school en de Vlaamse Onderwijsraad
Raad inzake studievoortgangsbeslissingen	Raad voor betwistingen inzake studievoortgangsbeslissingen
UVRM	Universele Verklaring voor de Rechten van de Mens
VAPH	Vlaams Agentschap voor Personen met een Handicap
VRPH	Verdrag inzake de Rechten van Personen met een Handicap

Inleiding

Dit onderdeel bevat de situering van het onderwerp. Daarna volgen achtereenvolgens de probleemstelling, de doelstelling, de centrale onderzoeksvraag en de afbakening van het onderwerp. Tenslotte worden de methode en de structuur toegelicht.

1. Situering

Hieronder wordt om te beginnen de problematiek van personen met een handicap¹ aangehaald. Daarbij worden de rechten van kinderen in het gewoon onderwijs aangestipt om daarnaast de problematiek van kinderen met een handicap te plaatsen. Vervolgens wordt een zijsprong gemaakt naar het buitengewoon onderwijs. Het ontstaan en de evolutie ervan wordt besproken om zo een link te leggen naar de problematiek in het gewoon onderwijs.

1.1. Algemene situering

Wereldwijd leven er meer dan een miljard personen met een handicap. Van hen ondervinden bijna tweehonderd miljoen personen beduidende moeilijkheden in het functioneren.² Toch wordt met hen niet altijd rekening gehouden in de maatschappij. De voorbeelden hiervan zijn talrijk. Zo zijn gebouwen vaak niet toegankelijk voor rolstoelen. Ook moet een persoon met een handicap een treinrit vroeger plannen dan iemand zonder handicap. Bovendien zijn in sommige pretparken een minderheid aan attracties toegankelijk voor kinderen met een handicap.³ Dit zijn slechts enkele van de vele voorbeelden. Tenslotte ondervinden kinderen met een handicap ook problemen in het onderwijs. Hieronder worden enerzijds de rechten van kinderen in het onderwijs aangehaald. Anderzijds komt de specifieke problematiek van kinderen met een handicap aan bod.

In het algemeen gaat er in het onderwijs meer en meer aandacht naar kinder(mensen)rechten. Kinderen zijn niet langer rechtsobjecten, maar rechtssubjecten. Ze roepen vaker het recht inzake onderwijsgeschillen in.⁴

Er zijn drie grote raakvlakken in de relatie onderwijs-kinderrechten. Ten eerste is er het recht *op* onderwijs, een door verschillende nationale en internationale regels⁵ erkend sociaal grondrecht. Ten tweede worden rechten *in* het onderwijs onderscheiden. Tenslotte bestaan er ook rechten *door* het onderwijs. Deze laatste duiden op een onderwijs dat moet gericht zijn op het versterken van het

---

¹ Het gebruik van de term 'handicap' ligt bij sommige personen gevoelig. In punt 1.5. wordt de reden van het gebruik van deze term toegelicht.

² WORLD HEALTH ORGANIZATION, "World Report on Disability 2011", http://whqlibdoc.who.int/publications/2011/9789240685215_eng.pdf, xi.

³ Onlangs wees de media op de verschillende klachten tegen het pretpark Plopsaland. Zie X., "Al vijftientig klachten tegen Plopsaland", *De Standaard* 25 april 2012.

⁴ E. VERHELLEN, "Kinderrechten en onderwijs. Een driedubbele bindende taak", *TORB* 1997-98, 73-81.

⁵ Zie punt 2.1.1. van deel I.

respect voor de mensenrechten. Het Internationaal Verdrag inzake de Rechten van het Kind (IVRK)⁶ heeft ervoor gezorgd dat deze drie verantwoordelijkheden bindend zijn voor de verdragsstaten.⁷

Kinderen met een handicap ondervinden hindernissen bij het uitoefenen van bovenstaande onderwijsrechten. Het recht *op* onderwijs van kinderen met een handicap stelt in België geen grote problemen. Zij die geen les volgen in het gewoon onderwijs worden meestal opgevangen in het buitengewoon onderwijs. Hun rechten *in* het onderwijs vormen een groter discussiepunt. In een rapport naar aanleiding van het *What do you think*-project van UNICEF geven de meeste kinderen hun voorkeur aan het buitengewoon secundair onderwijs. Deze scholen zijn immers beter aangepast. Daarnaast is er meer aandacht voor de mogelijkheden, is de omkadering beter en wordt er minder gepest. Andere kinderen prefereren het inclusief onderwijs om niet geïsoleerd te worden en om kinderen zonder handicap beter te leren kennen. Het rapport toont echter aan dat veel scholen nog niet in staat zijn om inclusief onderwijs aan te bieden. Oorzaken zijn infrastructuur, begeleiding van leerkrachten, gespecialiseerd personeel en pestgedrag.⁸ Het is belangrijk om aan te stippen dat jongeren keuzevrijheid willen hebben inzake het type onderwijs, de studierichting en de school.⁹

Om deze keuzevrijheid optimaal te garanderen moet er dus gestreefd worden naar de mogelijkheid van inclusief onderwijs¹⁰ waarbij kinderen met een handicap geen problemen ervaren qua infrastructuur, begeleiding, pesten, enz. Dit heeft veel voordelen. Inclusief onderwijs zorgt er namelijk voor dat kinderen met een handicap gemakkelijker hun diploma secundair onderwijs behalen en doorstromen naar het hoger onderwijs. Op die manier kunnen ze beter jobs uitoefenen, een goed inkomen verwerven en actieve leden van de gemeenschap worden.¹¹

In Vlaanderen wordt er *nagedacht* om stappen te zetten richting inclusief onderwijs. Recent werden immers parlementaire vragen gesteld aan de Vlaamse Minister van Onderwijs Pascal Smet inzake de uitstroom naar het buitengewoon onderwijs. Hij liet blijken dat hij, als gevolg van het uitgestelde Decreet Leerzorg, dringende maatregelen wil nemen om zo beter aan de eisen van het Verdrag inzake de Rechten van Personen met een Handicap (VRPH)¹² te voldoen.¹³ Er moet echter in het oog worden gehouden dat het niet bij het nemen van *ad hoc* maatregelen blijft.

---

⁶ Internationaal Verdrag inzake de Rechten van het Kind van 20 november 1989, *United Nations Treaty Series*, vol. 1.577, 3 (hierna verkort IVRK).

⁷ E. VERHELLEN, "Kinderrechten en onderwijs. Een driedubbele bindende taak", *TORB* 1997-98, 73-81.

⁸ UNICEF-BELGIE, "Wij zijn jongeren in de eerste plaats! Rapport van jongeren met een handicap over het respect voor hun rechten in België", www.unicef.be/nl/page/project-what-do-you-think, 13-33 en 44-47.

⁹ UNICEF-BELGIE, "Wij zijn jongeren in de eerste plaats! Rapport van jongeren met een handicap over het respect voor hun rechten in België", www.unicef.be/nl/page/project-what-do-you-think, 44.

¹⁰ Voor de definitie van inclusief onderwijs: zie punt 1.4. van deel I.

¹¹ VERENIGDE NATIES, "From Exclusion to Equality: Realizing the Rights of Persons with Disabilities. Handbook for Parliamentarians on the Convention on the Rights of Persons with Disabilities and its Optional Protocol", www.ohchr.org/Documents/Publications/training14en.pdf, 82.

¹² Verdrag inzake de Rechten van Personen met een Handicap van 13 december 2006, *United Nations Treaty Series*, vol. 2515, nr. 44.910 (hierna verkort VRPH).

¹³ Actuele vraag over de aangekondigde maatregelen om de uitstroom naar het buitengewoon onderwijs te verminderen en de nodige ondersteuning voor de scholen om deze leerlingen te begeleiden, *Parl.St.* VI.Parl. 2011-12, nr. 22.

1.2. Ontstaan en evolutie van het buitengewoon onderwijs in België

Teneinde het onderwerp van deze masterproef te situeren is het belangrijk het ontstaan en de huidige situatie van het buitengewoon onderwijs aan te halen. Door de grote uitstroom naar het buitengewoon onderwijs in Vlaanderen wordt de stap naar inclusief onderwijs immers moeilijker.¹⁴ Deze situatie is historisch zo gegroeid.

In de 19de eeuw ontwikkelden de Broeders en Zusters van Liefde en de Zusters der Kindsheid van Maria het onderwijs aan personen met sensorïële handicaps in België. In de eerste helft van de 19de eeuw was er sprake van een zeker pedagogisch optimisme. Dit vervaagde vanaf ongeveer 1850.¹⁵ De evolutie van de industriestaten had een sociaal-economische crisis tot gevolg, waarbij de ‘uitwassen’ (bijvoorbeeld alcoholisme) van de industriestaat in vraag werden gesteld. Historisch gezien wordt het ontstaan van het buitengewoon onderwijs in deze tijd gesitueerd.¹⁶ Met pioniers als DEMOOR, DECROLY en de Broeders van Liefde was België rond 1900 de koploper inzake onderwijszorg voor personen met een handicap. Provincies, grote steden en kloostergemeenschappen richtten scholen en instituten voor kinderen met een handicap op.¹⁷

Met de Wet op de Leerplicht van 1914 nam de wetgever voor het eerst initiatief tot het oprichten van het buitengewoon onderwijs. Er stond immers vermeld dat *“daar waar de populatie dit mogelijk maakt, de gemeenten ertoe verplicht zijn klassen te organiseren voor zwakbegaafde of verachteerde of abnormale kinderen”*.¹⁸ In de gewone onderwijswetgeving waren dus een aantal specifieke voorzieningen ingebouwd. Die droegen er zorg voor dat de leerlingenschalen voor deze klassen aangepast waren aan de handicap van de leerlingen. Zonder organieke wetgeving op het buitengewoon onderwijs functioneerde het dus toch in de praktijk. Het schoolpact van 1958 kende ook aan de Staat het recht toe om buitengewoon onderwijs te organiseren, terwijl nieuwe principes van subsidiëring ingang vonden. Wegens deze subsidiëring en de hiermee samenhangende controle ontstond de behoefte aan een organieke wetgeving op het buitengewoon onderwijs¹⁹. Die kwam in 1970 tot stand.²⁰

Gaandeweg steeg het aantal leerlingen in het buitengewoon onderwijs zodat we tot op heden het hoogste cijfer uit de geschiedenis van Vlaanderen hebben bereikt. Zo zat van de jongens geboren in 1997 9.1 % als 11-jarige in het schooljaar 2008-2009 in het buitengewoon lager onderwijs. Bij de meisjes bedroeg dit percentage 5.8 %. Hoewel de groei van het buitengewoon lager onderwijs de voorbije jaren vertraagd is, zijn dit tot nu de hoogste cijfers. Over de jaren heen is de rol van het

---

¹⁴ K. CASAER, *Buitengewoon-gespecialiseerd: onderwijs aan leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften*, Antwerpen, Garant, 2008, omslag.

¹⁵ W. VANDERPLASSCHEN, S. VANDEVELDE, C. CLAES, E. BROEKAERT en G. VAN HOVE, *Orthopedagogische werkvelden in beweging: Organisatie en tendensen*, Antwerpen, Garant, 2006, 131-132.

¹⁶ W. VANDERPLASSCHEN, S. VANDEVELDE, C. CLAES, E. BROEKAERT en G. VAN HOVE, *Orthopedagogische werkvelden in beweging: Organisatie en tendensen*, Antwerpen, Garant, 2006, 131-132.

¹⁷ R. DUJARDIN, “Het buitengewoon onderwijs in België – Huidige situatie en prioriteiten voor de jaren ‘80”, *BTSZ*, 1981, 200-201.

¹⁸ W. VANDERPLASSCHEN, S. VANDEVELDE, C. CLAES, E. BROEKAERT en G. VAN HOVE, *Orthopedagogische werkvelden in beweging: Organisatie en tendensen*, Antwerpen, Garant, 2006, 131-132.

¹⁹ Wet 6 juli 1970 op het buitengewoon onderwijs, *BS* 25 augustus 1970.

²⁰ R. DUJARDIN, “Het buitengewoon onderwijs in België - Huidige situatie en prioriteiten voor de jaren ‘80”, *BTSZ*, 1981, 200-201.

buitengewoon lager onderwijs op indrukwekkende wijze toegenomen. De kans dat een jongen (meisje) geboren in 1978 op 11-jarige leeftijd in het buitengewoon lager onderwijs terecht kwam, bedroeg bijvoorbeeld nog 5.4% (3.7%).^{21 22}

Almaar meer kinderen (met een handicap) worden dus doorverwezen naar het buitengewoon onderwijs. Volgens onderzoek is Vlaanderen binnen Europa één van de koplopers in deze praktijk.²³ Studies tonen echter aan dat het aangewezen is om stappen te zetten richting inclusief onderwijs.²⁴

---

²¹ Het buitengewoon lager onderwijs ondersteunt ook leerlingen in 'volledig geïntegreerd onderwijs'. Die leerlingen zijn niet meegeteld in de percentages.

²² STEUNPUNT SSL, "Cijferreeks: evolutie van de omvang van het buitengewoon lager onderwijs", www.steunpuntloopbanen.be/nieuwsbrief0211/VanLandeghem_Groei%20BLO_nov%202010.pdf, 1-3.

²³ Zie EUROPEAN AGENCY FOR DEVELOPMENT IN SPECIAL NEEDS EDUCATION, "Special needs education – Country Data", www.european-agency.org/publications/ereports/special-needs-education-country-data-2010/SNE-Country-Data-2010.pdf (consultatie 23 september 2011).

²⁴ Zie punt 2. van de Inleiding.

2. Probleemstelling – doelstelling – centrale onderzoeksvraag - afbakening

Hieronder wordt de probleemstelling van deze masterproef aangehaald. Iedereen heeft recht op onderwijs. Helaas ondervinden kinderen met een handicap hierbij problemen. Hiervan worden enkele illustraties gegeven. Daarna volgt de omschrijving van de doelstelling. Verder komt de centrale onderzoeksvraag aan bod. Er wordt geëindigd met de afbakening en de beperkingen van het onderzoek.

Iedereen, inclusief een kind met een handicap, heeft recht op onderwijs²⁵. De rechtspraak en de rechtsleer aanvaarden algemeen dat dit recht eveneens het aspect van de vrije schoolkeuze van de ouders omvat als uitvloeisel van de actieve vrijheid van onderwijs^{26, 27}. Art. 24, §1, tweede lid Gw. waarborgt dus een recht in hoofde van de ouders om dat onderwijs te kiezen dat zij voor de opvoeding van hun kind(eren) vooropstellen. Hiermee wordt de keuze op ideologisch, levensbeschouwelijk, pedagogisch,... vlak bedoeld.²⁸

Sommige kinderen leven echter met een handicap. Zij kunnen les volgen in het buitengewoon onderwijs, maar er zijn bepaalde leerlingen onder hen die les (willen) volgen in het gewoon onderwijs. De manier waarop dit laatste vandaag verloopt, roept juridische vragen op. Tijdens de schoolloopbaan ondervindt een kind met een handicap namelijk enkele hoge drempels.

Een eerste illustratie toont aan dat kinderen met een handicap nog al te vaak onterecht geweigerd worden in gewone scholen. Op die manier wordt het recht op onderwijs in een school naar keuze met de voeten getreden. Het gaat hier om het inschrijvingsrecht. Scholen beweren dat ze 'onvoldoende draagkracht'²⁹ hebben. Conform het GOK I-Decreet³⁰ en het nieuwe inschrijvingsdecreet³¹ kunnen scholen inderdaad een leerling die bijzondere leernoden heeft weigeren indien de school over onvoldoende draagkracht beschikt om aan die leorzorgen tegemoet te komen. In voorkomend geval moet de school vooralsnog de leerling onder ontbindende voorwaarde inschrijven en de in art. III.10 voorgeschreven procedure volgen.³² De inrichtende macht moet overleggen met de ouders en met het centrum voor leerlingenbegeleiding dat de school begeleidt, maar uiteindelijk is het de inrichtende macht die de beslissing neemt.

---

²⁵ Zie art. 24, §3 Gw., art. 2 Eerste Protocol EVRM, art. 13, 1° ECOSOC-Verdrag, art. 28.1. IVRK, art. 14 EU-Handvest Grondrechten, enz.

²⁶ Zie punt 2.2. van deel I.

²⁷ Bij wijze van voorbeeld: in drie zaken werd vastgesteld dat de kinderen, zigeuners, naar school konden gaan in de nabijheid van hun school zodat er niet tot een schending van art. 2 Eerste Protocol EVRM werd besloten (EHRM, *Coster v. United Kingdom*; EHRM, *Lee v. United Kingdom*; EHRM, *Smith v. United Kingdom*); het reglementair besluit inzake de inrichting van de examenjury's belet de ouders niet om hun kind onderwijs te laten volgen dat overeenstemt met hun godsdienstige en filosofische overtuigingen (RvS 25 augustus 1999, nr. 82.139); de keuzevrijheid van de school wordt tevens erkend door het Hof van Beroep van Brussel (Brussel 17 maart 1994, *J.dr.jeun.* 1994, afl. 136, 41).

²⁸ L.M. VENY, *Compendium van het Vlaamse Onderwijsrecht*, I, *Dragende beginselen van het onderwijsbestel*, Brugge, die Keure, 2010, 197-198.

²⁹ Voor een nadere begripsomschrijving van 'draagkracht': zie punt 2.2.1. van deel II.

³⁰ Door middel van het nieuwe inschrijvingsdecreet zal deze bepaling overgeheveld worden naar het Decreet Basisonderwijs en de Codex Secundair Onderwijs.

³¹ Decreet 25 november 2011 betreffende het inschrijvingsrecht, BS 23 februari 2012.

³² L.M. VENY, *Compendium van het Vlaamse Onderwijsrecht*, I, *Dragende beginselen van het onderwijsbestel*, Brugge, die Keure, 2010, 173-174.

Een eerste opmerking hierbij is dat ouders voor bemiddeling een beroep kunnen doen op het lokaal overlegplatform (LOP)³³ of een klacht kunnen indienen bij de Commissie inzake Leerlingenrechten (CLR)³⁴ (art. III.13). Onderzoek heeft echter uitgewezen dat deze mechanismen geen effectieve werking hebben.³⁵ Een tweede opmerking is dat het GOK I-decreet alsook het nieuwe Inschrijvingsdecreet zelf niet stroken met het VRPH. Dat verdrag spreekt immers over ‘redelijke aanpassingen’³⁶ en niet over ‘draagkracht’. De vraag stelt zich of er sprake is van discriminatie.

Een tweede illustratie duidt op het probleem van redelijke aanpassingen eens de persoon met een handicap is ingeschreven in de school. Deze aanpassingen worden vaak geweigerd. Dit maakt tegelijk een discriminatie uit³⁷.

Het doel van deze masterproef is het beschrijven en het kritisch analyseren van de rechtspositie en de rechtsbescherming van leerlingen in het onderwijs enerzijds en van personen met een handicap anderzijds. Er kan zo gewerkt worden aan het belang dat kinderen met een handicap goed geïntegreerd worden in het gewoon onderwijs opdat ze later meer kansen zouden hebben. Er moet dan ook gestreefd worden naar de mogelijkheid tot inclusief onderwijs. Goed onderwijs voor een persoon met een handicap is namelijk belangrijk voor werkgelegenheid, economische onafhankelijkheid alsook voor het rehabilitatieproces. Het is ook van belang voor preventie van gebrek aan informatie, armoede en slechte gezondheidsvoorziening. De belangrijkste wijze waarop integratie van personen met een handicap in de maatschappij gerealiseerd wordt, is dus het onderwijs.³⁸ De keuze tussen gewoon en buitengewoon onderwijs moet echter mogelijk blijven.

“Wat is de rechtspositie en de rechtsbescherming voor kinderen met een handicap in het gewoon onderwijs in Vlaanderen?” is de centrale vraag die in dit onderzoek wordt gesteld.

Het onderzoeksgebied wordt hierbij afgebakend teneinde tot een kwalitatief resultaat te komen. Eerst en vooral wordt er toegespitst op het gewoon onderwijs gezien het les volgen door kinderen met een handicap daar vandaag een heet hangijzer is. Vervolgens zal gehandeld worden over kinderen van zes tot en met achttien jaar. Dit zijn de jaren waarin een kind leerplichtig is. Ook wordt het onderzoek beperkt naargelang het type handicap. Gezien het onderzoeken van personen met fysieke handicap én van personen met mentale handicap het onderzoek te ver zou leiden, wordt het beperkt tot personen met een fysieke handicap. Deze vormen vermoedelijk de grootste groep van personen met een handicap. Bij het Vlaams Agentschap voor Personen met een Handicap (VAPH)³⁹ heeft de meerderheid van de personen die zijn ingeschreven namelijk een fysieke handicap (nl. 34 %).⁴⁰ Er bestaan echter geen exacte cijfers over hoeveel personen een fysieke dan wel een mentale handicap hebben, aangezien personen met een handicap heel verschillend zijn. Dikwijls worden de

---

³³ Hierna verkort LOP.

³⁴ Hierna verkort CLR.

³⁵ M. DUPONT, *Onderzoek naar de barrières die ouders ondervinden bij de zoektocht naar een geschikte school voor hun kind met een beperking*, onuitg. Masterproef Pedagogische Wetenschappen UGent, 2009-10.

³⁶ Voor een nadere begripsomschrijving van ‘redelijke aanpassingen’: zie punt 3 van de Inleiding.

³⁷ Art. 15, 6° Decreet 10 juli 2008 houdende een kader voor het Vlaamse gelijke kansen- en gelijkebehandelingsbeleid, BS 23 september 2008 (hierna verkort GKGB-decreet).

³⁸ G. LAUWERS, “Inclusief onderwijs in een internationaal perspectief”, *TORB* 2003-04, 426.

³⁹ Hierna verkort VAPH.

⁴⁰ E-mailverkeer met I. VEEKMANS, communicatiemedewerker VAPH.

'types van handicap' beschreven gebruik makend van een aspect van de handicap (zoals 'verzwakkingen': fysiek, mentaal, enz.) terwijl deze op andere momenten gezondheidstoestanden vermengen met handicap. Zo wordt het moeilijk om tot metingen over te gaan.⁴¹ Als laatste wordt het geografisch onderzoeksgebied beperkt tot Vlaanderen. Het betreft namelijk in de eerste plaats een gemeenschapsmaterie.

Dit onderzoek reikt niet tot dusver dat de toepassing van de regelgeving in de praktijk wordt aangehaald. De naleving van de regelgeving moet in verder onderzoek worden nagegaan. Het onderzoek focust zich op de studie van de wetgeving in de meest ruime zin. Er wordt niet ingegaan op individuele gevallen.

---

⁴¹ WORLD HEALTH ORGANIZATION, "World Report on Disability 2011", http://whqlibdoc.who.int/publications/2011/9789240685215_eng.pdf, 22.

3. Methode en structuur

Dit onderdeel geeft de methode van het onderzoek aan. Daarbij worden reeds de belangrijkste begrippen doorheen het onderzoek omschreven. Het gaat om 'het gelijkheidsbeginsel', 'discriminatie' en 'redelijke aanpassingen'. Daarna volgt de structuur van deze masterproef, die een onderdeel van de methode vormt.

De onderzoeksvraag zal onderzocht worden aan de hand van een studie van internationale en nationale wetgeving, rechtspraak en rechtsleer. Twee centrale begrippen die doorheen het onderzoek worden aangehaald zijn het 'gelijkheidsbeginsel' en 'discriminatie'. Het antidiscriminatierecht legt immers enkele knelpunten inzake de rechtspositie van kinderen met een handicap in het onderwijs bloot. Hoewel het antidiscriminatierecht niet het enige middel is om deze knelpunten weg te werken en het inclusief onderwijs te bevorderen, kan het zeker en vast als een belangrijke stimulans fungeren.⁴²

De begrippen 'gelijkheidsbeginsel' en 'discriminatie' dragen bij tot het bestrijden van uitsluiting van mensen uit een aantal domeinen van het maatschappelijk leven.⁴³ Ze worden zowel in nationale als in internationale wetgeving gehanteerd. De artikelen 10 en 11 van de Grondwet waarborgen bovendien ook de non-discriminatie met betrekking tot fundamentele rechten die in internationale verdragen worden genoemd.⁴⁴ Deze kernbegrippen zijn steeds belangrijke thema's geweest op de internationale mensenrechtenagenda.⁴⁵ 'Redelijke aanpassingen' tenslotte, is een begrip dat nauw verbonden is met 'discriminatie'.

Het non-discriminatieprincipe en het gelijkheidsbeginsel worden doorgaans in dezelfde lijn genoemd. Het gelijkheidsbeginsel is de positieve formulering van het discriminatieverbod.⁴⁶

Eerst en vooral moet er een onderscheid gemaakt worden tussen formele gelijkheid en materiële gelijkheid. Formele gelijkheid (gelijkheid 'voor' de wet) houdt in dat de wet voor iedereen op dezelfde wijze moet toegepast worden. Het gaat hier niet om de inhoud van de wet. De ingeburgerde term hiervoor is 'gelijke behandeling'.⁴⁷ Materiële gelijkheid (gelijke behandeling 'door' de wet) betekent dat de inhoud van de wet op zich verenigbaar moet zijn met het gelijkheidsbeginsel. Ook moet de wet verenigbare gevolgen met dit beginsel hebben. Het volstaat in die zin niet dat de wet voor iedereen op dezelfde wijze geldt en dat ze op iedereen op dezelfde wijze wordt toegepast.⁴⁸ Deze soort van gelijkheid werd onderschreven door de 'international disability rights movement', een burgerrechtenbeweging die opkwam gedurende de jaren 1960. Personen met

---

⁴² D. DE PRINS en W. VANDENHOLE, "(Ook) recht op inclusief onderwijs voor personen met een functioneringsprobleem?", *TvMR* 2007, afl. 4, 14.

⁴³ S. SOTTIAUX, "Het gelijkheidsbeginsel: langs oude paden en nieuwe wegen", *RW* 2008-09, nr. 17, 695.

⁴⁴ J. VELAERS, "Samenloop van grondrechten: het Arbitragehof, titel II van de Grondwet en de internationale mensenrechtenverdragen", *TBP* 2005, 300.

⁴⁵ G. GOEDERTIER, "Artikel 14. Verbod van discriminatie" in J. VANDE LANOTTE en Y. HAECK (eds.), *Handboek EVRM, II, Artikelsgewijze Commentaar*, Antwerpen, Intersentia, 2004, 135.

⁴⁶ R. DEBEL, "Naar een volwaardige toepassing van het concept indirecte discriminatie", *TJK* 2008, 338.

⁴⁷ S. SOTTIAUX, "Het gelijkheidsbeginsel: langs oude paden en nieuwe wegen", *RW* 2008-09, nr. 17, 690.

⁴⁸ P. LEMMENS, "Bescherming tegen discriminatie" in A. ALEN en P. LEMMENS (eds.), *Staatsrecht*, Brugge, die Keure, 2008, 80.

een handicap verkozen de materiële gelijkheid die meer gevoelig was voor verschillen, structurele ongelijkheid en hindernissen die personen gelijk genot en uitoefening van hun rechten en vrijheden in de weg stonden.⁴⁹ Deze soort gelijkheid wordt in de volksmond ‘gelijkheid van kansen’ genoemd.⁵⁰ Ze verdient de voorkeur boven ‘formele’ gelijkheid doordat er aandacht is voor de inhoud van de wet.

Er zijn verschillende verschijningsvormen van discriminatie. Discriminatie kan het gevolg zijn van een verschil in behandeling tussen gelijke of vergelijkbare gevallen of van een gelijke behandeling van verschillende situaties. Discriminatie kan bovendien direct of indirect zijn. Een direct onderscheid is rechtstreeks gebaseerd op een uitdrukkelijk in de wet of verdrag vermelde differentiatiegrond (bijvoorbeeld ras of handicap). Van een indirect onderscheid is er sprake wanneer een onderscheidingscriterium wordt gebruikt dat schijnbaar neutraal is, maar het effect heeft van een onderscheid op basis van datzelfde criterium. Het begrip ‘onderscheid’ of ‘(on)gelijke behandeling’ is neutraal en zegt niets over het verboden of toegelaten karakter van een maatregel. Dit karakter hangt af van de keuzes van de wetgever en de uitkomst van de rechterlijke toetsing aan het discriminatieverbod. De term discriminatie duidt dus op een ontoelaatbaar (gebrek aan) onderscheid.⁵¹

De overheid heeft twee soorten verplichtingen in verband met discriminatie. Enerzijds kunnen de verplichtingen negatief zijn. Het gaat dan om een verbod van discriminatie. Anderzijds zijn er positieve verplichtingen, waarbij de overheid de gelijkheid moet bevorderen en voor bescherming tegen discriminatie moet zorgen.⁵² De Antidiscriminatiewet belet volgens de Raad van State⁵³ geen positieve discriminatie⁵⁴ ten voordele van personen met een handicap, indien de voorwaarden die door het Arbitragehof⁵⁵ werden gesteld worden nageleefd. Ten eerste mag het systeem van corrigerende gelijkheid slechts worden toegepast in de gevallen waarin een kennelijke ongelijkheid blijkt. Daarnaast moet de wetgever het verdwijnen van die ongelijkheid als een te bevorderen doelstelling aanwijzen. Bovendien moeten de corrigerende maatregelen van tijdelijke aard zijn en moeten ze verdwijnen wanneer het door de wetgever beoogde doel eenmaal is bereikt. Zij mogen tot slot andermans rechten niet onnodig beperken.

Het toepassingsgebied van non-discriminatiebepalingen in verdragen kan verschillend zijn. In internationale mensenrechtenverdragen hebben non-discriminatiebepalingen meestal een beperkt toepassingsgebied. Bepalingen stellen dan dat het genot van de in het betrokken verdrag bedoelde

---

⁴⁹ A. HENDRIKS, “The significance of equality and non-discrimination for the protection of the rights and dignity of disabled persons” in T. DEGENER en Y. KOSTER-DREESE (eds.), *Human Rights and Disabled Persons. Essays and Relevant Human Rights Instruments*, Dordrecht, Martinus Nijhoff, 1995, 56.

⁵⁰ S. SOTTIAUX, “Het gelijkheidsbeginsel: langs oude paden en nieuwe wegen”, *RW* 2008-09, nr. 17, 690.

⁵¹ D. DE PRINS, S. SOTTIAUX en J. VRIELINK, *Handboek Discriminatierecht*, Mechelen, Kluwer, 2005, 3.

⁵² P. LEMMENS, “Bescherming tegen discriminatie” in A. ALEN en P. LEMMENS (eds.), *Staatsrecht*, Brugge, die Keure, 2008, 82.

⁵³ Advies van de Raad van State over het wetsontwerp ter bestrijding van discriminatie en tot wijziging van de wet van 15 februari 1993 tot oprichting van een Centrum voor gelijkheid van kansen en voor racismebestrijding, *Parl.St.* Kamer 2001-02, nr. 50-1.578/002, 7-8.

⁵⁴ DE PRINS, SOTTIAUX en VRIELINK verkiezen de term ‘positieve actie’ boven de term ‘positieve discriminatie’. Zie D. DE PRINS, S. SOTTIAUX en J. VRIELINK, *Handboek Discriminatierecht*, Mechelen, Kluwer, 2005, 4.

⁵⁵ Arbitragehof 27 januari 1994, nr. 9/94, overw. B.6.2.

rechten aan eenieder gewaarborgd is zonder discriminatie (bijvoorbeeld art. 14 EVRM). Verdragsbepalingen kunnen ook een onbeperkt toepassingsgebied hebben.

Om na te gaan of er in een concrete situatie sprake is van discriminatie past de rechter de rechtvaardigingstoets toe. Deze toets bestaat uit de doeltoets, de pertinentietoets en de proportionaliteitstoets.⁵⁶

Het weigeren van redelijke aanpassingen is een vorm van discriminatie. De oorsprong van het begrip 'redelijke aanpassing' ligt in de Angelsaksische wereld. De Americans with Disabilities Act vormt de oortekst van redelijke aanpassingen. In Europa was het Verenigd Koninkrijk de koploper met de Disability Discrimination Act.⁵⁷ Redelijke aanpassingen zijn noodzakelijke en passende wijzigingen en aanpassingen die geen disproportionele of onnodige last opleggen. Zij moeten in een specifiek geval nodig zijn om te waarborgen dat personen met een handicap alle mensenrechten en fundamentele vrijheden op voet van gelijkheid met anderen kunnen genieten of uitoefenen.⁵⁸ Met 'aanpassingen' wordt een adaptatie van de omstandigheden bedoeld om het voor een persoon met een handicap mogelijk te maken om evenwaardig te participeren. 'Redelijk' is een aanpassing volgens een eerste stroming pas als ze ook werkelijk doeltreffend is. Ze moet de persoon met een handicap in staat stellen om evenwaardig deel te nemen aan een bepaalde activiteit. Een tweede stroming meent dat de redelijkheid een inperking op de aanpassingsplicht is. Een derde en laatste stroming combineert de vorige twee stromingen. De aanpassing moet efficiënt zijn, maar mag niet ontaarden in buitensporige moeilijkheden voor diegene die aanpassingen moet maken. Deze laatste strekking wordt door Europa⁵⁹ en België⁶⁰ gevolgd.⁶¹ In een protocol dat de gemeenschappen en de gewesten sloten worden de criteria van een redelijke aanpassing nader omschreven.⁶²

De structuur van deze masterproef maakt deel uit van de methode.

In deel I wordt een algemene omkadering gegeven van de rechten van een leerling in het onderwijs enerzijds en de rechten van personen met een handicap anderzijds. Eerst worden de rechten van een leerling in het onderwijs behandeld. Elke leerling bezit immers deze rechten. Ook een leerling met een handicap. De verschillende rechten van de leerling in het onderwijs worden aangehaald, alsook het recht op actieve vrijheid van onderwijs van de onderwijsinstelling. Dit laatste heeft tot doel de rechten van de leerling te concretiseren. Vervolgens wordt het recht op gelijke kansen en non-discriminatie van personen met een handicap beschreven. Personen met een handicap hebben namelijk hoofdzakelijk dezelfde rechten als 'andere' personen, inclusief de rechten in het onderwijs.

---

⁵⁶ Zie punt 1. van deel II.

⁵⁷ K. GOOSSENS, "De non-discriminatie van andersvaliden", *Or.* 2005, afl. 3, 59.

⁵⁸ Art. 2 VRPH.

⁵⁹ Zie art. 5 Richtl.Raad nr. 2000/78, 27 november 2000 tot instelling van een algemeen kader voor gelijke behandeling in arbeid en beroep, *Pb.L.* 2 december 2000, afl. 303, 16-22; L. WADDINGTON, "When it is reasonable for Europeans to be confused: understanding when a disability accommodation is 'reasonable' from a comparative perspective", *Comp.Lab.L. & Pol'y J* 2008, 326.

⁶⁰ Wetsontwerp ter bestrijding van discriminatie en tot wijziging van de wet van 5 februari 1993 tot oprichting van een Centrum voor gelijkheid van kansen en voor racismebestrijding, *Parl.St.* Kamer 2001-02, nr. 1578/8, 30-31.

⁶¹ A. D'ESPALLIER, "Tolkuren voor dove en slechthorende leerlingen", *NJW* 2010, 608-609.

⁶² Protocol 19 juli 2007 betreffende het begrip redelijke aanpassingen in België krachtens de wet van 25 februari 2003 ter bestrijding van discriminatie en tot wijziging van de wet van 15 februari 1993 tot oprichting van een Centrum voor gelijkheid van kansen en voor racismebestrijding, *BS* 20 september 2007.

Voor hen is het belangrijk dat ze die op een niet-discriminerende wijze kunnen uitoefenen. Dit recht wordt in de diepte, op de verschillende niveaus, besproken: het Vlaamse niveau, het federale niveau, het niveau van de Europese Unie, het niveau van de Raad van Europa en het niveau van de Verenigde Naties.

In deel II volgt een kritische analyse van wat beschreven werd in deel I. Hier worden de rechten van de leerlingen met een handicap in het onderwijs (zie punt 2 van deel I) getoetst aan het non-discriminatieprincipe (zie punt 3 van deel I). Daarnaast wordt de rechtsbescherming van een leerling met een handicap als slachtoffer van discriminatie aangekaart. Per onderdeel wordt reeds een besluit met een kritische reflectie gevormd.

Er wordt geëindigd met een algemeen besluit, inclusief kritische reflecties en aanbevelingen.

DEEL I: ALGEMENE OMKADERING

In deel I worden de belangrijkste termen van dit onderzoek toegelicht. Daarna volgt een bespreking van de rechten van een leerling in het onderwijs om te eindigen met de non-discriminatie van personen met een handicap.

1. Definities van de belangrijkste termen

Hieronder worden de definities van de belangrijkste termen in het kader van deze masterproef aangehaald. Eerst worden de begrippen met betrekking tot onderwijs verduidelijkt om te eindigen met de begrippen 'handicap' en 'kind'.

1.1. Onderwijs

In deze uiteenzetting wordt de notie 'onderwijs' gehanteerd zoals het in art. 127 Gw. is bedoeld. Alle onderwijsniveaus en -types behoren tot het begrip: het kleuter-, lager, secundair, hogeschool-, (post)academisch, volwassenenonderwijs alsook het algemeen vormend, technisch, kunst- en beroepsonderwijs, enz. De organiserende overheid speelt geen rol. Met 'onderwijs' wordt op de eerste plaats het schoolse onderwijs bedoeld.

Er dient te worden herhaald dat dit onderzoek handelt over personen van zes tot en met achttien jaar.

1.2. Buitengewoon onderwijs

Het buitengewoon onderwijs is bestemd voor kinderen met een handicap. Het wordt ingericht op grond van de aard en de ernst van de handicap en de psycho-pedagogische mogelijkheden van de leerlingen. Het omvat verschillende types en wordt vooral gekenmerkt door een coördinatie tussen het onderwijs en orthopedagogische, medische, paramedische, psychologische en sociale handelingen enerzijds en door de permanente medewerking van de instelling gelast met de begeleiding anderzijds.⁶³

---

⁶³ Cf. Art. 1 KB 28 juni 1978 houdende de omschrijving van de types en de organisatie van het buitengewoon onderwijs en vaststellende de toelatings- en behoudsvoorwaarden in de diverse niveaus van het buitengewoon onderwijs, BS 29 augustus 1978.

1.3. Geïntegreerd onderwijs

Met de hulp van deskundigen uit het buitengewoon onderwijs kunnen kinderen en jongeren met een handicap les volgen in een gewone school. Dit heet het 'geïntegreerd onderwijs'(GON)⁶⁴. Leerlingen met een handicap en/of leer- en opvoedingsmoeilijkheden kunnen tijdelijk of permanent, geheel of gedeeltelijk de lessen en activiteiten in een school voor gewoon onderwijs volgen. Deze school krijgt hiervoor aanvullende middelen. Het GON kan met andere woorden beschouwd worden als een samenwerking tussen het gewoon en het buitengewoon onderwijs.⁶⁵

In het geïntegreerd onderwijs volgen personen met een handicap onderwijs in dezelfde school en volgens hetzelfde leerplan als personen zonder handicap. Het GON kan ingericht worden in speciale klassen in scholen voor gewoon onderwijs of in de vorm van onderwijs met bijkomende ondersteuning in regelmatige klassen. Het is de sleutel tot gelijke onderwijskansen voor personen met een handicap. Bij dove kinderen moet bijvoorbeeld gebarentaal erkend worden als een afzonderlijke taal evenals het belang ervan in hun hele sociale omgeving.⁶⁶

1.4. Inclusief onderwijs

Volgens GIANGRECO en NEARY spreken we van inclusief onderwijs als de onderstaande punten aanwezig zijn en permanent worden nagestreefd. Het is geen einddoel maar wel een proces waar dagelijks aan gewerkt en over gewaakt wordt.

1. Inclusief onderwijs draait erom dat alle leerlingen welkom zijn in de gewone school en daar kwaliteitsvol onderwijs kunnen krijgen. Er wordt gezocht naar welke ondersteuning het kind met speciale behoeften én de school nodig hebben opdat het kind zich echt thuis zou kunnen voelen en leren op school.
2. Het aantal kinderen met een handicap in de klas is gelijklopend aan de gewone verhoudingen binnen de maatschappij.
3. Kinderen met speciale behoeften volgen les met hun leeftijdsgroep en schuiven mee door naar elk volgend leerjaar.
4. Er wordt aanvaard dat ieder kind leert op zijn tempo en zijn manier.
5. Er wordt regelmatig overleg georganiseerd met de ouders, leraars, ondersteuners en therapeuten om de doelstellingen en het (leer)programma op te starten, te ondersteunen, te evalueren en bij te sturen.

---

⁶⁴ Hierna verkort GON.

⁶⁵ G. LAUWERS, "Inclusief onderwijs in een internationaal perspectief", *TORB* 2003-04, 425.

⁶⁶ CESCR General Comment 5 of the High Commissioner for human rights (9 December 1994), *UN Doc. E/1995/22* (1995), nr. 35; G. LAUWERS, "Inclusief onderwijs in een internationaal perspectief", *TORB* 2003-04, 427.

6. Er wordt voor elk kind een evenwicht gezocht tussen schools leren en sociaal-emotionele ontwikkeling. Het gaat om acceptatie en betrokkenheid waarbij men wil komen tot het vormen van een gemeenschap.⁶⁷

1.5. Handicap

Het woord 'handicap' wordt niet altijd en overal gebruikt. Dit hangt af van de samenleving die in meerdere of mindere mate respect heeft voor personen met minder fysieke of mentale mogelijkheden. Woorden als 'gebrekkigen', 'mindervaliden' en 'andersvaliden' werden reeds gebruikt. Sommigen spreken nu ook van 'mensen met een (functie)beperking'.⁶⁸ In deze bijdrage wordt het begrip 'handicap' gehanteerd gezien de meeste wetsbepalingen deze term aanhalen.

Verschillende regelgevingen die verband houden met personen met een handicap formuleren een verschillende definitie of net geen definitie van 'handicap'. Ook rechtspraak heeft het begrip nader gedefinieerd. De Belgische wetgevers hebben zich onthouden van een (te beperkende) invulling van het begrip voor de toepassing van het antidiscriminatierecht. De term moet immers in eerste instantie Europeesrechtelijk worden ingevuld. Uit het mijlpaalarrest Chacon Navas⁶⁹ kan afgeleid worden dat enkel het Europees Hof van Justitie bevoegd is om het begrip te interpreteren voor de toepassing van de antidiscriminatiewetgevingen in de lidstaten. Dit geldt voor zover die wetgevingen uitvoering verlenen aan de Europese Kaderrichtlijn, dus minstens in de toepassingsfeer van arbeid en beroep. De vraag kan gesteld worden in hoeverre deze rechtspraak kan doorgetrokken worden naar andere domeinen. Het Hof stelt onder meer dat de wetgever door het gebruik van het begrip 'handicap' in art. 1 van de richtlijn bewust heeft gekozen voor een term die verschilt van de term 'ziekte'. Een eenvoudige gelijkstelling van de begrippen is dus niet mogelijk. Daarnaast meent het Hof dat een beperking dus slechts als 'handicap' kan worden opgevat indien het waarschijnlijk is dat zij van *lange duur*⁷⁰ is. Hieruit volgt dat een persoon die *uitsluitend*⁷¹ op grond van ziekte door zijn werkgever is ontslagen, niet binnen het algemene kader van de richtlijn valt.⁷² Vervolgens heerste er bij het ontwerpproces van het Verdrag inzake de Rechten van Personen met een Handicap (VRPH) discussie of er enkel een verwijzing moest zijn naar het evoluerend karakter van het begrip of er een precieze begripsomschrijving moest zijn. Uiteindelijk werd er in de preambule benadrukt dat het om een evolutief concept gaat. Daarnaast werd in art. 1, dat handelt over het doel van het verdrag, een omschrijving gegeven die niet exhaustief is: "*Personen met een handicap omvat personen met langdurige fysieke, mentale, verstandelijke of zintuiglijke beperkingen die hen in wisselwerking met diverse drempels kunnen beletten volledig, daadwerkelijk en op voet van gelijkheid met anderen te*

---

⁶⁷ M. GIANGRECO, C. CLONINGER en V. IVERSON, *Choosing Outcomes and Accommodations for Children: A guide to educational planning for students with disabilities*, Baltimore, Paul H. Brookes Publishing, 1998; K. MORTIER, E. DE SCHAUWER, I. VAN DE PUTTE en G. VAN HOVE, *Inclusief onderwijs in de praktijk*, Antwerpen, Apeldoorn, 2010, 15-16; T. NEARY, A. HALVORSEN, R. KRONBERG en D. KELLY, *Curriculum Adaptations for Inclusive Classrooms*, San Francisco, SFSU/California Research Institute, 1992.

⁶⁸ K. GOOSSENS, "De non-discriminatie van andersvaliden", *Or.* 2005, afl. 3, 52.

⁶⁹ HvJ C-13/05, *Sonia Chacón Navas v. Eurest Colectividades SA*, *Jur.* 2006, I, 6467.

⁷⁰ Eigen cursivering.

⁷¹ Eigen cursivering.

⁷² J. HUYS, "Begripsomschrijving van 'handicap' en aanverwante termen in het antidiscriminatierecht", *Soc.Kron.* 2009, 67-73.

participeren in de samenleving".⁷³ Er werd geen begripsomschrijving gegeven in art. 2, dat de gebruikte termen in het verdrag definieert.

1.6. Kind

Een kind is ieder mens jonger dan achttien jaar, tenzij volgens het op het kind van toepassing zijnde recht de meerderjarigheid eerder wordt bereikt.⁷⁴ Hoewel het begrip 'minderjarige' minder 'kleinerend' klinkt, wordt toch de term 'kind' vooropgeplaatst gezien deze het meest wordt gehanteerd in de regelgeving.

---

⁷³ Art. 1 VRPH; F. ANG, "Een verdrag voor alle personen met een functioneringsprobleem. Een toelichting bij het toepassingsgebied en de terminologie", *TvMR* 2006, afl. 4, 9.

⁷⁴ Art. 1 IVRK.

2. DE RECHTEN VAN EEN LEERLING IN HET ONDERWIJS

In dit deel worden de rechten beschreven die *elke* leerling heeft in het onderwijs, dus ook die van leerlingen met een handicap. Ter concretisering wordt het recht op actieve vrijheid van onderwijs van de onderwijsinstelling aangehaald.

Onderwijs is een gemeenschapsbevoegdheid.⁷⁵ Enerzijds komt er dus weinig federale regelgeving aan bod. Ook de Europese Unie heeft nauwelijks bevoegdheden inzake onderwijs. Het optreden van de Unie wordt door art. 149 en 150 EG-Verdrag hoofdzakelijk beperkt tot de ontwikkeling van de Europese dimensie in het onderwijs via mobiliteit, talenonderwijs, samenwerking tussen instellingen en uitwisselingsprogramma's en afstandsonderwijs. Anderzijds hebben beleidsmakers inzake onderwijs te maken met grensoverschrijdende problemen. Dit dwingt hen tot het gezamenlijk oplossen van deze uitdagingen en via Europese fora te streven naar een meer geïntegreerde beleidsaanpak.⁷⁶ Gezien de opzet van dit onderzoek beperkt is tot Vlaanderen wordt niet verder ingegaan op de Europese uitdagingen. Op het hoger onderwijs wordt evenmin ingegaan. Dit niveau valt eerder dan de andere niveaus binnen de invloedssfeer van de Europese Gemeenschap.⁷⁷

Naast de onderstaande bindende instrumenten bevatten ook verschillende niet-bindende instrumenten bepalingen inzake onderwijs (voor personen met een handicap): art. 26 Universele Verklaring voor de Rechten van de Mens (UVRM)⁷⁸, beginsel 6 van de Verklaring van de Rechten van Gehandicapten⁷⁹, Sundberg Declaration⁸⁰, World Declaration on Education for All and Framework for Action to Meet Basic Learning Needs⁸¹, VN-standaardregels betreffende het bieden van gelijke kansen voor gehandicapten⁸², Salamanca-verklaring⁸³, enz.

2.1. De rechten van een leerling in het onderwijs

Dit onderdeel zal dieper ingaan op de rechten van een leerling in het onderwijs. Eerst wordt het recht op onderwijs behandeld. Daarna volgt het recht op passieve vrijheid van onderwijs. Ook het recht op kosteloos onderwijs en het recht op participatie worden toegelicht. Verder wordt het recht op

---

⁷⁵ Art. 127, §1, 2° Gw.

⁷⁶ M.A. PERSOONS, "Europese integratie van het onderwijsbeleid. Actuele noodzaak of ver toekomstproject?", *TORB* 2006-07, 293 en 301.

⁷⁷ B. DE WITTE, "Recht op onderwijs zonder grenzen? Het recht op onderwijs in de E.G.-context", *Jura Falc.* 1989-90, 537.

⁷⁸ Universele Verklaring voor de Rechten van de Mens van 10 december 1948, *BS* 31 maart 1949 (hierna verkort UVRM).

⁷⁹ Resolutie 3447 van de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties (9 december 1975), *UN Doc. A/10034* (1975).

⁸⁰ UNESCO Sundberg Declaration (7 November 1981), *UNESDOC ED/MD/68* (1982).

⁸¹ UNESCO World Declaration on Education for All and Framework for Action to Meet Basic Learning Needs (9 March 1990), www.unesco.org/education/pdf/JOMTIE_E.PDF.

⁸² VN-standaardregels betreffende het bieden van gelijke kansen voor gehandicapten (20 december 1993), *UN Doc. A/RES/48/96* (1993).

⁸³ The Salamanca statement and framework for action on special needs education (10 June 1994), *UNESDOC ED.94/WS/18* (1994).

gelijkheid en het gelijkheidsbeginsel inzake onderwijs aangehaald. Tenslotte wordt de rechtsbescherming van een leerling in het onderwijs besproken.

2.1.1. Het recht op onderwijs

Verschillende wettelijke bepalingen omvatten het recht op onderwijs: art. 24, §3 Gw., art. 14 Handvest van de Grondrechten van de Europese Unie, art. 2 Eerste Protocol EVRM, art. 13, 1° ECOSOC-Verdrag, art. 28.1. IVRK, enz. Of iedereen recht heeft op onderwijs wordt dus niet in vraag gesteld. Het betekent dat eenieder die aan de toelatingsvoorwaarden voldoet een recht op inschrijving in of een recht op toegang tot de bestaande onderwijsvoorzieningen⁸⁴ geniet. Het recht op toegang tot het onderwijs maakt dus deel uit van het recht op onderwijs. Die toegang is bovendien kosteloos tot het einde van de leerplicht.

Het recht op onderwijs is echter niet absoluut. Enerzijds moet de uitoefening ervan kunnen samengaan met de eerbiediging van andere fundamentele rechten en vrijheden. Anderzijds kan de overheid de toegang tot het onderwijs reglementeren.⁸⁵

Vermeldenswaardig is art. 13, 1° Internationaal Verdrag inzake economische, sociale en culturele rechten (ECOSOC-Verdrag)⁸⁶. Het stelt dat de staten die partij zijn bij het verdrag het recht van eenieder op onderwijs erkennen. Zij moeten het onderwijs richten op de volledige ontplooiing van de menselijke persoonlijkheid en op het besef van waardigheid. Het onderwijs moet bijdragen tot de eerbied voor de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden. Ook zijn de staten gebonden om het onderwijs eenieder in staat te laten stellen een nuttige rol te vervullen in een vrije samenleving. Onderricht moet het begrip, de verdraagzaamheid en de vriendschap onder alle volken en alle rasgemeenschappen, etnische en godsdienstige groeperingen, alsmede de activiteiten van de Verenigde Naties voor de handhaving van de vrede bevorderen. Ook personen met een handicap hebben dus recht op onderwijs dat gericht is op de volledige ontplooiing van hun persoonlijkheid. Dit artikel heeft geen directe werking⁸⁷, maar is een standstillbepaling⁸⁸.⁸⁹ Standstill is het verbod om maatregelen aan te nemen die een aanzienlijke achteruitgang zouden betekenen. Dit ontzegt de Staat echter niet de bevoegdheid om te oordelen hoe dat recht op de meest adequate wijze zou worden gewaarborgd.⁹⁰ De bepaling vereist dus uitvoeringsmaatregelen van de Staat alvorens afdwingbaar te worden in het subjectief contentieux.⁹¹ Een uitzondering op de niet rechtstreekse

---

⁸⁴ EHRM, *Case "relating to certain aspects of the laws on the use of languages in education in Belgium" v. Belgium*.

⁸⁵ L.M. VENY, *Compendium van het Vlaamse Onderwijsrecht, I, Dragende beginselen van het onderwijsbestel*, Brugge, die Keure, 2010, 162.

⁸⁶ Internationaal Verdrag inzake economische, sociale en culturele rechten van 19 december 1966, BS 6 juli 1983 (hierna verkort ECOSOC-Verdrag).

⁸⁷ RvS 30 december 1993, nr. 45.552.

⁸⁸ Arbitragehof 19 mei 1994, nr. 40/94; Cass. 20 december 1990, *Arr.Cass.* 1990-91, 445.

⁸⁹ J. LATHOUWERS en L. VENY, "Artikel 2. Recht op onderwijs" in J. VANDE LANOTTE en Y. HAECK (eds.), *Handboek EVRM, II, Artikelsgewijze Commentaar*, Antwerpen, Intersentia, 2004, 408.

⁹⁰ Arbitragehof 27 november 2002, nr. 169/2002.

⁹¹ G. MAES, *De afdwingbaarheid van sociale grondrechten*, Antwerpen, Intersentia, 2003, 110.

werking is dat het lager onderwijs voor allen verplicht en kosteloos beschikbaar en algemeen toegankelijk moet zijn.⁹²

2.1.2. Het recht op passieve vrijheid van onderwijs

Art. 24, §1, tweede lid Gw. waarborgt een recht in hoofde van de ouders of van de meerderjarige leerling om dat onderwijs - ideologisch, levensbeschouwelijk, pedagogisch, enz. - te kiezen dat zij voor de opvoeding van hun kind vooropstellen.⁹³ Dit is het recht op passieve vrijheid van onderwijs.

Het vrije keuzerecht impliceert dat elke Gemeenschap de ouders een keuze garandeert tussen officieel en vrij confessioneel of niet-confessioneel onderwijs. Die vrije keuze moet binnen een redelijke afstand gewaarborgd worden. Voor een basisschool betekent 'een redelijke afstand' een straal van vier kilometer⁹⁴, voor de eerste drie jaar secundair onderwijs twaalf kilometer en voor de laatste drie jaar secundair onderwijs twintig kilometer.⁹⁵ De keuzevrijheid van de ouders kan slechts ten volle gelden wanneer vrijheid van de inrichtende machten om onderwijs in te richten niet op onrechtmatige wijze wordt beperkt. Dit laatste geldt ook voor het recht op subsidiëring dat dit onderwijs in principe bezit.⁹⁶

Van belang is hier het onderzoek over de precieze inhoud van het recht van de ouders om het onderwijs te kiezen dat overeenstemt met hun eigen godsdienstige en filosofische overtuigingen⁹⁷. Het EHRM oordeelde dat 'overtuigingen' slaat op de gedachte, geweten en godsdienst vermeld in art. 9 EVRM. 'Filosofische overtuigingen' zijn die overtuigingen die het waardig zijn gerespecteerd te worden in de democratische samenleving en die verenigbaar zijn met de menselijke waardigheid. De overtuiging mag tevens niet strijdig zijn met het recht van het kind op onderwijs.⁹⁸

De vraag stelt zich of de schoolkeuze van de ouders voor hun kind met een handicap tot de filosofische overtuiging behoort. De Europese Commissie, alsook G. LAUWERS en J. DE GROOF menen van niet.⁹⁹ Er wordt in dit artikel dus geen recht van de ouders gegarandeerd om te kiezen tussen gewoon en buitengewoon onderwijs. Het schoolbestuur kan de mening toegedaan zijn dat het kind eerder in het buitengewoon onderwijs hoort. Wanneer dit wordt beweerd doordat er onvoldoende middelen zijn voor de ondersteuning van het kind, kan geen beroep gedaan worden op art. 2, eerste protocol EVRM. Het recht op onderwijs wordt dan niet geschonden volgens dit artikel aangezien het kind wel degelijk onderwijs krijgt, maar niet volgens de overtuiging van de ouders. Voor de volledigheid dient te worden vermeld dat de directe werking van laatstgenoemd artikel

---

⁹² Arbitragehof 19 mei 1994, nr. 40/94.

⁹³ L.M. VENY, *Compendium van het Vlaamse Onderwijsrecht, I, Dragende beginselen van het onderwijsbestel*, Brugge, die Keure, 2010, 109 en 198.

⁹⁴ Art. 25, §1 decreet 25 februari 1997 basisonderwijs, BS 17 april 1997 (hierna verkort Decreet Basisonderwijs).

⁹⁵ L.M. VENY, *Compendium van het Vlaamse Onderwijsrecht, I, Dragende beginselen van het onderwijsbestel*, Brugge, die Keure, 2010, 206.

⁹⁶ Arbitragehof 15 juli 1998, nr. 85/98.

⁹⁷ Zie art. 2, eerste protocol EVRM.

⁹⁸ ECRM, *Campbell and Cosans v. United Kingdom*.

⁹⁹ ECRM, *Klerks v. The Netherlands*; G. LAUWERS en J. DE GROOF, "De verplichtingen van de staat op het vlak van het recht op onderwijs in het kader van het verdrag tot bescherming van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden. Een overzicht van de rechtspraak van het EHRM", *TORB* 2006-07, 271.

wordt aanvaard.¹⁰⁰ Naast dit artikel kan het GOK I-decreet¹⁰¹ geplaatst worden volgens hetwelk elk kind, ook een kind met een handicap, een principieel recht heeft om zich in te schrijven in het gewoon onderwijs. De school kan een leerling echter doorverwijzen op grond van onvoldoende draagkracht van de school.¹⁰² De Europese Commissie voor de Rechten van de Mens oordeelde in dezelfde zin dat zelfs indien in een dergelijk geval zou blijken dat een kind met een bepaalde handicap goed in een gewone school functioneert, dit toch niet kan beletten dat de schooloverheid rekening houdt met de beschikbare middelen en met de belangen van andere kinderen.¹⁰³ Het principieel recht houdt dus ook hier geen absoluut recht voor de ouders in om te kiezen tussen gewoon en buitengewoon onderwijs.

Tenslotte is er geen principieel recht voor elk kind om ingeschreven te worden in het buitengewoon onderwijs. Hiervoor geldt een bijkomende toelatingsvoorwaarde. Er is namelijk een inschrijvingsverslag vereist waaruit blijkt welk type voor de leerling is aangewezen.¹⁰⁴

2.1.3. Het recht op kosteloos onderwijs

Art. 24, §3, eerste lid Gw. waarborgt de kosteloze *toegang* tot het onderwijs tot het einde van de leerplicht. Het Grondwettelijk Hof verleent hieraan een strikte interpretatie. Uitsluitend de toegang tot het onderwijs is kosteloos. Zij mag op geen enkele manier worden beperkt, hetzij door rechtstreekse of onrechtstreekse schoolgelden hetzij door het opleggen van gelijkaardige financiële voorwaarden. Deze bepaling sluit echter niet uit dat een bijdrage kan gevraagd worden voor didactisch materiaal en voor bepaalde activiteiten, zonder dat deze de kosten van noodzakelijke en geleverde goederen of prestaties mag overschrijden.¹⁰⁵

Met betrekking tot het lager onderwijs kan dit recht uitgebreid worden tot gratis lager onderwijs. De rechtsleer acht art. 13, §2, a) ECOSOC-Verdrag en art. 28, 1, a. IVRK hierover immers voldoende duidelijk zodat er directe werking moet aan toegeschreven worden. Alle directe en indirecte kosten gerelateerd aan de onderwijsverstrekking in het lager onderwijs vallen dus ten laste van de overheid en niet van de ouders.¹⁰⁶

---

¹⁰⁰ J. LATHOUWERS en L. VENY, "Artikel 2. Recht op onderwijs" in J. VANDE LANOTTE en Y. HAECK (eds.), Handboek EVRM, II, Artikelsgewijze Commentaar, Antwerpen, Intersentia, 2004, 408.

¹⁰¹ Decreet 28 juni 2002 betreffende gelijke onderwijskansen-I, BS 14 september 2002 (hierna verkort GOK I-decreet).

¹⁰² Art. III.1, §1 j° art. III.10. GOK I-decreet.

¹⁰³ ECRM, *Klerks v. The Netherlands*.

¹⁰⁴ Art. 15 Decreet Basisonderwijs; art. 7-10 KB 28 juni 1978 houdende de omschrijving van de types en de organisatie van het buitengewoon onderwijs en vaststellende de toelatings- en behoudsvoorwaarden in de diverse niveaus van het buitengewoon onderwijs, BS 29 augustus 1978.

¹⁰⁵ Arbitragehof 2 april 1992, nr. 28/92, overw. 6.B.5.

¹⁰⁶ L.M. VENY, *Compendium van het Vlaamse Onderwijsrecht*, I, *Dragende beginselen van het onderwijsbestel*, Brugge, die Keure, 2010, 178.

2.1.4. Het recht op participatie

Om te beginnen dient met betrekking tot participatie op school het IVRK te worden aangehaald. De artikelen 13-15 IVRK omvatten dit recht, maar vooral art. 12 IVRK is van belang. Het stelt dat het kind dat in staat is zijn eigen mening te vormen, het recht heeft die mening vrijelijk te uiten in alle aangelegenheden die het kind betreffen. Aan die mening moet een passend belang worden gehecht in overeenstemming met zijn leeftijd en rijpheid. Om dit recht te realiseren moet het kind de kans krijgen om gehoord te worden in iedere gerechtelijke en bestuurlijke procedure die het kind betreft. Daartoe behoort dus ook het horen met betrekking tot de schoolkeuze, uitsluiting van school, het beleid van de school¹⁰⁷, enz. Art. 28 en 29 IVRK, die het aspect onderwijs bevatten, vermelden geen expliciet recht van de ouders om hun schoolkeuze en godsdienstige en filosofische opvattingen door te drukken. De mening van het kind kan dus niet zomaar worden genegeerd.¹⁰⁸

Naar mijn mening kan hieruit afgeleid worden dat het kind moet gehoord worden inzake de keuze tussen het gewoon en het buitengewoon onderwijs. Zoals reeds vermeld dient wel rekening gehouden te worden met de leeftijd en de rijpheid. Met betrekking tot kinderen met een fysieke handicap zullen zich niet meer problemen stellen dan met betrekking tot 'andere' kinderen, gezien het intelligentiequotiënt in principe niet lager zal zijn. Het zal aan de rechter zijn om het specifieke geval te beoordelen.

Er dient te worden opgemerkt dat de onderwijsbepalingen van het IVRK vooral de (beleids)contouren afbakenen waarbinnen het onderwijs zich afspeelt. Zij worden minder ingezet als een directe bron van recht.¹⁰⁹ Het is dus duidelijk dat het verdrag niet steeds de grootste internationale bescherming biedt op het gebied van onderwijsrechten.¹¹⁰

Sinds het IVRK werden het GKGB-decreet en het Participatiedecreet¹¹¹ opgesteld zodat er op een betere afdwingbaarheid kan gerekend worden. Daarnaast bepaalt het GOK I-decreet bijvoorbeeld dat de ouders de school kiezen in samenspraak met hun kind vanaf 12 jaar¹¹².

2.1.5. Het recht op gelijkheid en het gelijkheidsbeginsel inzake onderwijs

Verschillende wettelijke bepalingen bevatten een gelijkheidsbeginsel. Hieronder worden de belangrijkste weergegeven. Er wordt gestart met het nationale niveau. Daarna volgt het internationale niveau.

Ten eerste heeft het GOK I-decreet als doel het tegengaan van uitbuiting, segregatie en discriminatie alsook het bevorderen van sociale cohesie.¹¹³ Het is specifiek gericht op de verbetering van de

---

¹⁰⁷ Zie Participatiedecreet.

¹⁰⁸ M. VERHEYDE, "De betekenis van het VN-Kinderrechtenverdrag voor het onderwijs", *TORB* 2006-07, 251-254.

¹⁰⁹ A. VANDAELE, "Het Internationaal Verdrag inzake de Rechten van het Kind in de onderwijscontentieux", *TORB* 2006-07, 269.

¹¹⁰ M. VERHEYDE, "Onderwijsrechten in het VN Kinderrechtenverdrag", *TJK* 2002, 247.

¹¹¹ Decreet 2 april 2004 betreffende participatie op school en de Vlaamse Onderwijsraad, *BS* 6 augustus 2004.

¹¹² Art. III.1., §1 GOK I-decreet.

onderwijssituatie van kansarme autochtone en allochtone kinderen. De spil van het decreet is het principiële inschrijvingsrecht. De enige voorwaarden zijn de instemming met het pedagogisch project en het reglement van de school. Toch bestaan er enkele uitzonderingen. Leerlingen met specifieke noden inzake onderwijs, therapie en verzorging kunnen bijvoorbeeld doorverwezen worden op grond van onvoldoende draagkracht van de school (art. III.10. GOK I-decreet). In afwachting van een meer precieze regeling voor deze leerlingen kunnen delicate betwistingen ontstaan over wat de draagkracht van de school zou moeten zijn volgens de ouders. Er dient opgemerkt te worden dat ook hier een voorlopige inschrijvingsplicht geldt.¹¹⁴ Hoe ‘segregerend’ of ‘inclusief’ bijzondere onderwijsvormen of onderwijsbehoeften zich voordoen ten aanzien van ‘gewoon’ onderwijs, kan slechts beantwoord worden vanuit één nationaal en internationaal beginsel: het belang van het kind.¹¹⁵

Daarnaast biedt het GKGB-decreet een bredere bescherming. Art. 20, 5° bepaalt namelijk dat elke vorm van discriminatie verboden is betreffende het onderwijs in het algemeen.

Vervolgens werd reeds jaren gewerkt aan een Decreet Leerzorg dat het onderwijs aan personen met een handicap zou verbeteren. Het kan in ruimere kaders zoals het VRPH worden geplaatst. Dit decreet werd echter op de lange baan geschoven en het is twijfelachtig of het zal doorgevoerd worden. Toch worden hier de krijtlijnen geschetst. Er zouden vijf leerzorgniveaus komen in functie van een verschillende intensiteit van aanpassingen van de onderwijsomgeving aan de noden van de leerlingen. Dit heeft een impact op de wijze van diagnosticeren. Een louter ‘defectgerichte’ diagnostiek zou evolueren naar een diagnostiek die het handelen en ondersteunen in functie van het participeren zou richten. Daarnaast zouden er vier clusters gecreëerd worden. Deze moeten het enge keurslijf van de types doorbreken. Veel kinderen zijn namelijk in de praktijk niet objectief in een of andere ‘doelgroep’ onder te brengen. De eerste cluster staat voor kinderen ‘zonder beperking’, de tweede voor kinderen met ‘leerbepkeringen’, de derde voor kinderen met ‘functiebeperkingen’ en de laatste voor kinderen met beperkingen in de sociale interactie. Door die clusters te combineren met de leerzorgniveaus ontstaan er velden in een ‘leerzorgmatrix’ die de ondersteuning organiseerbaar en evalueerbaar maken.¹¹⁶

Verder is voornamelijk het VRPH gecreëerd om gelijkheid tussen personen met handicap en ‘andere’ personen na te streven. Inzake onderwijs is art. 24 VRPH van belang. Het gaat uit van verschillende principes. Ten eerste hebben personen met een handicap recht op onderwijs. Ten tweede moeten staten een inclusief onderwijsstelsel ontwikkelen op alle niveaus en moeten personen met een handicap zicht hebben op levenslang leren. Ten derde moeten bij dit alles redelijke aanpassingen in parallel met de ondersteuningsnoden gerealiseerd worden. Ten vierde moet er noodzakelijke individuele ondersteuning zijn van leerlingen met een handicap en dit binnen het reguliere

---

¹¹³ Memorie van toelichting bij het ontwerp van decreet betreffende gelijke onderwijskansen-I, *Parl.St.* VI.Parl. 2001-02, nr. 1.143/1, 3, 7 en 8.

¹¹⁴ R. VERSTEGEN, “Algemene analyse. Gelijke onderwijskansen in de Vlaamse Gemeenschap. Verkenning van enkele principiële vragen”, *TORB* 2003-04, 294.

¹¹⁵ J. DE GROOF, “Het decreet betreffende gelijke onderwijskansen-I. Vragen en dilemma’s bij een ambitieus opzet”, *TORB* 2003-04, 283.

¹¹⁶ G. VAN HOVE, K. MORTIER en E. DE SCHAUWER, “Inclusief onderwijs in Vlaanderen: uitdagingen afgewogen tegenover het ‘leerzorgkader’ en de ‘UN Convention on the Rights of Persons with Disabilities’”, *TORB* 2007-08, 493-494.

onderwijssysteem (bijvoorbeeld braille, gebarentaal). Ten vijfde moeten leerlingen de nodige praktische en sociale vaardigheden kunnen leren opdat ze later volledig zouden kunnen participeren in de maatschappij. Tenslotte moeten leerkrachten met specifieke vaardigheden (bijvoorbeeld gebarentaal) ingeschakeld worden waar nodig en moeten gewone leerkrachten getraind worden om ondersteuningsmiddelen en -maatregelen te leren kennen.¹¹⁷

Voorts bevat het IVRK een algemeen gelijkheidsbeginsel in art. 28.1. Het gelijkheidsbeginsel is dus van toepassing op alle aspecten van het onderwijs. De bewoording ‘gelijke kansen’ verplicht de staten om niet enkel formele, maar ook materiële gelijkheid te verzekeren.^{118 119} Dit vereist vaak positieve acties. Voorbeelden hiervan zijn de integratie van kinderen met een handicap in het gewoon onderwijs en het nemen van alle noodzakelijke maatregelen om de verschillen die tot discriminatie leiden weg te werken.¹²⁰ Inclusief onderwijs wordt dus vooropgesteld. Het Kinderrechtencomité houdt rekening met de financiële en praktische gevolgen van inclusief onderwijs, maar het is wel de ultieme doelstelling.¹²¹

Tenslotte bevatten nog veel andere bepalingen een gelijkheids- en/of non-discriminatiebeginsel, zoals het UNESCO-Verdrag voor uitbanning van discriminatie in het onderwijs¹²². Dit is het eerste grote internationale instrument van de UNESCO dat bindende kracht heeft in het internationaal recht. Het doel van het verdrag is niet alleen het ongedaan maken van discriminatie in het onderwijs. Ook het aannemen van maatregelen gericht op het promoten van gelijkheid van kansen en behandeling in dit veld behoort daarbij.¹²³

2.1.6. Rechtsbescherming

De vraag stelt zich op welke rechtsbescherming een leerling van wie de rechten zijn geschonden zich voornamelijk kan beroepen.

Om te beginnen bevat het GOK I-decreet enkele bepalingen die specifiek op de rechtsbescherming gericht zijn.¹²⁴ Bij een doorverwijzing start het lokaal overlegplatform een bemiddeling om een oplossing voor de geweigerde leerling te zoeken. Indien de bemiddeling mislukt, beoordeelt de Commissie inzake Leerlingenrechten de gegrondheid van de doorverwijzing.¹²⁵ Technisch gesproken

---

¹¹⁷ G. VAN HOVE, K. MORTIER en E. DE SCHAUWER, “Inclusief onderwijs in Vlaanderen: uitdagingen afgewogen tegenover het ‘leerzorgkader’ en de ‘UN Convention on the Rights of Persons with Disabilities’”, *TORB* 2007-08, 492-493.

¹¹⁸ M. VERHEYDE, “De betekenis van het VN-Kinderrechtenverdrag voor het onderwijs”, *TORB* 2006-07, 245-249.

¹¹⁹ Voor een toelichting inzake formele en materiële gelijkheid: zie punt 3. van de Inleiding.

¹²⁰ Report of the Committee on the Rights of the Child on its Thirtieth Session (21 May – 27 June 2002), *UN Doc. CRC/C/118* (2002), nr. 347.

¹²¹ General Comment No. 9 of the Committee on the Rights of the Child (29 September 2006), *UN Doc. CRC/C/GC/9* (2007), nrs. 66-67.

¹²² UNESCO Convention against discrimination in education (14 December 1960), *UNESDOC ED-2003/WS/62* (2003).

¹²³ UNESCO Convention against discrimination in education, introduction.

¹²⁴ Zie ook punt 3.2. van deel II.

¹²⁵ Art. V.2. GOK I-decreet.

is een doorverwijzing geen weigering aangezien de leerling voorlopig ingeschreven wordt in de school die zijn ouders hebben gekozen. Bij een weigering kan de Commissie onmiddellijk worden aangesproken.¹²⁶ Art. IV.8. GOK I-decreet bepaalt dat de CLR “adviseert en oordeelt naar recht inzake het recht op inschrijving [...]”. Volgens R. VERSTEGEN bindt dit soort verklaring de school in principe niet. Het oordeel van de Commissie is niet griefhoudend voor de school en kan volgens hem niet worden aangevochten voor de Raad van State aangezien de beslissingen wellicht onontvankelijk zullen zijn.¹²⁷ In zijn advies bij het ontwerp van het GOK I-decreet haalt de Raad het doel van het actief recht op onderwijs¹²⁸ aan. Dit houdt de vrijwaring van het eigen levensbeschouwelijk of onderwijskundig project van de inrichters van dat onderwijs in. Dit doel in acht gehouden kan de CLR niet in laatste aanleg beslissen in plaats van de inrichtende macht. Na dit advies werd het ontwerp aangepast zodat de Commissie niet kan oordelen in laatste aanleg. Het oordeel van de CLR is dus niet bindend voor de inrichtende macht, maar heeft wel een zeker moreel gezag.¹²⁹ In het arrest Lefebvre besliste de Raad van State dat een annulatieberoep onder meer een uitvoerbare administratieve rechtshandeling tot voorwerp heeft. Dit is een handeling die beoogt rechtsgevolgen te creëren of te verhinderen dat deze tot stand komen. Een uitspraak van de Commissie is geen voor vernietiging vatbare rechtshandeling. Het betreft immers een niet bindende uitspraak of advies die het schoolbestuur tot niets dwingt of de beoordelingsbevoegdheid niet beperkt. Dergelijke handeling wijzigt de rechtsorde in het algemeen en de rechtssituatie van de verzoeker in het bijzonder niet. Een annulatieberoep is dus onontvankelijk.¹³⁰ De decreetgever kon duidelijker geweest zijn over de vraag of de beslissingen van de Commissie al dan niet kunnen worden aangevochten.¹³¹

In de praktijk daalt het aantal klachten bij de CLR jaar na jaar. Ouders zijn namelijk vaak niet meer gewenst op de school waartegen ze klacht indienen waardoor ze geen klacht durven instellen.¹³² Ze blijven dus met hun klacht zitten.

Vervolgens kan, los van een beroep tegen een beslissing van de CLR, naar de Raad van State gestapt worden. Art. 11 van de gecoördineerde wetten op de Raad van State¹³³ bepaalt immers dat de instantie uitspraak doet over de eisen tot herstelvergoeding voor buitengewone, morele of materiële schade veroorzaakt door een administratieve overheid. Eerst en vooral zijn officiële onderwijsinstellingen en instellingen opgericht door een privépersoon, maar erkend door de overheid, administratieve overheden. Hun werking wordt namelijk door de overheid bepaald en gecontroleerd en zij nemen beslissingen die derden binden. Daardoor oefenen zij een deel van het

---

¹²⁶ De Commissie kon de Vlaamse Regering adviseren een bedrag op de werkingsmiddelen van de school terug te vorderen of in te houden conform art. IV.8. GOK I-decreet. Dit kon indien de CLR de weigering niet (afdoende) gemotiveerd of niet conform de criteria bepaald door het LOP achtte. Deze bevoegdheid werd opgeheven door art. III.7, 2° van het nieuwe Inschrijvingsdecreet.

¹²⁷ R. VERSTEGEN, “Algemene analyse. Gelijke onderwijskansen in de Vlaamse Gemeenschap. Verkenning van enkele principiële vragen”, *TORB* 2003-04, 295.

¹²⁸ Zie punt 2.2. van deel I.

¹²⁹ B. VERBEECK, *Rechtsbescherming van de leerling/student in het Vlaams onderwijslandschap in CABG*, Gent, Larcier, 2008, 27.

¹³⁰ RvS 6 april 2004, nr. 130.168.

¹³¹ F. ORNELIS en B. STEEN, “Het inschrijvingsrecht in het Vlaamse leerplichtenonderwijs: hoeksteen of struikelsteen voor meer gelijke onderwijskansen?”, *CDPK* 2004, afl. 2, 208.

¹³² M. LAQUIERE, “Het inschrijvingsrecht: de processie van Echternach”, *TORB* 2008-09, 457.

¹³³ Gecoördineerde wetten 12 januari 1973 op de Raad van State, *BS* 21 maart 1973.

openbaar gezag uit.¹³⁴ De vraag stelt zich of ook de vrije onderwijsinstellingen als administratieve overheden kunnen beschouwd worden. In een arrest van 13 februari 2001¹³⁵ verklaarde de Raad zichzelf onbevoegd. De Raad stelt dat de relatie tussen de onderwijsinstelling en de leerling er een is van contractuele aard en dat uitsluitend de gewone rechter bevoegd is. Op 6 september 2002 oordeelde het Hof van Cassatie daarentegen dat het enkele feit dat een onderwijsinstelling geen enkele organieke band heeft met publieke machten de bevoegdheid van de Raad van State niet uitsluit.¹³⁶ Mede onder invloed van dit laatste arrest verklaarde de Raad zich bevoegd inzake een aantal examen- en evaluatiebeslissingen van vrije onderwijsinstellingen.¹³⁷

Verder kan iedereen die bij een bepaald optreden van een school in het kader van zorgvuldig bestuur een belang heeft, een klacht indienen bij de Commissie Zorgvuldig Bestuur. De principes van zorgvuldig bestuur omvatten de beheersing van de onderwijskosten, eerlijke concurrentie, het verbod op politieke activiteiten, handelsactiviteiten, reclame en sponsoring en participatie in gesubsidieerd onderwijs.¹³⁸

De leerling stapt tegenwoordig het best naar de burgerlijke rechter. Met betrekking tot gelijke behandeling bevat het GKGB-decreet enkele bepalingen waarop een leerling zich kan beroepen bij de burgerlijke rechter. Als sanctie formuleert art. 27 dat de bepalingen die strijdig zijn met dit decreet nietig zijn. Onder 'bepalingen' wordt onder meer verstaan de bepalingen opgenomen in individuele of collectieve overeenkomsten of reglementen. Dit artikel kan dus ingeroepen worden wanneer het schoolreglement strijdig is met dit decreet. Daarnaast kan het slachtoffer van de discriminatie een schadevergoeding vorderen overeenkomstig het contractuele of buitencontractuele aansprakelijkheidsrecht. Die vergoeding is een forfaitair bedrag of een bedrag dat beantwoordt aan de werkelijk door het slachtoffer geleden schade naar keuze van het slachtoffer.¹³⁹ De rechter kan ook de staking van de met dit decreet strijdige daad bevelen. Als laatste kan de rechter de openbaarmaking van het vonnis bevelen, maar dit kan enkel indien dit kan bijdragen om de gewraakte daad of de uitwerking ervan te doen ophouden.¹⁴⁰ De procedure wordt gevoerd zoals in kort geding.¹⁴¹ Er kan zowel opgetreden worden tegen particulieren als tegen de overheid.¹⁴²

Toch is het niet vanzelfsprekend voor een persoon met een handicap in Vlaanderen om erin te slagen de toegang tot gewoon of geïntegreerd onderwijs af te dwingen. In Vlaanderen heeft een kind met een handicap namelijk een potentieel recht op geïntegreerd onderwijs. Bovendien is er momenteel geen duidelijkheid over de mogelijke houding van de rechtbanken.¹⁴³

---

¹³⁴ RvS 23 juli 2003, nr. 121.835.

¹³⁵ RvS 13 februari 2001, nr. 93.289.

¹³⁶ Cass. 6 september 2002, *RCJB* 2005, 5.

¹³⁷ Zie bijvoorbeeld RvS 8 oktober 2002, nr. 111.088 en RvS 4 juni 2003, nr. 120.131.

¹³⁸ Art. V.25 decreet 13 juli 2001 betreffende het onderwijs-XIII-Mozaïek, *BS* 27 november 2001; X., "Wat is zorgvuldig bestuur?", www.ond.vlaanderen.be/zorgvuldigbestuur/uitleg.htm.

¹³⁹ Art. 28 GKGB-decreet.

¹⁴⁰ Art. 29 GKGB-decreet.

¹⁴¹ A. D'ESPALLIER, "Tolkuren voor dove en slechthorende leerlingen", *NJW* 2010, 607.

¹⁴² Art. 20 GKGB-decreet.

¹⁴³ G. LAUWERS, "Inclusief onderwijs in een internationaal perspectief", *TORB* 2003-04, afl. 6, 437-438.

2.2. Het recht van de onderwijsinstelling op actieve vrijheid van onderwijs

Om de draagwijdte van de rechten van de leerling te kunnen kaderen dient even te worden stilgestaan bij het recht van de onderwijsinstelling op de actieve vrijheid van onderwijs.

De actieve vrijheid van onderwijs houdt het klassieke vrijheidsrecht in om onderwijsinstellingen op te richten en onderwijs te verstrekken zonder beperking door of beknutting van de overheid.¹⁴⁴ Deze vrijheid staat verwoord in art. 24, §1, eerste lid Gw. en omvat drie aspecten. Ten eerste is er de vrijheid van oprichting. Het gaat om de waarborg dat elke persoon het recht heeft om onderwijsinstellingen op te richten en er onderwijs te verstrekken. Dit zonder voorafgaande toestemming en onder voorbehoud van de eerbiediging van de fundamentele rechten en vrijheden.¹⁴⁵ Het tweede aspect houdt de vrijheid van richting in. Het is het recht van de inrichtende macht of het schoolbestuur om het onderwijs naar eigen levensbeschouwelijke of filosofische overtuiging of volgens een bepaalde pedagogische methode te verstrekken.¹⁴⁶ Het laatste aspect heeft betrekking tot de vrijheid van inrichting. Dit is het recht van het schoolbestuur of de inrichtende macht om de school naar eigen inzicht in te richten. Dit wil zeggen dat ze de organisatie van het onderwijs en van de instelling mogen bepalen.¹⁴⁷

Toch kan de decreetgever bindende regels inzake onderwijsaangelegenheden uitvaardigen die de onderwijsverstrekkers moeten volgen op voorwaarde dat die regelgeving de actieve onderwijsvrijheid niet al te veel belemmert. De actieve vrijheid van onderwijs is dus niet absoluut.¹⁴⁸ De vraag rijst tot hoever de decreetgever die vrijheid kan beperken. Op deze vraag dient een oplossing gezocht te worden aan de hand van de beginselen van de grondwet en van de internationale verdragen. Enerzijds betekent de vrijheid van onderwijs voor vrije onderwijsinstellingen dat deze bepaalde leerlingen kunnen weigeren indien het eigen onderwijsconcept, het levensbeschouwelijk of het religieus karakter van de school in het gedrang zou komen. Het Arbitragehof¹⁴⁹ merkt hier bij op dat de toegang tot een instelling van het gesubsidieerd vrij onderwijs aan andere voorwaarden kan onderworpen zijn dan de toegang tot officieel onderwijs. Anderzijds zijn er de beginselen inzake mensenrechten die België heeft onderschreven door toe te treden tot een aantal internationale verdragen. De decreetgever kan op die grond de vrij gesubsidieerde scholen verbieden leerlingen te weigeren op basis van bijvoorbeeld ras of huidskleur. Naar mijn mening kunnen die voorbeelden uitgebreid worden naar 'handicap' op grond van het

---

¹⁴⁴ L.M. VENY, *Compendium van het Vlaamse Onderwijsrecht*, I, *Dragende beginselen van het onderwijsbestel*, Brugge, die Keure, 2010, 109.

¹⁴⁵ L.M. VENY, *Compendium van het Vlaamse Onderwijsrecht*, I, *Dragende beginselen van het onderwijsbestel*, Brugge, die Keure, 2010, 110.

¹⁴⁶ L.M. VENY, *Compendium van het Vlaamse Onderwijsrecht*, I, *Dragende beginselen van het onderwijsbestel*, Brugge, die Keure, 2010, 114.

¹⁴⁷ L.M. VENY, *Compendium van het Vlaamse Onderwijsrecht*, I, *Dragende beginselen van het onderwijsbestel*, Brugge, die Keure, 2010, 134.

¹⁴⁸ L.M. VENY, *Compendium van het Vlaamse Onderwijsrecht*, I, *Dragende beginselen van het onderwijsbestel*, Brugge, die Keure, 2010, 154.

¹⁴⁹ Arbitragehof 4 november 1995, nr. 110/98, overw. B.5.3.

VRPH. Daarnaast kan hij regels opstellen die gelijke kansen inzake onderwijs beogen (bijvoorbeeld het GOK I-decreet).¹⁵⁰

Het recht op actieve vrijheid van onderwijs van de onderwijsinstelling en het recht op passieve vrijheid van onderwijs van de leerling en de ouders worden dus door elkaar beperkt.

2.3. Besluit

Leerlingen met en zonder handicap hebben verschillende rechten in het onderwijs. Het onderwijsartikel van de Belgische Grondwet biedt hierbij meer en ruimere waarborgen dan andere artikelen. Het gaat om artikel 2 Eerste Protocol bij het EVRM en de andere verdragsbepalingen die, voor zover er geen directe werking aan kan toegeschreven worden, slechts inspanningsverbintenissen inhouden.¹⁵¹

Om te beginnen garanderen bijna alle klassieke mensenrechtenverdragen het recht op onderwijs. Daarover is dus nagenoeg geen discussie meer.

Vervolgens omsluit het recht van de ouders om onderwijs te kiezen dat overeenstemt hun eigen godsdienstige en filosofische overtuigingen het recht op de keuze tussen gewoon en buitengewoon onderwijs niet. Wel garandeert het GOK I-decreet dat *elk* kind een principieel recht heeft om zich in het gewoon onderwijs in te schrijven. De school heeft echter een grote beoordelingsvrijheid en kan een kind met een handicap al vlug doorverwijzen. Ook inzake het buitengewoon onderwijs geldt er geen absoluut inschrijvingsrecht. Er is namelijk een inschrijvingsverslag vereist. Er bestaat dus geen absoluut recht voor de ouders om te kiezen tussen gewoon en buitengewoon onderwijs.

Daarnaast heeft elke leerling recht op kosteloze toegang tot het onderwijs, ook al zijn daar redelijke aanpassingen voor nodig.

Ook het recht op participatie is van belang. Kinderen moeten gehoord worden inzake verschillende beslissingen op het vlak van onderwijs (schoolkeuze, uitsluiting, enz.).

Verder is het gelijkheidsbeginsel inzake onderwijs uiterst belangrijk in het kader van dit onderzoek. Het wordt gegarandeerd in verschillende regelgevingen, ook in het GOK I-decreet dat het principiële inschrijvingsrecht garandeert. Het is echter nog wachten op betere wetgeving die dit recht voor kinderen met een handicap meer beschermt. Art. 24 VRPH heeft hierin al een stap gezet.

Voorts wordt de beste rechtsbescherming verkregen op grond van de decretale regels inzake onderwijs. Een goede bescherming wordt namelijk geboden door het GKGB-decreet dat kan aangehaald worden voor de burgerlijke rechter. De CLR, die ingevoerd werd door het GOK I-decreet, zou moeten naar recht oordelen inzake inschrijving. Het aantal klachten daalt, terwijl ouders met die klachten blijven zitten. Het wordt afwachten in hoeverre het VRPH bescherming biedt.

---

¹⁵⁰ J. DE GROOF, “‘Het onderwijs is vrij’ (art. 24, §1, al. 1 Gw.). Zienwijzen van het Arbitragehof en van de Raad van State omtrent de onderwijsvrijheid”, *TORB* 2006-07, 152.

¹⁵¹ L.M. VENY, *Compendium van het Vlaamse Onderwijsrecht*, I, *Dragende beginselen van het onderwijsbestel*, Brugge, die Keure, 2010, 63.

Tenslotte hebben bovenstaande rechten geen onbeperkte draagwijdte. Ze moeten afgewogen worden tegenover de rechten en plichten van de onderwijsinstelling en het personeel.

Wordt de schijn niet opgehouden dat de keuze tussen gewoon en buitengewoon onderwijs wordt gegarandeerd in het GOK I-decreet? Er geldt immers een principiële recht op inschrijving in een gewone school voor kinderen met een handicap. Dit recht wordt echter al gauw teniet gedaan gezien de scholen heel gemakkelijk het kind kunnen doorverwijzen eens het ingeschreven is. Naar mijn mening worden kinderen met een handicap 'gesust' met een recht dat weinig effectief is.

Hoewel het onderwijs in grote mate gereguleerd is, is er nog steeds in grote mate sprake van discriminatie in het onderwijs. De ongelijkheid in het onderwijs in België zit het verst boven het gemiddelde van de OESO-landen.¹⁵² Schiet de regelgeving nog tekort?

---

¹⁵² UNICEF, *The children left behind : A league table of inequality in child well-being in the world's rich countries*, Florence, UNICEF Innocenti Research Centre, 2010, 2.

3. Non-discriminatie van personen met een handicap

Personen met een handicap zijn een kwetsbare groep. Ze worden immers vaak gediscrimineerd. Meer nog dan anderen hebben zij nood aan een waterdichte regelgeving. Hierna volgt een toelichting bij de discussie of er al dan niet afzonderlijke regels nodig zijn voor personen met een handicap. Daarna volgt een toelichting over de structuur van dit hoofdstuk.

Of specifieke bepalingen nodig zijn voor personen met een handicap heerste onenigheid. Als gevolg van het Wereldactieprogramma¹⁵³ ontstond namelijk de discussie of personen met een handicap een afzonderlijke conventie nodig hebben of dat de bestaande teksten inzake mensenrechten dezelfde rechten kunnen waarborgen voor deze personen als voor de 'andere' personen.

In de zin van een afzonderlijke conventie gaat het argument dat het om een kwestie van inclusie gaat. Specifieke niet-dominante groepen van personen ervaren specifieke schendingen van hun (mensen)rechten. Ook moet rekening gehouden worden met de opstellers van de algemene verdragen die hun leefwereld doordrukken in de verdragen: westers, mannelijk, volwassen, zonder handicap. Wie niet beantwoordt aan dit mensbeeld ervaart in feite een vorm van uitsluiting. Specifieke verdragen moeten deze uitsluiting corrigeren. Hieraan zou ook kunnen verholpen worden door interpretatie van het algemene verdrag, maar dan hang je af van de goodwill van wetgevers en rechters.¹⁵⁴ Vervolgens kan armoede bestreden worden door een specifieke conventie, voornamelijk in die landen waar geen specifieke wetgeving bestaat. In ontwikkelingslanden krijgt bijvoorbeeld tachtig procent van de kinderen met een handicap geen onderwijs. Bovendien kan de zichtbaarheid van de betrokken personen vergroot worden.¹⁵⁵

Als argument *contra* kan gesteld worden dat mensenrechtenverklaringen mogelijk aanzeggingskracht verliezen door een inflatie van mensenrechten. Daarnaast wordt aangevoerd dat het verbijzonderen van algemene mensenrechten een taak is voor 'recommendations' en toezichhoudende comités of hoven.¹⁵⁶ Specifiek met betrekking tot personen met een handicap dragen bijzondere regels volgens deze aanhangers net niet bij tot het principe van inclusie. Integendeel, het zou bijdragen tot de visie van personen met een handicap als een afzonderlijke minderheidsgroep. Inclusie en participatie zijn trouwens essentieel voor de menselijke waardigheid en het genot en de uitoefening van mensenrechten. De letter van de wet moet dan ook wijken voor de ruime doelstellingen, de bescherming van de individuele vrijheid tegen discriminatie en het verlangen om de historische en eigentijdse onrechtvaardigheden te herstellen.¹⁵⁷

---

¹⁵³ Resolutie 37/52 van de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties (3 december 1982), *UN Doc. A/37/51* (1982).

¹⁵⁴ E. BREMS, "Universaliteit en specificiteit van het VN-Verdrag inzake de rechten van personen met een functioneringsprobleem", *TvMR* 2006, afl. 4, 15.

¹⁵⁵ J. VAN REMOORTEL, "De Conventie van de Verenigde Naties over de Rechten van Personen met een Handicap", *Panopticon* 2009, afl. 4, 64-69.

¹⁵⁶ P. DE HERT en A. HOEFMANS, "Gehandicapten hebben eigen mensenrechtenverdrag", *Juristenkrant* 2007, afl. 150, 13.

¹⁵⁷ Cf. K. LINDSAY, "'Asking for the moon'? A critical assessment of Australian disability discrimination laws in promoting inclusion for students with disabilities", *International Journal of Inclusive Education* 2004, 386-387.

Ik ben de mening toegedaan dat het theoretisch mooi lijkt om personen met een handicap volledig de bescherming te doen krijgen van de ‘gewone’ mensenrechten. Helaas heeft de werkelijkheid reeds voldoende aangetoond dat ze hiermee niet voldoende hun rechten kunnen uitoefenen. Er zijn dan ook specifieke bepalingen nodig die de algemene mensenrechtenbepalingen preciseren. Vanzelfsprekend blijven de algemene mensenrechteninstrumenten toepasselijk. De afwezigheid van de expliciete vermelding van personen met een handicap kan de toepasbaarheid op hen niet uitsluiten.¹⁵⁸

De indeling van het onderdeel “non-discriminatie van personen met een handicap” gebeurt per niveau (Vlaams niveau, Federaal niveau, niveau van de Europese Unie, niveau van de Raad van Europa, niveau van de Verenigde Naties). Er wordt aangevat met het Vlaamse niveau. De uiteindelijke doelstelling is namelijk het onderzoeken van de rechtspositie van kinderen met een handicap in het onderwijs. ‘Onderwijs’ is in de eerste plaats een gemeenschapsmaterie, evenals ‘gelijke kansen’. Binnen elk niveau wordt onderzocht of er relevante soft law voorhanden is. Daarna wordt de hard law behandeld. Immers, hard law is vaak gegroeid vanuit soft law. De meest bepalende wetgeving wordt eerst aangehaald. Gezien er weinig specifieke regels bestaan met betrekking tot personen met een handicap, is het van belang om ook een zicht te hebben op welke algemene regels voor hen van belang zijn. Enkel de belangrijkste regelgevingen die België heeft aangenomen komen aan bod.

Hieronder wordt dus één enkel, maar tegelijk heel belangrijk, recht van personen met een handicap (alsook van personen zonder handicap) besproken. Het biedt een houvast om alle andere rechten die iedereen heeft, waaronder de rechten in het onderwijs, te kunnen uitoefenen.

3.1. Vlaams niveau

3.1.1. Soft law

In zijn beleidsnota¹⁵⁹ ‘Gelijke Kansen’ verwijst de Vlaamse minister Pascal Smet uitdrukkelijk naar gelijke rechten en kansen voor personen met een handicap.¹⁶⁰ Vertrekkend vanuit het gelijkemansperspectief wil hij streven naar sociale inclusie van personen met een handicap.

Daarnaast worden gelijke kansen bijvoorbeeld ook aangevat in een voorstel van resolutie inzake het toegankelijk maken van culturele evenementen.¹⁶¹

---

¹⁵⁸ P. DE HERT en A. HOEFMANS, “Gehandicapten hebben eigen mensenrechtenverdrag”, *Juristenkrant* 2007, afl. 150, 13; M. DE SALVIA, “Avancées et limites de la jurisprudence de la cour européenne des droits de l’homme en matière de handicap” in G.A. DAL en F. KRENC (eds.), *Les droits fondamentaux de la personne handicapé*, Brussel, Bruylant, 2006, 91-105; G. QUINN, “The International Covenant on Civil and Political Rights and disability: a conceptual framework” in T. DEGENER en Y. KOSTER-DREESE (eds.), *Human Rights and Disabled Persons. Essays and Relevant Human Rights Instruments*, Dordrecht, Martinus Nijhoff, 1995, 80.

¹⁵⁹ Beleidsnota Gelijke Kansen 2009-2014, *Parl.St.* VI.Parl. 2009-10, nr. 204/1, 25-28.

¹⁶⁰ Zie punt I.B.2.

¹⁶¹ Voorstel van resolutie betreffende de ondersteuning van Intro vzw voor het toegankelijk maken van culturele evenementen, *Parl.St.* VI.Parl. 2011-12, nr. 1.325/1.

Hieruit kan afgeleid worden dat op beleidsmatig vlak wordt gestreefd naar inclusie van personen met een handicap op verschillende vlakken in het sociale leven.

3.1.2. Hard law

Decreet houdende een kader voor het Vlaamse gelijkekansen- en gelijkebehandelingsbeleid

Zoals de antidiscriminatiewet zet het GKGB-decreet enkele Europese richtlijnen om.¹⁶²

Art. 15, 6° van dit decreet beschouwt o.a. het weigeren van redelijke aanpassingen voor een persoon met een handicap als discriminatie. Volgens art. 19 is er sprake van het weigeren van redelijke aanpassingen voor een persoon met een handicap als aanpassingen worden geweigerd die geen onevenredige belasting betekenen, of waarvan de belasting in voldoende mate wordt gecompenseerd door bestaande maatregelen. Art. 20, 5° specificereert dat binnen de grenzen van de bevoegdheden van de Vlaamse Gemeenschap en het Vlaamse Gewest elke vorm van discriminatie verboden is betreffende het onderwijs.

Dit decreet kan rechtstreeks ingeroepen worden door het slachtoffer tegen diegene die een inbreuk maakte op de bepalingen uit het decreet. Het formuleert immers uitdrukkelijk de sancties¹⁶³.

Met betrekking tot het GKGB-decreet bestaat tot op heden weinig rechtspraak en rechtsleer in vergelijking met de antidiscriminatiewet. Beide regelgevingen bevatten echter gelijkaardige bepalingen zodat sommige redeneringen betreffende de wet wellicht kunnen doorgetrokken worden naar het decreet. Toch vermeldenswaardig is het Doventolkenarrest waarbij de Vlaamse Regering veroordeeld werd op grond van haar eigen GKGB-decreet. Het Hof van Beroep van Gent¹⁶⁴ bevestigde het bestreden vonnis¹⁶⁵ waarin werd bepaald dat het aantal tolkuren moest vermeerderd worden om van een redelijke aanpassing te kunnen spreken.

---

¹⁶² Richtl.Raad nr. 2000/43, 29 juni 2000 houdende toepassing van het beginsel van gelijke behandeling van personen ongeacht ras of etnische afstemming, *Pb.L.* 19 juli 2000, afl. 180; Richtl.Raad nr. 2000/78, 27 november 2000 tot instelling van een algemeen kader voor gelijke behandeling in arbeid of beroep, *Pb.L.* 2 december 2000, afl. 303; Richtl.Raad nr. 2002/73, 23 september 2002 tot wijziging van richtlijn 76/202/EEG betreffende de tenuitvoerlegging van het beginsel van gelijke behandeling van mannen en vrouwen ten aanzien van de toegang tot het arbeidsproces, de beroepsopleiding en de promotiekansen en ten aanzien van de arbeidsvoorwaarden, *Pb.L.* 5 oktober 2002, afl. 269; Richtl.Raad nr. 2004/113, 13 december 2004 houdende toepassing van het beginsel van gelijke behandeling van mannen en vrouwen bij de toegang tot en het aanbod van goederen en diensten, *Pb.L.* 21 december 2004, afl. 373; Richtl.Parl. nr. 2006/54, 5 juli 2006 betreffende de toepassing van het beginsel van gelijke kansen en gelijke behandeling van mannen en vrouwen in arbeid en beroep (herschikking), *Pb.L.* 26 juli 2006, afl. 204.

¹⁶³ Zie punt 2.1.6. van deel I.

¹⁶⁴ Gent 7 september 2011, *TJK* 2011, 313.

¹⁶⁵ Rb. Gent 15 juli 2009, *NJW* 2010, afl. 228.

3.2. Federaal niveau

3.2.1. Soft law

Ook op dit niveau werd een beleidsnota opgesteld waarin maatregelen ter bestrijding van discriminatie werden opgenomen.¹⁶⁶ Personen met een handicap worden hier niet afzonderlijk behandeld.

Specifiek met betrekking tot discriminatie van personen met een handicap werden wetsvoorstellen ingediend. Een voorbeeld hiervan is het wetsvoorstel strekkende tot gelijkstelling van lonen tussen werknemers met en zonder handicap¹⁶⁷ dat momenteel nog hangende is in de Kamer.

Op federaal niveau worden dus ook initiatieven genomen om de gelijkheid van personen met en zonder handicap te bewerkstelligen.

3.2.2. Hard law

De realisatie van gelijke participatiekansen van personen met een handicap aan alle facetten van de maatschappij wordt op verschillende manieren bevorderd. In verscheidene landen ontstond hetzij een jurisprudentiële toepassing van het grondwettelijk gelijkheidsbeginsel hetzij een antidiscriminatiewetgeving. België sloeg beide wegen in.

Antidiscriminatiewet

De Antidiscriminatiewet incorporeert twee Europese richtlijnen in het Belgische Recht.¹⁶⁸

Deze wet biedt omwille van het algemeen toepassingsgebied een heel ruime bescherming aan personen met een handicap in vergelijking met andere landen.¹⁶⁹ Dankzij deze regelgeving kunnen bepaalde verenigingen in rechte optreden. Dit is positief aangezien slachtoffers van discriminatie soms afgeschrikt zijn een rechtsvordering in te stellen op individuele basis. De (financiële) drempel om een rechtsvordering in te stellen is namelijk heel hoog. Ook wordt gevreesd voor wraakacties en heeft het slachtoffer in de eerste plaats behoefte aan morele begeleiding.¹⁷⁰

---

¹⁶⁶ Algemene beleidsnota "Gelijke Kansen", *Parl.St.* Kamer 2011-12, nr. 53-1.964/023.

¹⁶⁷ Wetsvoorstel strekkende tot gelijkstelling van lonen tussen mannen en vrouwen, allochtone en autochtone werknemers en werknemers met en zonder handicap, *Parl.St.* Kamer 2010-11, nr. 53-626/001.

¹⁶⁸ Richtl.Raad nr. 2000/43, 29 juni 2000 houdende toepassing van het beginsel van gelijke behandeling van personen ongeacht ras of etnische afstemming, *Pb.L.* 19 juli 2000, afl. 180; Richtl.Raad nr. 2000/78, 27 november 2000 tot instelling van een algemeen kader voor gelijke behandeling in arbeid of beroep, *Pb.L.* 2 december 2000, afl. 303.

¹⁶⁹ E. BREMS, "Nieuwe discriminatiegronden in de wet bestrijding discriminatie" in M. DE VOS en E. BREMS (eds.), *De Wet Bestrijding Discriminatie in de praktijk*, Antwerpen, Intersentia, 2004, 46.

¹⁷⁰ P. BORGHS, *De antidiscriminatiewet – Handleiding bij de wet ter bestrijding van discriminatie*, Antwerpen, Garant, 2003, 57-58.

De Antidiscriminatiewet biedt een wettelijke grondslag voor de horizontale werking¹⁷¹ van het gelijkheidsbeginsel. Dankzij deze wet kan discriminerend gedrag strafrechtelijk en burgerrechtelijk gesanctioneerd worden.

Grondwet

De artikelen 10 en 11 van de Belgische Grondwet omvatten respectievelijk het gelijkheids- en non-discriminatiebeginsel. Het Grondwettelijk Hof¹⁷² kan conform art. 142 Gw. uitspraak doen over beroepen tot vernietiging van een wet wegens de schending van deze artikelen.¹⁷³ Een beroep kan ingesteld worden door de Ministerraad of door de Executieve van een Gemeenschap of van een Gewest. Ook elke natuurlijke of rechtspersoon die doet blijken van belang kan een beroep instellen. Tenslotte zijn ook de voorzitters van de wetgevende vergaderingen bevoegd en dit op verzoek van twee derde van hun leden.¹⁷⁴

Overeenkomstig de rechtspraak van het Arbitragehof¹⁷⁵ is het ook mogelijk de schending van andere gronden aanhangig te maken via art. 10 en 11 Gw. Om te beginnen oordeelde het Hof¹⁷⁶ dat de grondwettelijke gelijkheids- en non-discriminatieregels van toepassing zijn op alle rechten en vrijheden die aan de Belgen zijn toegekend. Ook die rechten en vrijheden die voortvloeien uit internationale verdragen en die België verbinden, door een akte van instemming in de Belgische rechtsorde toepasselijk zijn gemaakt en directe werking hebben, behoren daartoe.¹⁷⁷ Daarnaast omvat art. 23 Gw. een aantal sociale, economische en culturele grondrechten aangezien eenieder recht heeft op een menswaardig leven. Deze hebben geen rechtstreekse werking. Toch kan een discriminatie inzake de toegang tot deze rechten wellicht gesanctioneerd worden via een beroep op art. 10 en 11 Gw. Het recht op onderwijs behoort tot deze grondrechten, maar wordt niet expliciet genoemd.

Art. 10 en 11 Gw. hebben op de eerste plaats een verticale werking¹⁷⁸ en zijn van minder groot belang tussen particulieren onderling.¹⁷⁹

---

¹⁷¹ Het gaat dan om de toepasselijkheid van grondrechten in de verhoudingen tussen private personen. Zie K. RIMANQUE en P. PEETERS, "De toepasselijkheid van grondrechten in de betrekkingen tussen private personen – algemene probleemstelling" in K. RIMANQUE (ed.), *De toepasselijkheid van de grondrechten in private verhoudingen*, Antwerpen, Kluwer, 1982, 11.

¹⁷² De oude benaming 'Arbitragehof' wordt behouden voor de arresten tot 7 mei 2007.

¹⁷³ Art. 1 bijzondere wet 6 januari 1989 op het Grondwettelijk Hof, BS 7 januari 1989.

¹⁷⁴ Art. 2 bijzondere wet op het Grondwettelijk Hof.

¹⁷⁵ Arbitragehof 13 oktober 1989, nr. 23/89.

¹⁷⁶ Arbitragehof 15 juli 1993, nr. 62/93.

¹⁷⁷ J. HUYS, "Grondrechten van de persoon met een handicap" in J. VAN LANGENDONCK (ed.), *Liber Amicorum. Roger Dillemans*, Antwerpen, Story-Scientia, 1997, 196-200.

¹⁷⁸ Dit impliceert dat de toekenning van het genot en de uitoefening van de rechten enkel gevolgen heeft voor de gedragingen of de houding van de overheid, die al naargelang negatieve (overheidsonthouding of niet-inmenging) dan wel positieve (actief overheidsoptreden) verplichtingen veronderstellen. Zie L.M. VENY, *Compendium van het Vlaamse Onderwijsrecht, I, Dragende beginselen van het onderwijsbestel*, Brugge, die Keure, 2010, 57.

¹⁷⁹ P. FOUBERT, "Basisconcepten van de wet bestrijding discriminatie en haar verhouding tot andere antidiscriminatieregels" in M. DE VOS en E. BREMS (eds.), *De Wet Bestrijding Discriminatie in de praktijk*, Antwerpen, Intersentia, 2004, 20.

Andere wetten

Naast de Grondwet en de Antidiscriminatiewet bestaan er nog enkele andere Belgische discriminatieverboden. Voorbeelden hiervan zijn CAO nr. 38^{quater}, het Vlaamse Decreet Evenredige Arbeidsparticipatie¹⁸⁰, enz.

3.3. Niveau van de Europese Unie

3.3.1. Soft law

De Europese Unie heeft voornamelijk niet-bindende bepalingen uitgevaardigd met betrekking tot personen met een handicap. Het Verdrag van Rome voorziet niet in een rechtstreekse bevoegdheid voor de instellingen van de Europese Gemeenschap¹⁸¹. Toch kan de Raad passende maatregelen nemen indien het optreden van de Unie noodzakelijk blijkt om een van de doelstellingen van de Unie te verwezenlijken zonder dat het verdrag in de daartoe vereiste bevoegdheden voorziet.¹⁸²

Een voorbeeld van een niet bindend initiatief is het advies van het Economisch en Sociaal Comité van 2 juli 1981¹⁸³. Het heeft tot doel de lidstaten en de Commissie te wijzen op bepaalde doelstellingen binnen de Gemeenschap tijdens het Internationaal Jaar van de personen met een handicap. Het Comité wijst hier op de gelijke rechten van personen met een handicap. Daarnaast heeft de Europese Gemeenschap ook resoluties, actieprogramma's en aanbevelingen uitgewerkt. Met het Helios II-programma bijvoorbeeld wordt gestreefd naar de integratie en gelijke kansen voor personen met een handicap.¹⁸⁴

3.3.2. Hard law

EG-Verdrag

Art. 13, §1 EG-Verdrag creëert de mogelijkheid maatregelen te nemen ter bestrijding van discriminatie. Dit kan onder andere op grond van handicap. Dit artikel heeft waarschijnlijk geen directe werking.¹⁸⁵ Het Hof van Justitie heeft zich hier nog niet over uitgesproken.

---

¹⁸⁰ Decreet 8 mei 2002 houdende evenredige participatie op de arbeidsmarkt, *BS* 26 juli 2002.

¹⁸¹ Sinds het Verdrag van Lissabon heet de Europese Gemeenschap 'Europese Unie'.

¹⁸² A. HAVAERT, "Het gehandicaptenbeleid in de internationale instellingen: gelijke kansen en niet-discriminatie", *BTSZ* 1996, 159-171.

¹⁸³ Initiatiefadvies Economisch en Sociaal Comité, 2 juli 1981 inzake de positie en problematiek van de gehandicapten, *Pb.C.* 10 september 1981, afl. 230, 38.

¹⁸⁴ A. HAVAERT, "Het gehandicaptenbeleid in de internationale instellingen: gelijke kansen en niet-discriminatie", *BTSZ* 1996, 159-171.

¹⁸⁵ P. FOUBERT, "Basisconcepten van de wet bestrijding discriminatie en haar verhouding tot andere antidiscriminatieregels" in M. DE VOS en E. BREMS (eds.), *De Wet Bestrijding Discriminatie in de praktijk*, Antwerpen, Intersentia, 2004, 23.

Richtlijnen

Er werd onder andere een richtlijn¹⁸⁶ inzake discriminatie uitgevaardigd die een algemeen kader omvat met betrekking tot gelijke behandeling in de arbeid. Handicap wordt uitdrukkelijk als grond van discriminatie vermeld in art. 1. Op zich is dergelijke richtlijn onvoldoende, maar de communautaire handeling moet de juridische leemten van de nationale wetgevingen opvullen.¹⁸⁷ Een richtlijn is verbindend ten aanzien van het te bereiken resultaat voor elke lidstaat waarvoor zij bestemd is, terwijl de nationale instanties de bevoegdheid hebben om vorm en middelen te kiezen.¹⁸⁸

Er bestaan geen verordeningen, beschikkingen of besluiten die handelen over discriminatie van personen met een handicap.

3.4. Niveau van de Raad van Europa

3.4.1. Soft law

Op het niveau van de Raad van Europa werden enkele juridisch niet bindende teksten inzake gelijke kansen van personen met een handicap uitgewerkt. Dit gebeurde bijvoorbeeld in het kader van de uitwerking van een Paneuropees netwerk van projecten rond het thema van het autonoom kunnen leven en de gelijke kansen van personen met een handicap.

3.4.2. Hard law

EVRM

Het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens bevat geen specifieke bepalingen met betrekking tot personen met een handicap. Wel zijn algemene mensenrechteninstrumenten aangenomen voor de algemene toepasbaarheid op alle personen in de maatschappij.¹⁸⁹

Art. 14 EVRM omvat een discriminatieverbod. Dit artikel heeft een accessoir karakter. Dit betekent dat het enkel van toepassing is op discriminatie in “het genot van de rechten en vrijheden” die in het

---

¹⁸⁶ Richtl. Raad nr. 2000/78, 27 november 2000 tot instelling van een algemeen kader voor gelijke behandeling in arbeid of beroep, *Pb.L.* 2 december 2000, afl. 303.

¹⁸⁷ F. BUSSACCHINI, “Legal developments in the European community in the disability field. From special needs to equal rights” in G.A. DAL en F. KRENC (eds.), *Les droits fondamentaux de la personne handicapé*, Brussel, Bruylant, 2006, 91-105.

¹⁸⁸ A. HAVAERT, “Het gehandicaptenbeleid in de internationale instellingen: gelijke kansen en niet-discriminatie”, *BTSZ* 1996, 160.

¹⁸⁹ P. DE HERT en A. HOEFMANS, “Gehandicapten hebben eigen mensenrechtenverdrag”, *Juristenkrant* 2007, afl. 150, 13; M. DE SALVIA, “Avancées et limites de la jurisprudence de la cour européenne des droits de l’homme en matière de handicap” in G.A. DAL en F. KRENC (eds.), *Les droits fondamentaux de la personne handicapé*, Brussel, Bruylant, 2006, 91-105; G. QUINN, “The International Covenant on Civil and Political Rights and disability: a conceptual framework” in T. DEGENER en Y. KOSTER-DREESE (eds.), *Human Rights and Disabled Persons. Essays and Relevant Human Rights Instruments*, Dordrecht, Martinus Nijhoff, 1995, 80.

verdrag of in een van de aanvullende protocollen zijn gewaarborgd. Toch heeft het artikel een autonoom karakter. Dit wil zeggen dat een schending van een discriminatieverbod mogelijk is zonder dat er sprake is van een inbreuk op een materiële verdragsbepaling.¹⁹⁰

Daarnaast kunnen uit het EVRM positieve verplichtingen ten opzichte van de staat afgeleid worden. In sommige omstandigheden moet namelijk rekening gehouden worden met het feit dat iemand een handicap heeft. Zo wordt gestreefd naar gelijke kansen. Enerzijds werd deze door het Europees Hof voor de Rechten van de Mens ontwikkelde leer van de positieve plichten reeds met succes aangewend voor personen met een handicap. Dit was bijvoorbeeld het geval in de zaak *Nasri v. France* (1995)¹⁹¹ waarbij tot een schending van art. 8 EVRM werd besloten. Dit artikel handelt over de bescherming van het privéleven. De betrokkene werd uitgewezen naar Algerije terwijl hij geen Arabisch begreep. Het EHRM hield rekening met het feit dat de man doofstom was en dat dit zijn analfabetisme versterkte. Anderzijds werd in bepaalde zaken besloten dat de staten geen positieve verplichting hebben. Het Hof oordeelde bijvoorbeeld in de zaak *Marzari v. Italy* (1999)¹⁹² dat de lokale gemeente geen positieve verplichting heeft om een woning te vinden die aangepast is aan de noden van een persoon met een handicap.

3.5. Niveau van de Verenigde Naties

De Verenigde Naties hebben reeds lange tijd aandacht voor de rechten van personen met een handicap. Art. 13 van het Verdrag van de VN geeft de opdracht aan de Algemene Vergadering om studies te laten uitvoeren en aanbevelingen te formuleren. Dit met het oog op de ontwikkeling van de internationale samenwerking op economisch, sociaal, cultureel, educatief en sanitair vlak en op het algemeen toegankelijk maken van het genot van de mensenrechten en fundamentele vrijheden. Juridisch gezien hebben deze aanbevelingen geen bindende kracht. Toch hebben ze een groot politiek gewicht aangezien ze opgesteld zijn door alle leden van de VN.¹⁹³ In 2006 werd uiteindelijk het VN-Verdrag voor personen met een handicap aangenomen. Wellicht zullen enkele bepalingen hiervan wel bindende kracht worden toegeschreven.

3.5.1. Soft law

In de jaren 1970 stelde de Algemene Vergadering de eerste handelingen die specifiek betrekking hebben op personen met een handicap. In 1971 kwam de Verklaring van de Rechten van de personen met een mentale handicap¹⁹⁴. Hierin wordt enerzijds gesteld dat deze personen zoveel mogelijk moeten kunnen genieten van dezelfde rechten als andere personen. Anderzijds legt de Verklaring de klemtoon op bepaalde specifieke rechten van de persoon met een mentale handicap.

---

¹⁹⁰ D. DE PRINS, S. SOTTIAUX en J. VRIELINK, *Handboek Discriminatierecht*, Mechelen, Kluwer, 2005, 40-44.

¹⁹¹ EHRM, *Nasri v. France*.

¹⁹² EHRM, *Marsari v. Italy*.

¹⁹³ A. HAVAERT, "Het gehandicaptenbeleid in de internationale instellingen: gelijke kansen en niet-discriminatie", *BTSZ* 1996, 134.

¹⁹⁴ Resolutie 2856 van de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties (20 december 1971), *UN Doc. A/8429* (1971).

Een voorbeeld hiervan is het recht op een degelijke voogdij wanneer die noodzakelijk is voor zijn bescherming. In 1975 volgde een gelijkaardige Verklaring van de rechten van de personen met een handicap¹⁹⁵. Hierin wordt benadrukt dat het niet voldoende is de rechten van personen met een handicap te erkennen, maar dat die rechten ook beschermd en verdedigd moeten worden.¹⁹⁶

Na deze verklaringen volgden nog andere niet bindende initiatieven van de VN. Om te beginnen had het internationaal jaar van de personen met een handicap (1981)¹⁹⁷ 'participatie en gelijkheid' als thema. Daarna volgde het Wereldactieprogramma betreffende de personen met een handicap (1982)¹⁹⁸ en tegelijk riep de Algemene Vergadering de periode 1983-1992 uit tot het Decennium van de Verenigde Naties voor de personen met een handicap. Hierboven¹⁹⁹ werd reeds aangehaald dat niet iedereen akkoord is met een afzonderlijke conventie voor personen met een handicap, zodat de Economische en Sociale Raad besliste om een internationaal instrument van een andere orde uit te werken: de Standaardregels betreffende het bieden van gelijke kansen voor personen met een handicap²⁰⁰. Deze regels zijn dus, in tegenstelling tot een conventie, niet bindend. Wel kunnen ze internationaal gewoonterecht worden wanneer ze door een groot aantal staten worden toegepast in het streven naar het respecteren van een internationaalrechtelijke regelgeving.²⁰¹ De regels onderschrijven het principe dat de maatschappij moet veranderen, eerder dan dat de personen met een handicap zich zouden moeten aanpassen aan de maatschappij.²⁰²

3.5.2. Hard law

De eerste bindende overeenkomsten met betrekking tot personen met een handicap werden in de VN in 1983 respectievelijk 1989 gesloten. Het gaat om de overeenkomst nr. 159 van de Internationale Arbeidsconferentie betreffende de professionele wederaanpassing en de tewerkstelling van personen met een handicap en het Internationaal Verdrag inzake de Rechten van het Kind (art. 23).

Toch wordt eerst het Verdrag inzake de rechten van personen met een handicap aangehaald wegens het grote belang ervan.

---

¹⁹⁵ Resolutie 3447 van de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties (9 december 1975), *UN Doc. A/10034* (1975).

¹⁹⁶ A. HAVAERT, "Het gehandicaptenbeleid in de internationale instellingen: gelijke kansen en niet-discriminatie", *BTSZ* 1996, 134-159.

¹⁹⁷ Resolutie 3677 van de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties (8 december 1981), *UN Doc. A/36/764* (1981).

¹⁹⁸ Resolutie 3752 van de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties (3 december 1982), *UN Doc. A/37/632* (1982).

¹⁹⁹ Zie punt 3 van deel I.

²⁰⁰ VN-standaardregels betreffende het bieden van gelijke kansen voor gehandicapten (20 december 1993), *UN Doc. A/RES/48/96* (1993).

²⁰¹ VN-standaardregels betreffende het bieden van gelijke kansen voor gehandicapten (20 december 1993), *UN Doc. A/RES/48/96* (1993), nr. 13-15.

²⁰² A. HAVAERT, "Het gehandicaptenbeleid in de internationale instellingen: gelijke kansen en niet-discriminatie", *BTSZ* 1996, 134-159.

Verdrag inzake de rechten van personen met een handicap

Ontstaan en inhoud

De bestaande mensenrechtenverdragen bleken niet voldoende voor personen met een handicap. Hun mensenrechten werden vaak disproportioneel geschonden.²⁰³ Op 13 december 2006 heeft de Algemene Vergadering het VRPH en het bijhorend facultatief protocol, dat de bevoegdheid van het Comité inzake de rechten van personen met een handicap erkent, aangenomen. Het is het eerste omvattende mensenrechtenverdrag van de 21ste eeuw. Het bevorderen en het verzekeren van de integratie van personen met een handicap in alle aspecten van de samenleving vormt de rode draad doorheen het verdrag.²⁰⁴ Hierbij worden geen nieuwe rechten gecreëerd. Het specifieke verdrag ligt qua *ratio legis* in dezelfde lijn als het Verdrag over de uitbanning van discriminatie tegen vrouwen en het Verdrag inzake de rechten van het kind.

In de inhoudelijke bepalingen bevinden zich drie invalshoeken. De eerste invalshoek is die van de personen met een handicap zelf. Hun fundamentele grondrechten worden bevestigd en expliciet in een juridisch bindende tekst gegoten. Ten tweede moeten de staten actief maatregelen nemen om alle mogelijke belemmeringen weg te werken die een inclusieve participatie in de samenleving kunnen verhinderen. Tenslotte wordt de maatschappij een mentaliteitswijziging voorgeschreven.²⁰⁵ De zogenaamde 'paradigmashift' ligt ten grondslag aan het verdrag. De klassieke medische invulling van handicap, gericht op het 'herstellen' van de beperking, wordt afgewezen als een vorm van 'defect denken'. Het sociaal model wordt voorop gesteld. Daarin wordt een handicap begrepen als een negatieve interactie tussen maatschappelijke drempels en mensen met verschillende functionele mogelijkheden of beperkingen.²⁰⁶ Het probleem van handicap wordt dus verlegd van de persoon met een handicap naar de samenleving.

Implementatie en monitoring

Art. 33 VRPH is als motor van het verdrag een belangrijk artikel. Inzake de implementatie verplicht het de verdragsstaten om twee structuren te creëren: enerzijds het contactpunt dat het implementatieproces superviseert en anderzijds het coördinatiesysteem dat alle relevante overheidsactoren bij het implementatieproces betreft. De internationale monitoring, namelijk het niet-rechterlijk toezicht op de implementatie, wordt waargenomen door het VN Comité inzake de rechten van personen met een handicap. Daarnaast is er de statelijke verplichting om een kader met één of meer onafhankelijke mechanismen op te richten om de implementatie van het verdrag te

---

²⁰³ F. ANG, "En nu actie! Het Verdrag inzake de rechten van personen met een handicap: uitvoering en toezicht", *TvMR* 2010, afl. 3, 11-14.

²⁰⁴ P. DE HERT en A. HOEFMANS, "Gehandicapten hebben eigen mensenrechtenverdrag", *Juristenkrant* 2007, afl. 150, 13.

²⁰⁵ A. HOEFMANS, "De dynamiek van het onderhandelingsproces: van resolutie tot verdrag", *TvMR* 2006, afl. 4, 7-8.

²⁰⁶ STEUNPUNT RECHT EN ONDERWIJS, "Advies over de specifieke bepalingen met betrekking tot onderwijs in het VN-Verdrag van 13 december 2006 inzake de rechten van personen met een handicap - Managementsamenvatting", www.ond.vlaanderen.be/leerzorg/VN/VN-verdrag-advies-sam.pdf, 2.

bevorderen, rekening houdend met de 'Paris Principles'.²⁰⁷ Deze laatste zijn richtlijnen over de samenstelling en de werking van mensenrechteninstellingen. In België werd op de interministeriële conferentie van 12 juli 2011 beslist om het mandaat tot oprichting en uitbouw van de onafhankelijke instantie toe te vertrouwen aan het Centrum voor gelijkheid van kansen en voor racismebestrijding. In juli 2011 heeft de VN-Mensenrechtenraad in het kader van het universeel periodiek toezicht België nog gewezen op het feit dat er nog steeds geen nationale mensenrechteninstelling was.²⁰⁸

Bescherming

De menselijke waardigheid staat hoog in het vaandel in het VRPH. De nadruk ligt op de bescherming van het individu zonder meer²⁰⁹ en beoogt niet louter de bescherming van de persoon met een handicap tegen de overheid²¹⁰.

Verdragsrechtelijk draagt de overheid de voornaamste verantwoordelijkheid voor het garanderen van de rechten van personen met een handicap. De overheid moet verhinderen dat particulieren de rechten uit het verdrag zouden schenden. Traditioneel en naar analogie met de rechtspraak betreffende art. 13, §2 ECOSOC-Verdrag is het waarschijnlijk dat de hoogste Belgische hoven geen directe werking zullen toekennen aan de sociaal economische verdragsbepalingen. Toch heeft de rechtsleer ondertussen aanvaard dat elk onderdeel van het verdrag afzonderlijk moet bekeken worden.²¹¹

Meningen lopen uiteen over de vraag op welke wijze grondrechten in privaatrechtelijke verhoudingen moeten doorwerken. Er kan worden verwacht dat nationale rechtsprekende instellingen het VRPH ernstig zullen nemen wanneer het risico bestaat dat hun beslissingen aan een internationale instantie zullen worden voorgelegd die hierover kritisch zal oordelen.²¹² België heeft namelijk het facultatief protocol bij het verdrag ondertekend waarbij het de bevoegdheid van het Comité inzake de rechten van personen met een handicap erkent. Het is dus onzeker of het individu *in casu* het VRPH rechtstreeks kan inroepen tegenover een ander individu.

---

²⁰⁷ F. ANG, "En nu actie! Het Verdrag inzake de rechten van personen met een handicap: uitvoering en toezicht", *TvMR* 2010, afl. 3, 11-14.

²⁰⁸ K. VAN LAETHEM en K. WEIS, "Naar een volwaardige nationale mensenrechteninstelling in België?", *Juristenkrant* 2011, afl. 234, 13.

²⁰⁹ Ar. 3.a. en 3.h. VRPH.

²¹⁰ Art. 4.e. VRPH.

²¹¹ STEUNPUNT RECHT EN ONDERWIJS 2009, "Advies over de specifieke bepalingen met betrekking tot onderwijs in het VN-Verdrag van 13 december 2006 inzake de rechten van personen met een handicap", www.ond.vlaanderen.be/leerzorg/VN/VN-verdrag-advies.pdf, 35, 36 en 92.

²¹² K. RIMANQUE en P. PEETERS, "De toepasselijkheid van grondrechten in de betrekkingen tussen private personen – algemene probleemstelling" in K. RIMANQUE (ed.), *De toepasselijkheid van de grondrechten in private verhoudingen*, Antwerpen, Kluwer, 1982, 16; STEUNPUNT RECHT EN ONDERWIJS 2009, "Advies over de specifieke bepalingen met betrekking tot onderwijs in het VN-Verdrag van 13 december 2006 inzake de rechten van personen met een handicap", www.ond.vlaanderen.be/leerzorg/VN/VN-verdrag-advies.pdf, 35, 36 en 92.

Gevolgen

Wat betreft de gevolgen van het VRPH voor Vlaanderen, is het geen prioritaire taak meer om in basisondersteuning te voorzien. De huidige doelstelling is om een *gepaste* ondersteuning te voorzien die leidt tot integratie of, nog beter, tot inclusie. Segregatie moet voorkomen worden.²¹³

Ook moet erop gewezen worden dat de EU het VRPH heeft bekrachtigd. Het is het eerste mensenrechtenverdrag waartoe de EU is toegetreden. Het wordt een uitdaging voor de EU om voor de eerste maal een rapport op te stellen, de institutionele voorwaarden te vervullen, enz.²¹⁴

Gelijkheid en non-discriminatie

Het uiteindelijke doel van het verdrag is dat personen met een handicap op voet van gelijkheid met anderen hun rechten kunnen uitoefenen.

Daartoe worden enerzijds sommige reeds bestaande rechten slechts herhaald, zoals de bescherming van de persoonlijke integriteit²¹⁵, de eerbiediging van het privéleven²¹⁶, enz. Anderzijds worden met betrekking tot andere rechten enkele bijkomende verplichtingen van de staten opgesomd, zoals inzake persoonlijke mobiliteit²¹⁷, vrijheid van mening en meningsuiting en toegang tot informatie²¹⁸, onderwijs²¹⁹, enz.

Vervolgens wordt het discriminatieverbod doorheen het verdrag expliciet herhaald. In punt c van de preambule wordt gesteld dat personen met een handicap moeten kunnen genieten van alle mensenrechten en fundamentele vrijheden zonder discriminatie; in art. 3 worden non-discriminatie en gelijke kansen als algemene beginselen genoemd; een afzonderlijk art. 5 wordt zelfs gewijd aan gelijkheid en non-discriminatie; enz.

Tenslotte bevat art. 12 een algemeen beginsel van gelijke behandeling. Art. 7 formuleert specifiek de gelijke behandeling van kinderen met en zonder handicap opdat ze ten volle alle mensenrechten en fundamentele vrijheden kunnen genieten.

---

²¹³ Cf. S. VAN HOVE, "Wat zal de VN-Conventie in Vlaanderen veranderen?", *TvMR* 2006, afl. 4, 11-12.

²¹⁴ X., "EU bekrachtigt VN-Verdrag voor Personen met een Handicap", *TvMR* 2011, afl. 1, 2.

²¹⁵ Art. 17 VRPH.

²¹⁶ Art. 22 VRPH.

²¹⁷ Art. 20 VRPH.

²¹⁸ Art. 21 VRPH.

²¹⁹ Art. 24 VRPH.

Internationaal Verdrag inzake de Rechten van het Kind (IVRK)

De rechten van het kind behoren al veel langer tot de prioriteiten van de VN dan de rechten van personen met een handicap.²²⁰ In 1946 werd reeds op diverse bijeenkomsten uitdrukking gegeven aan de bekommernissen van de VN. Daarna werd in 1947 UNICEF opgericht en werd in 1948 het UVRM aanvaard. Vervolgens kwam er in 1959 de Verklaring voor de rechten van het kind²²¹ om in 1989 tot een echt Internationaal Verdrag inzake de Rechten van het Kind te komen. Twee jaar later werd het Comité voor de Rechten van het Kind opgericht dat moet waken over de vooruitgang van de staten bij het nakomen van hun verplichtingen uit het IVRK.

Het IVRK bevat een aantal bepalingen die handelen over de rechten van specifieke groepen, waaronder art. 23 dat betrekking heeft op kinderen met een handicap. Daarnaast bevat art. 2 een algemeen discriminatieverbod. Handicap wordt als grond vermeld. Kinderen met een handicap worden dan wel specifiek vermeld in deze artikels, toch is het hele verdrag voor hen relevant. Hun behandeling zou moeten afgetoetst worden aan elk artikel.²²²

Het Comité voor de Rechten van het Kind heeft in zijn 9de General Comment²²³ beschreven wat staten moeten doen om het verbod om kinderen op grond van hun functioneringsprobleem te discrimineren te realiseren.

Tenslotte stelt zich de vraag over de directe werking van het IVRK. Er is geen internationaal toezichtsorgaan dat de inhoud van de verdragsbepalingen nader omschrijft, zoals bij het EVRM wel het geval is. Zo ontstaat er grotere autonomie voor de interne rechter die moet oordelen over de directe werking.²²⁴ Wel moet er aan het Comité voor de Rechten van het Kind verslag uitgebracht worden. Dit Comité kan echter geen bindende uitspraken vellen.²²⁵ De Raad van State heeft reeds de directe werking van een aantal artikelen ontkend zodat een individu deze bepalingen niet rechtstreeks kan inroepen.²²⁶

---

²²⁰ R. HEREMANS, "Rechten van kinderen met een handicap. Situering internationale context" in VLAAMS CENTRUM VOOR DE BEVORDERING VAN HET WELZIJN VAN KINDEREN EN GEZINNEN (ed.), *Rechten van kinderen met een handicap*, Brussel, Vlaams Centrum voor de Bevordering van het Welzijn van Kinderen en Gezinnen, 1997, 22-28.

²²¹ Over de totstandkoming van het IVRK, zie E. VERHELLEN, *Verdrag inzake de rechten van het kind*, Leuven, Garant, 2000, 79-93.

²²² T. HAMMARBERG, "The rights of disabled children – the UN Convention on the Rights of the Child" in T. DEGENER en Y. KOSTER-DREESE (eds.), *Human Rights and Disabled Persons. Essays and Relevant Human Rights Instruments*, Dordrecht, Martinus Nijhoff, 1995, 147; E. VERHELLEN, "Een inleiding op de themadag" in VLAAMS CENTRUM VOOR DE BEVORDERING VAN HET WELZIJN VAN KINDEREN EN GEZINNEN (ed.), *Rechten van kinderen met een handicap*, Brussel, Vlaams Centrum voor de Bevordering van het Welzijn van Kinderen en Gezinnen, 1997, 9-21.

²²³ General Comment No. 9 of the Committee on the Rights of the Child (29 September 2006), *UN Doc. CRC/C/GC/9* (2007), nrs. 62-69.

²²⁴ A. VANDAELE, "Het Internationaal Verdrag inzake de Rechten van het Kind in de onderwijscontentieux", *TORB* 2006-07, 258.

²²⁵ Voor de bepalingen met betrekking tot het Comité, zie art. 43-45 IVRK.

²²⁶ A. VANDAELE, "Het Internationaal Verdrag inzake de Rechten van het Kind in de onderwijscontentieux", *TORB* 2006-07, 259.

3.6. Besluit

Personen met een handicap hebben als kwetsbare groep behoefte aan voldoende bescherming. Er bestaan verschillende meningen over het al dan niet bieden van een afzonderlijke regelgeving. Het moet duidelijk zijn dat de algemene regels toepasselijk zijn op personen met een handicap. Doordat deze echter onvoldoende bescherming bieden wegens specifieke problemen die zij ondervinden, zijn er naar mijn mening ook specifieke regels nodig.

Vervolgens zijn er twee periodes te onderscheiden in het onderzoek naar bescherming voor personen (met een handicap).²²⁷

Eenzijds werden er eerbiedige verklaringen opgesteld. Hierbij heerst er een kloof tussen de grootmoedige intentieverklaringen en de realiteit. Er kan besloten worden dat soft law een groot moreel gezag biedt, maar niet bindend is. Deze regels bieden weinig bescherming voor personen (met een handicap).

Anderzijds ontstonden de vertalingen van de intenties naar dwingende nationale en internationale teksten. De rechtspraak blijft echter heel onvast inzake personen met een handicap.²²⁸ Op het Vlaamse niveau biedt het GKGB-decreet de beste bescherming tegen discriminatie. De sancties worden immers uitdrukkelijk geformuleerd en het slachtoffer kan het decreet rechtstreeks invoeren. Op het federale niveau heeft de Antidiscriminatiewet de situatie van personen met een handicap verbeterd. Deze wet kan in het besproken kader weinig rechtstreeks aangehaald worden, gezien het hier vooral een Vlaamse materie betreft. Toch kan de rechtspraak en de rechtsleer met betrekking tot deze wet een oplossing bieden aan de hand van analogieredeneringen tussen deze wet en het GKGB-decreet. Vervolgens kan ook de Grondwet aangehaald worden om wettelijke bepalingen die in strijd zijn met het gelijkheids- en non-discriminatiebeginsel nietig te laten verklaren bij het Grondwettelijk Hof. Daarnaast biedt het niveau van de Europese Unie weinig soelaas. Dit niveau levert immers voornamelijk niet-bindende bepalingen. De Raad van Europa daarentegen heeft ervoor gezorgd dat het EVRM belangrijke gronden levert op het vlak van mensenrechten. Personen met een handicap worden niet expliciet genoemd, maar de in het EVRM genoemde rechten zijn ook op hen van toepassing. In geval van discriminatie kan art. 14 EVRM worden ingeroepen in combinatie met het artikel van het verdrag dat het geschonden recht waarborgt. Verder biedt het IVRK in dit kader weinig bescherming. Het is duidelijk dat het verdrag niet steeds de grootste internationale bescherming biedt, zeker niet op het gebied van onderwijsrechten.²²⁹ Tenslotte hebben de Verenigde Naties een grote stap voorwaarts gezet met betrekking tot personen met een handicap. Althans, de toekomst zal nog moeten uitwijzen wat de impact van het VRPH is. De verwachtingen van velen zijn in ieder geval hoog. Belangrijk is dat de bepalingen bindend zijn. Over de directe werking zal echter nog veel inkt vloeien. Veel zal ook afhangen van de slagkracht die het Comité inzake de rechten van personen met een handicap heeft.

---

²²⁷ G.-A. DAL en F. KRENC, *Les droits fondamentaux de la personne handicapé*, Brussel, Bruylant, 2006, 91-105.

²²⁸ *Ibid.*

²²⁹ M. VERHEYDE, "Onderwijsrechten in het VN Kinderrechtenverdrag", *TJK* 2002, 247.

Er kan geconcludeerd worden dat de grootste juridische bescherming in geval van discriminatie van personen met een handicap geboden wordt door het GKGB-decreet. Daarnaast is er dankzij het recente VRPH nieuwe hoop gecreëerd. Lidstaten zullen zich moeten schikken naar de geconcretiseerde rechten van personen met een handicap.

De vraag rijst in hoeverre het VRPH werkelijk voor verandering zal zorgen. ZANI merkt op dat het verdrag pas echt gevolgen zal hebben voor personen met een handicap wanneer de bepalingen in het intern niveau worden overgenomen. Respect voor hun rechten kan namelijk slechts verzekerd worden door efficiënte nationale beschermingssystemen.²³⁰ VAN REMOORTEL veronderstelt dat het verdrag niet alle problemen zal oplossen, maar dat er een nieuwe dynamiek in de politiek voor personen met een handicap kan ontstaan indien het VRPH verstandig wordt gebruikt.²³¹ Het verdrag zal dus in ieder geval onrechtstreeks effect hebben.

Personen met een handicap hebben in principe dezelfde rechten als 'andere' personen. Ze mogen niet gediscrimineerd worden. Toch is het in de praktijk niet altijd mogelijk om deze personen (op dezelfde wijze) van alle rechten te laten genieten. Het proportionaliteitsbeginsel moet in acht genomen worden. Het moet namelijk redelijk zijn om het genot van een bepaald recht (op een bepaalde wijze) te eisen.

---

²³⁰ M. ZANI, "La Convention de l'O.N.U. relative aux droits des personnes handicapées", *Rev.dr.intern.comp.* 2008, afl. 4, 551-566.

²³¹ J. VAN REMOORTEL, "De Conventie van de Verenigde Naties over de Rechten van Personen met een Handicap", *Panopticon* 2009, afl. 4, 64-69.

DEEL II. KRITISCHE ANALYSE

Hieronder wordt het toetsingsmodel dat doorheen dit deel zal worden aangehaald besproken. Daarna worden de rechten van de leerling getoetst aan de non-discriminatie van personen met een handicap. Tenslotte wordt de rechtsbescherming van de leerling met een handicap aangekaart.

1. Toetsingsmodel

Doorheen de kritische analyse zullen verschillende situaties getoetst worden aan het non-discriminatieprincipe. Hiervoor wordt het toetsingsmodel van DE PRINS, SOTTIAUX en VRIELINK gehanteerd.²³² Dit model is namelijk een synthese van de toetsingsmodellen die in de rechtspraak van verschillende hoven en rechtbanken worden gebruikt.

De toetsing aan het discriminatieverbod verloopt doorgaans in twee fasen: de fase van de toetsingsingang en de fase van de rechtvaardigingstoets.

In de fase van de toetsingsingang wordt nagegaan of de discriminatiegrief *prima facie* al dan niet geloofwaardig overkomt. De vergelijkbaarheidstoets is de klassieke toetsingsingang.²³³ Hierbij wordt nagegaan of er sprake is van een ongelijke behandeling in een vergelijkbare situatie of van een gelijke behandeling in een onvergelijkbare situatie. Er wordt onderzocht of het gemaakte onderscheid of de betwiste gelijke behandeling relevant is in het licht van de doelstelling van de aangevochten regeling.

Eens de vergelijkbaarheidstoets wordt doorstaan, moet ook nagegaan worden of het gemaakte onderscheid (of het ontbreken ervan) inhoudelijk kan worden verantwoord. Dit is de rechtvaardigingstoets. Meestal wordt deze toets opgesplitst in de doeltoets, de pertinentietoets en de proportionaliteitstoets (*sensu stricto*). De laatste twee vormen samen de proportionaliteitstoets *sensu lato*. Indien aan een van deze criteria niet is voldaan, is er sprake van discriminatie.

Bij de doeltoets onderzoekt de rechter of het doel van de bestreden (on)gelijke behandeling rechtmatig²³⁴ is. Er wordt aangenomen dat hieraan is voldaan wanneer een doel zijn grondslag vindt in het algemeen belang. Slechts zelden wordt besloten tot een ongeoorloofd doel. Het is immers zo dat de beoordeling van een doel van een beleidsmaatregel in de eerste plaats een opportuniteitskwestie is.

De pertinentietoets gaat na of het gekozen middel toelaat om het doel te bereiken. Bij een positief antwoord kan besloten worden tot een effectief of doeltreffend (gebrek aan) onderscheid. Daarnaast moet de afbakening van een categorie van personen gebeuren aan de hand van een passend onderscheidingscriterium dat voor de doelstelling van het onderscheid relevant is.

---

²³² D. DE PRINS, S. SOTTIAUX en J. VRIELINK, *Handboek Discriminatierecht*, Mechelen, Kluwer, 2005, 5-9.

²³³ Sommige hoven vervangen de vergelijkbaarheidstoets door een andere toetsingsingang zoals de benadelingstoets.

²³⁴ Of nog: geoorloofd, wettig.

Bij de proportionaliteitstoets wordt de vraag gesteld of er een evenwichtige verhouding bestaat tussen het aangewende middel – *in casu* de (on)gelijke behandeling – en het daarmee beoogde doel. Veelal toetst de rechter marginaal. Hij stelt dan de vraag of de verhouding tussen het doel en het middel (kennelijk) onredelijk of willekeurig is. Soms is evenwel ook vereist dat het (gebrek aan) onderscheid noodzakelijk is om het gestelde doel te bereiken.

2. De rechten van de leerling getoetst aan de non-discriminatie van personen met een handicap

Hierboven werden de rechten van de leerling in het onderwijs alsook de rechten van personen met een handicap besproken. Hierna volgt een toetsing van de rechten van de leerling aan het non-discriminatieprincipe vanuit de hoek van kinderen met een handicap. Het proportionaliteitsprincipe maakt hierbij deel uit van het toetsingsmodel²³⁵. Niet elk punt van elk recht wordt aangehaald. Enkel de hete hangijzers worden besproken. Een eerste hangijzer vormt de invoering van een type 9 in het buitengewoon onderwijs. Daarna volgt het probleem van de draagkrachtafweging in het nieuwe Inschrijvingsdecreet. Ook het probleem van aanpassingen voor kinderen met een handicap versus kosteloos onderwijs wordt behandeld. Tenslotte volgt het probleem van participatie van kinderen met een handicap op school.

Met betrekking tot het recht op onderwijs²³⁶ bleef de aankondiging van de invoering van een nieuw type 9 voor kinderen met ASS niet onbesproken. Om te beginnen vrezden academici dat dit bijkomend type is ontstaan door klassiek gelobby door de doelgroepen. Een eigen doelgroep betekent namelijk meer financiën. Ook zouden er meer leerlingen met autisme zijn dan vroeger. De oorzaak van de toename is nochtans nog niet achterhaald. Het kan zowel gaan om het stellen van te veel diagnoses dan wel om een werkelijke toename.²³⁷ In het Vlaams Parlement werd eveneens gediscussieerd over deze maatregel. Zo stelt E. MEULEMAN dat ‘onvoldoende draagvlak’ als argument voor het afvoeren van het Decreet Leerzorg – en bijgevolg het creëren van een nieuw type - geen geldig argument is. In het reeds vermelde Doventolkenarrest werd immers beslist dat dove leerlingen het recht hebben om les te volgen in het gewoon onderwijs en dat de overheid de verplichting heeft om voldoende tolkenuren aan te bieden. Organisatorische of financiële argumenten doen volgens haar niet ter zake. Er moet gezocht worden naar redelijke aanpassingen en die moeten doorgevoerd worden. Een redenering naar analogie kan gemaakt worden voor leerlingen (met ASS) die zich willen inschrijven in het gewoon onderwijs. Inclusief onderwijs is een recht dat vastgelegd werd in het VRPH. De overheid is hiertoe gebonden, los van het maatschappelijk draagvlak. Het Decreet Leerzorg moet dus doorgevoerd worden zodat de invoering van type 9 niet moet plaatsvinden.²³⁸ Er wordt nagegaan in hoeverre er sprake is van een schending van het standstillbeginsel en van het non-discriminatieprincipe indien deze maatregel toch wordt doorgevoerd.

Het nieuwe Inschrijvingsdecreet deed vragen rijzen over de passieve vrijheid van onderwijs²³⁹. Vanuit de hoek van kinderen met een handicap springt het vasthouden aan de bewoording ‘draagvlak’ in het oog. In de rechtsleer werden hier immers bemerkingsen over gemaakt. Zo vraagt het STEUNPUNT RECHT EN ONDERWIJS zich af of de draagkrachtafweging volstaat in het licht van het VRPH.²⁴⁰ Ook de

---

²³⁵ Zie punt 1. van deel II.

²³⁶ Zie punt 2.1.1. van deel I.

²³⁷ X., “Liever inclusief onderwijs – kinderen met autisme niet in een gokje plaatsen”, *De Standaard* 12 september 2011.

²³⁸ *Hand.* VI.Parl. 2010-11, 22 september 2011, nr. C305-OND33, 18.

²³⁹ Zie punt 2.1.2. van deel I.

²⁴⁰ STEUNPUNT RECHT EN ONDERWIJS 2009, “Advies over de specifieke bepalingen met betrekking tot onderwijs in het VN-Verdrag van 13 december 2006 inzake de rechten van personen met een handicap”, www.ond.vlaanderen.be/leerzorg/VN/VN-verdrag-advies.pdf, 28.

Raad van State maakte in zijn advies over het voorstel van decreet duidelijk dat het twijfelachtig is of deze bepaling het recht op inclusief onderwijs afdoende waarborgt.²⁴¹ Ook hier wordt nagegaan of er sprake is van een schending van het standstillbeginsel en van het non-discriminatiebeginsel.

In principe is de toegang tot het onderwijs alsook het lager onderwijs kosteloos²⁴². De vraag stelt zich of dit voor kinderen met een handicap, die meer ondersteuning nodig hebben dan kinderen zonder handicap, ook het geval is. In deze tijden van crisis is men bovendien op zoek naar maatregelen om kosten te besparen. Discussies vinden plaats over hoe dit best gebeurt. Zo stelt B. BOUCKAERT dat een leerling in het buitengewoon basisonderwijs de gemeenschap jaarlijks 14.567 EUR kost. Een leerling in het gewoon basisonderwijs kost daarentegen 4.644 EUR. Door meer werk te maken van inclusief onderwijs kan dus bespaard worden. Vanzelfsprekend brengt dit geen 10.000 EUR per leerling op gezien inclusief onderwijs een meerkost meebrengt. Die meerkost zal volgens de Vlaamse volksvertegenwoordiger minder zijn dan de kost die nu wordt besteed in het buitengewoon onderwijs.²⁴³ Het is een positieve zaak dat de intentie groeit om werk te maken van het inclusief onderwijs. De plannen om zoveel mogelijk te besparen in het achterhoofd van de wetgever zullen echter met argusogen moeten gevolgd worden. Er moet nagegaan worden op welke financiering kinderen met een handicap momenteel recht hebben in het gewoon onderwijs en in hoeverre er sprake is van discriminatie. Bij de afweging van welke kosten al dan niet kunnen bespaard worden moet dit in acht gehouden worden.

Tenslotte is het van belang dat kinderen met een handicap hun mening kunnen uiten in de schoolraad om zo invloed uit te oefenen op het schoolbeleid.²⁴⁴ Er moet nagegaan worden of de Belgische regelgever dit belang in acht houdt. Sinds januari 2009 staan rechten van minderjarigen op voorzieningen en diensten én rechten om te participeren in art. 22*bis* van de Belgische grondwet. Het Kinderrechtencommissariaat wijst er echter op dat sommige groepen worden uitgesloten van participatie op school. Er wordt nog te vaak verondersteld dat ze niets kunnen zeggen of niets te zeggen hebben, zoals het geval is bij kinderen met een handicap. Het Participatiedecreet gaat uit van deze veronderstelling, terwijl elk kind met aangepaste methodieken zijn mening kan weergeven vanuit zijn eigen benadering. Zowel op vlak van individuele beslissingen als bij het uittekenen van algemene beleidslijnen zijn er nog problemen inzake de participatie van kinderen met een handicap.²⁴⁵ Hieronder wordt enkel voor dit laatste aspect nagegaan of er sprake is van discriminatie.

2.1. Het recht op onderwijs

In dit deel volgt een uiteenzetting van de gevolgen van een nieuwe beleidsmaatregel van de Vlaamse Regering: de invoering van een nieuw type 9 in het buitengewoon onderwijs. Dit heeft tevens gevolgen voor kinderen met een handicap die les volgen in het gewoon onderwijs. Het verdragsrecht

---

²⁴¹ Advies van de Raad van State over het voorstel van decreet betreffende het inschrijvingsrecht, *Parl.St.* VI.Parl. 2010-11, nr. 1042/2, 18.

²⁴² Zie punt 2.1.3. van deel I.

²⁴³ *Hand.* VI.Parl. 2011-12, 20 december 2011, nr. 16, 97.

²⁴⁴ Zie ook punt 2.1.4. van deel I.

²⁴⁵ KINDERRECHTENCOMMISSARIAAT, "Rapport aan het Comité voor de Rechten van het Kind", www.kinderrechten.be/IUSR/documents/volwassenen/rapportage/Verslag_aan_het_Comite_voor_de_rechten_van_het_kind_NL_02_2010.pdf, 4 en 9.

wil echter een andere richting uit. Vervolgens wordt nagegaan of er sprake is van een schending van het standstillbeginsel. Ten slotte wordt onderzocht of de situatie een schending van het non-discriminatieprincipe uitmaakt.

2.1.1. Probleem: nieuw type 9 voor kinderen met ASS²⁴⁶

Om een GON-begeleiding in het gewoon onderwijs te kunnen instellen is een inschrijvingsverslag, dat het kind in het buitengewoon onderwijs toelaat, vereist. Het CLB en de school moeten bij het uitschrijven van het attest voor buitengewoon onderwijs kunnen verantwoorden dat een bepaald type van buitengewoon onderwijs is aangewezen. Het attest maakt deel uit van het inschrijvingsverslag.²⁴⁷ De types zijn dus ook hier van belang.

In afwachting van de invoering van het Decreet Leerzorg nam de Vlaamse Regering op 15 juli 2011 een aantal dringende beleidsmaatregelen ten behoeve van leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften. Een ervan is de invoering van een nieuw type 9 voor kinderen met ASS²⁴⁸. Het VRPH wijst nochtans het ‘medisch defectmodel’, waarop het denken in types is geïnspireerd, af en stelt het sociaal model voorop.²⁴⁹ Art. 13, 1° ECOSOC-Verdrag bepaalt dat *“De Staten die partij zijn bij dit Verdrag erkennen het recht van eenieder op onderwijs. Zij zijn van oordeel dat het onderwijs gericht dient te zijn op de volledige ontplooiing van de menselijke persoonlijkheid en van het besef van haar waardigheid en dat het dient bij te dragen tot de eerbied voor de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden. [...]”*. Zoals reeds vermeld²⁵⁰ omvat dit artikel een standstillbepaling. Art. 24, 1, a VRPH sluit een gelijkaardige bepaling voor personen met een handicap in zich, namelijk *“De Staten die Partij zijn erkennen het recht van personen met een handicap op onderwijs. Teneinde dit recht zonder discriminatie en op basis van gelijke kansen te verwezenlijken, waarborgen de Staten die Partij zijn een inclusief onderwijssysteem op alle niveaus en voorzieningen voor een leven lang leren en wel met volgende doelen: a. de volledige ontwikkeling van het menselijk potentieel en het gevoel van waardigheid en eigenwaarde en de versterking van de eerbiediging van mensenrechten, fundamentele vrijheden en de menselijke diversiteit [...]”*. Naar analogie met art. 13, 1° ECOSOC-Verdrag kan deze bepaling ook een standstillwerking worden toegeschreven. De toekenning van rechtstreekse werking zal hoogstwaarschijnlijk tevens uitblijven. Het sociaal model dat het VRPH vooropstelt zal bijdragen aan de volledige ontplooiing van de menselijke persoonlijkheid die in deze artikelen wordt vermeld.

De vraag rijst of de invoering van een nieuw type 9 een (aanzienlijke) achteruitgang betekent voor de ontplooiing van de menselijke persoonlijkheid. Er werden immers eerst de types ingevoerd in het

---

²⁴⁶ Dit is de afkorting van ‘autismespectrumstoornis’.

²⁴⁷ Zie punt 2 Omz. 11 september 2003 geïntegreerd onderwijs, www.ond.vlaanderen.be/edulex/database/document/document.asp?docid=13422.

²⁴⁸ Punt 4.2. dringende beleidsmaatregelen 15 juli 2011 voor leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften, www.klasse.be/vandaag/files/file/20110906_TerugkoppelingResonantiegroepen.pdf.

²⁴⁹ Zie punt 3.5.2. van deel I.

²⁵⁰ Zie punt 2.1.1. van deel I.

kleuter-, lager en secundair onderwijs²⁵¹. Vervolgens kwam er het VRPH dat een betere bescherming biedt en de types afraadt conform het sociaal model, waarna uiteindelijk de invoering van een nieuw type 9 werd aangekondigd²⁵².

2.1.2. Schending van het standstillbeginsel?

In de probleemstelling werd reeds aangegeven waarom zich de vraag over een schending van het standstillbeginsel stelt. Hieronder wordt nagegaan of de nieuwe maatregel al dan niet strookt met het beginsel.

Bij het nagaan of er sprake is van een schending toetst de rechter enkele zaken af. Eerst en vooral moet het referentieogebied van de rechtsbescherming worden nagegaan. Dit is *in casu* het ondertekenen van het VRPH.²⁵³ Vervolgens moet de referentienorm bepaald worden. De rechtstoestand op het ogenblik van de ondertekening van het verdrag is het beginpunt en is de absolute minimumstandaard.²⁵⁴ Het gaat hierbij om een juridische norm en niet om een feitelijke toestand.²⁵⁵ De referentienormen *in casu* zijn art. 10 Decreet Basisonderwijs en art. 5 van het KB inzake de omschrijving van de types van het buitengewoon onderwijs. Deze bepalen het bestaan van acht types. Daarna toetst de rechter de nieuwe situatie aan het verworven beschermingsniveau. Ten aanzien van deze twee factoren heeft hij ruimte voor appreciatie.²⁵⁶ Het Arbitragehof heeft geoordeeld dat de wetgevers geen maatregelen mogen aannemen die een *aanzienlijke* achteruitgang zouden betekenen. De bevoegdheid om te oordelen hoe het recht op de meest adequate wijze zou worden gewaarborgd wordt hen echter niet ontnomen.²⁵⁷ De verlaging van het niveau moet dus een zeker belang hebben om tot een schending van het standstillbeginsel te besluiten. Er moet uitgemaakt worden of de gegeven rechtvaardiging voor de beperking van het beginsel redelijk is. Die rechtvaardiging kan onder meer de evolutie van de maatschappij, haar organisatie en haar geldelijke middelen inhouden.²⁵⁸

Verschuillende argumenten kunnen aangehaald worden om al dan niet tot een redelijke rechtvaardiging te besluiten.

Als argument voor het invoeren van een nieuw type 9 zou de minister de evolutie van de maatschappij kunnen aanhalen. Kinderen met autisme hebben volgens hem dringend nood aan een bijzondere omkadering. Aangezien het Decreet Leerzorg nog niet werd doorgevoerd wegens

---

²⁵¹ Zie art. 10 decreet 25 februari 1997 basisonderwijs, *BS* 17 april 1997; Art. 5 KB 28 juni 1978 houdende de omschrijving van de types en de organisatie van het buitengewoon onderwijs en vaststellende de toelatings- en behoudsvoorwaarden in de diverse niveaus van het buitengewoon onderwijs, *BS* 29 augustus 1978.

²⁵² Deze maatregel is nog niet uitgevoerd.

²⁵³ G. MAES, "Het standstillbeginsel in verdragsbepalingen en in art. 23 G.W.: progressieve (sociale) grondrechtenbescherming", *RW* 2005-06, 1086.

²⁵⁴ *Ibid.*

²⁵⁵ *Cf.* Arbitragehof 19 mei 1994, nr. 40/94, overw. B.2.6.

²⁵⁶ G. MAES, "Het standstillbeginsel in verdragsbepalingen en in art. 23 G.W.: progressieve (sociale) grondrechtenbescherming", *RW* 2005-06, 1089.

²⁵⁷ Arbitragehof 27 november 2002, nr. 169/2002, overw. B.6.6.

²⁵⁸ G. MAES, "Het standstillbeginsel in verdragsbepalingen en in art. 23 G.W.: progressieve (sociale) grondrechtenbescherming", *RW* 2005-06, 1089.

onvoldoende draagvlak, moet dit binnen het huidige systeem van de types gebeuren. Voor hem betekent het 'terugtrekken' een nodige maatregel om de verdere realisatie van het nagestreefde doel te verzekeren. Dit doel is *in casu* de persoonlijke ontplooiing van kinderen met autisme. In afwachting van het nieuwe Decreet Leerzorg kan besloten worden dat dergelijke bepaling voorlopig nog binnen de redelijkheid valt, maar dat binnen een redelijke termijn toch een aanpassing nodig is. Het zou dan om een overgangsmaatregel gaan.²⁵⁹

Hiertegen kan worden ingebracht dat de mogelijkheid om één gepaste onderwijsomgeving te bieden voor iedereen met ASS een fictie is. Het autismespectrum is immers heel breed. Het gaat van hoogbegaafde kinderen tot kinderen met een zware mentale beperking die niet kunnen communiceren. Een breed onderwijsaanbod voor al deze kinderen door middel van één normering is niet te verwezenlijken. De invoering van een type 9 draagt niet bij tot de persoonlijke ontplooiing van kinderen met autisme. Het zou leiden tot een vermindering van omkadering in vergelijking met de reeds bestaande types en zelfs tot het wegvloeiën van opgebouwde expertise inzake ASS. Elke dringende maatregel moet volgens het Vlaams Verbond van het Katholiek Buitengewoon Onderwijs binnen de filosofie van het VRPH passen.²⁶⁰ Momenteel moet namelijk een diagnose verkregen worden - van persoon met autisme of iets anders - om aanspraak op extra ondersteuning te kunnen maken. Kinderen met complexe problemen passen niet in de types en kunnen niet op gepaste ondersteuning rekenen.²⁶¹ De invoering van een nieuw type 9 behoort niet tot de filosofie van het VRPH.

De rechter zal moeten oordelen of de achteruitgang *in casu* al dan niet is gerechtvaardigd. De invoering van een nieuw type 9 kan naar de letter van de wet voorlopig doorgaan. Het VRPH is immers pas in 2009 aangenomen in Vlaanderen²⁶². Onmiddellijk een volledige omwenteling van het systeem verwachten zou misschien te voorbarig zijn. Doordat het verdrag geen termijn voorschrijft waarin een zeker beschermingsniveau moet gehaald worden, heeft de wetgever ook een ruime appreciatiemarge.²⁶³ Naar de geest van de wet is het verdrag echter vroeger aangenomen. België heeft het reeds op 30 maart 2007 ondertekend. De parlementaire instemming en de ratificatie bleven echter even op zich wachten zodat er nog geen sprake was van een definitieve binding. Toch betekent de ondertekening van een verdrag dat de staat zich moet onthouden van handelingen die het voorwerp en het doel van het verdrag ontnemen.²⁶⁴ Het ondertekenen van een verdrag impliceert dat de overheid zelf een beperking aanbrengt aan de eigen totale beslissingsbevoegdheid betreffende het nemen van wettelijke en andere maatregelen ter bevordering van die precieze

---

²⁵⁹ Cf. Arbitragehof 6 mei 1993, nr. 35/93, overw. A.3.4.

²⁶⁰ VVKBUO, "Nieuw type 9 géén oplossing – VSKO verkiest betere omkadering ASS in alle types buitengewoon onderwijs", <http://ond.vsko.be/pls/portal/docs/PAGE/VVKBUORUBRIEKEN2006/NIEUWSBRIEF/SNELBERICHTEN/SB11046%20-%20BIJLAGE%20STANDPUNT%20TYPE%209.PDF>, 1.

²⁶¹ Actuele vraag van mevrouw Elisabeth Meuleman tot de heer Pascal Smet, Vlaams minister van Onderwijs, Jeugd, Gelijke kansen en Brussel, over de leerzorg en het draagvlak voor de voorgestelde maatregelen, *Hand.* VI.Parl. 2011-12, 1 februari 2012, nr. 22, 35.

²⁶² Zie decreet 8 mei 2009 houdende instemming met het verdrag inzake de rechten van personen met een handicap en met het facultatief protocol bij het verdrag inzake de rechten van personen met een handicap opgemaakt in New York op 13 december 2006, *BS* 3 augustus 2009.

²⁶³ G. MAES, "Het standstillbeginsel in verdragsbepalingen en in art. 23 G.W.: progressieve (sociale) grondrechtenbescherming", *RW* 2005-06, 1093.

²⁶⁴ Art. 18 verdrag van Wenen inzake het verdragenrecht van 23 mei 1969, *BS* 25 december 1993.

grondrechtenbescherming. De verplichting tot het waarborgen van de betrokken grondrechten mag bijgevolg, gelet op onder meer de economische mogelijkheden van een land, niet onredelijk ver worden uitgesteld. Het aannemen van een grondrechtenbepaling vormt namelijk de morele verbintenis om, binnen de grenzen van de redelijkheid, tot de uitwerking ervan over te gaan. Deze morele verbintenis wordt op een bepaald ogenblik een juridische verplichting.²⁶⁵ Het STEUNPUNT RECHT EN ONDERWIJS stelt dat de uitvoerbaarheid van het VRPH binnen een redelijk korte termijn is aangewezen.²⁶⁶ Ook het Raadgevend Comité bij het VAPH en het Kinderrechtencommissariaat grijpen het VRPH aan om het lange tijdspad dat voorzien wordt voor de realisatie van inclusief onderwijs in vraag te stellen.²⁶⁷ De Vlaamse regering mag de tijd dus niet uit het oog verliezen. De klok tikt verder en er moet werk worden gemaakt van een sociaal model. Ter plaatse blijven trappelen, of zelfs stappen achteruit zetten, draagt niet bij tot de progressieve realisatie van economische en sociale rechten. Hierbij moet gewezen worden op het feit dat tegen de tijd dat het nieuwe type effectief in werking gaat, er ondertussen opnieuw een hele periode zal verstreken zijn.

Er dient te worden opgemerkt dat het advies van de afdeling wetgeving van de Raad van State preventief kan werken. Deze kan de Vlaamse regelgever erop wijzen dat hij afbreuk dreigt te doen aan het standstillbeginsel.²⁶⁸ Het wordt afwachten wat dit advies zal zijn en of het zal gevolgd worden.

2.1.3. Schending van het gelijkheidsbeginsel?

Indien de rechter besluit tot een schending van het standstillbeginsel, stelt zich de vraag of er tevens een schending van het gelijkheidsbeginsel is. Er kan op twee momenten besloten worden tot dergelijke schending. Ten eerste kan de invoering van het type 9 een inbreuk vormen. Maar ook het blijven aanhouden van de indeling in types kan na een onredelijke termijn een schending uitmaken. Hieronder wordt de beschreven situatie getoetst aan het toetsingsmodel van punt 1 van deel I. Kinderen met een handicap worden ingedeeld in types aan de hand van hun 'medische defecten'. Dit gebeurt niet voor kinderen zonder handicap. Het VRPH promoot het sociaal model, waarbij de ondersteuningsnaden centraal staan. Kinderen die bijvoorbeeld een andere taal spreken hebben ook ondersteuning nodig, maar die worden niet ingedeeld in types. Er wordt nagegaan of voor dit onderscheid een objectieve en redelijke rechtvaardiging bestaat.

---

²⁶⁵ G. MAES, "Het standstillbeginsel in verdragsbepalingen en in art. 23 G.W.: progressieve (sociale) grondrechtenbescherming", *RW* 2005-06, 1093.

²⁶⁶ STEUNPUNT RECHT EN ONDERWIJS 2009, "Advies over de specifieke bepalingen met betrekking tot onderwijs in het VN-Verdrag van 13 december 2006 inzake de rechten van personen met een handicap", www.ond.vlaanderen.be/leerzorg/VN/VN-verdrag-advies.pdf, 37.

²⁶⁷ Kinderrechtencommissariaat, Advies Conceptnota Leerzorg, 23 mei 2007, www.kinderrechten.be/IUSR/adviezen//Adviezen_pdf/2006_2007/2006-2007_5a_Advies_Conceptnota_Leerzorg.pdf, 5; Kinderrechtencommissariaat, Advies Schuif een betere ondersteuning van het inclusief onderwijs (leerzorg) niet op de lange baan!, 3 februari 2009, www.kinderrechten.be/IUSR/adviezen//Adviezen_pdf/2008_2009/2008-2009_1_Advies_Leerzorg.pdf, 2 en 5; F. VANDENBROUCKE, "Conceptnota Leerzorg", www.ond.vlaanderen.be/nieuws/archief/2007/2007p/files/0330leerzorg.pdf, 10.

²⁶⁸ G. MAES, "Het standstillbeginsel in verdragsbepalingen en in art. 23 G.W.: progressieve (sociale) grondrechtenbescherming", *RW* 2005-06, 1089.

Wanneer deze situatie getoetst wordt aan het non-discriminatieprincipe kan gesteld worden dat het om een vergelijkbare situatie gaat. In beide situaties gaat het immers over hoe het onderwijs moet georganiseerd worden om de persoonlijkheid zo optimaal mogelijk te ontwikkelen. Kinderen met een handicap hebben specifieke ondersteuning nodig, net zoals andere kwetsbare kinderen zonder handicap. Er is echter sprake van een ongelijke behandeling. Bij kinderen met een handicap wordt gedacht volgens hun 'medisch defect' en niet volgens welke ondersteuning ze nodig hebben. Voor andere kwetsbare kinderen zonder handicap die onder de toepassing van het GOK I-decreet vallen, wordt wel ondersteuningsgericht gedacht. In dat laatste geval wordt gewerkt volgens indicatoren die aangeven hoeveel middelen er nodig zijn²⁶⁹. In het Onderwijsdecreet XIX werden in het buitengewoon onderwijs ook GOK-uren toegekend, maar dit bleef beperkt tot de types 1 en 3²⁷⁰.

Hoogstwaarschijnlijk zal de rechter besluiten dat de doeltoets wordt doorstaan, gezien het in de eerste plaats om een opportuniteitskwestie gaat.

Het doel van de norm houdt het stimuleren van de totale persoonlijkheidsontwikkeling in.²⁷¹ Het middel daartoe is het indelen van de kinderen met een handicap in types. Dit middel laat in principe toe om stappen te zetten richting het doel. Het criterium van onderscheid is ook passend gezien kinderen met een handicap inderdaad een afzonderlijke behandeling behoeven.

De vraag rijst of er een evenwichtige verhouding bestaat tussen het middel en het doel. Het antwoord is afhankelijk van hoe streng de afweging door de rechter zal gebeuren. Naar mijn mening moet de toetsing strenger gebeuren naargelang de overheid langer wacht met het aannemen van een alternatief voor de types in het kader van het sociaal model. Niet alle leerlingen vinden namelijk een plaats in een van de acht bestaande 'hokjes'; types worden nogal creatief toegekend met het oog op de ondersteuning die eraan vast hangt; enz.²⁷² Kortom, het indelen in types lijkt niet meer efficiënt te zijn.

Momenteel zal de toetsing hoogstwaarschijnlijk marginaal gebeuren en zal de rechter oordelen dat er een redelijk verband bestaat tussen de ongelijke behandeling en het doel. De invoering van een nieuw type 9 zou dus kunnen geacht worden binnen de appreciatiebevoegdheid van de overheid te vallen. Dit kan afgeleid worden uit rechtspraak van het Arbitragehof. 'De optimale ontwikkeling van de persoonlijkheid', zoals vermeld in art. 24 VRPH, preciseert immers niet wat dit doel impliceert.²⁷³ Met betrekking tot deze invoering zou de overheid kunnen opwerpen dat het om een overgangsmaatregel gaat. Deze wordt aangewend in afwachting van een nieuwe regeling waarvoor er een draagvlak is en wegens de absolute noodzaak dat kinderen met autisme een goede ondersteuning krijgen. Bij afwezigheid van deze bepaling zouden kinderen met ASS een onvoldoende omkadering krijgen.²⁷⁴ De bestreden bepaling staat dus in verband met het nagestreefde doel,

---

²⁶⁹ Zie ontwerp van decreet betreffende gelijke onderwijskansen-I, *Parl.St.* VI.Parl. 2001-02, nr. 1.143/1, 20-27.

²⁷⁰ Zie ontwerp van decreet betreffende het onderwijs XIX, *Parl.St.* VI.Parl. 2008-09, nr. 2.159/1, 19.

²⁷¹ Cf. VAPH, "Leren en werken – Buitengewoon onderwijs", www.vaph.be/vlafo/view/nl/439774.

²⁷² VLAAMS MINISTER VAN WERK, ONDERWIJS en VORMING, *Naar een geleidelijke invoering van het leezorgkader*, Toespraak Hogeschool Gent, 2007, www.ond.vlaanderen.be/beleid/toespraak/archief/2007/070420-leezorgkader.htm.

²⁷³ Cf. Arbitragehof 27 november 2002, nr. 169/2002, overw. B.6.2.

²⁷⁴ Dit werd echter onder andere door het VVKBuO tegengesproken. Zie punt 2.1.2. van deel II.

namelijk kinderen met ASS een voldoende omkadering geven in functie van de optimale ontplooiing van hun persoonlijkheid.²⁷⁵ Hiertegen zou kunnen ingebracht worden dat de betrokken bepaling niet noodzakelijk is om het doel te bereiken: het is beter de omkadering van de bestaande types en de bestaande expertise te behouden.²⁷⁶ Het is waarschijnlijk dat het Grondwettelijk Hof zal besluiten dat de tijdelijke invoering van een nieuw type 9 (en het behoud van de andere types) niet als discriminerend kan beschouwd worden in zoverre een nieuwe wetgeving die de types afschaft binnen een redelijke termijn in werking treedt.²⁷⁷ De wetgeving inzake de types bestond immers reeds op het ogenblik van het ontstaan van het VRPH. Er werden toen geen beperkingen opgelegd zodat de uitbreiding van de types kan worden toegepast.²⁷⁸ Het is aan het Hof om te bepalen wat hier als 'redelijk' kan worden beschouwd.

Wanneer dezelfde situatie nog een onredelijk aantal jaren aanhoudt, kan de rechter naar mijn mening oordelen dat er minder belastende alternatieven bestaan voor de types. Een voorbeeld hiervan is de leezorgmatrix, bestaande uit leezorgniveaus en clusters, zoals voorgesteld in het Decreet Leezorg. Zoals reeds aangehaald mag het waarborgen van de grondrechten die werden verzekerd in een aangenomen verdrag niet onredelijk ver worden uitgesteld.²⁷⁹

Indien tot een schending van het discriminatieverbod besloten wordt, impliceert dit dat het onderscheid volgens types niet langer toegelaten is. Het zou om een directe discriminatie²⁸⁰ gaan.

2.1.4. Besluit

In juli 2011 besloot de Vlaamse Regering een nieuw type 9 in te voeren voor kinderen met ASS, terwijl het VRPH de indeling in types afwijst. De rechter zal moeten oordelen of deze achteruitgang gerechtvaardigd is. Naar de letter van de wet kan de invoering van een nieuw type doorgaan. De geest van de wet toont echter aan dat de Vlaamse regering dringend werk moet maken van inclusief onderwijs conform het VRPH. De bevindingen van G. ROETS en G. VAN HOVE doen tevens besluiten tot de noodzaak van het afschaffen van de types. Deze auteurs streven naar het ontwikkelen van een sociale theorie inzake handicap en brengen het belang van persoonlijke verhalen onder de aandacht. Deze theorie onderzoekt de ervaring van 'het anders zijn'. Het kan gevaarlijk en onderdrukkend zijn om ervaringen te generaliseren.²⁸¹ Vooraleer beslist wordt of een leerling gewoon of buitengewoon onderwijs zal volgen en wat de ondersteuning precies zal zijn, moet het volledige verhaal van de leerling worden nagegaan. Leerlingen moeten niet in hokjes ingedeeld worden. De klassieke medische invulling moet verdwijnen. In de plaats moet een sociaal model komen.

Indien besloten wordt tot een schending van het standstillbeginsel, moet onderzocht worden of er tevens sprake is van discriminatie. Het Grondwettelijk Hof zal vermoedelijk besluiten dat de tijdelijke

²⁷⁵ Cf. Arbitragehof 6 mei 1993, nr. 35/93, overw. A.3.4.

²⁷⁶ Cf. Arbitragehof 6 mei 1993, nr. 35/93, overw. A.4.3.

²⁷⁷ Cf. Arbitragehof 6 mei 1993, nr. 35/93, overw. B.5.2.

²⁷⁸ Cf. Arbitragehof 27 november 2002, nr. 169/2002, overw. B.7.2.

²⁷⁹ Zie punt 2.1.2. van deel II.

²⁸⁰ Zie punt 3 van de Inleiding.

²⁸¹ G. ROETS en G. VAN HOVE, "The Story of Belle, Minnie, Louise and the Sovjets – Throwing light on the dark side of an institution", *Disability & Society* 2003, 618-619.

invoering van een nieuw type 9 niet als discriminerend kan beschouwd worden. Een nieuwe wetgeving die de types afschaft moet echter binnen een redelijke termijn ontstaan.

Wat het recht zegt, is niet altijd voor iedereen een oplossing. De koepels, GO! en de vakbonden²⁸² maken andere conclusies. Zij redeneren dat de concepten van een onderwijsinnovatie, zoals het Decreet Leerzorg, moeten aansluiten bij de bestaande klas- en schoolpraktijk. Vaak wordt onderwijsinnovatie noodzakelijk geacht om het onderwijs aan te passen aan de maatschappelijke noden. Dit kan volgens hen ook omgekeerd. Het aanbod van scholen kan ook gezien worden als de uitdrukking van wat de samenleving belangrijk vindt. Zo sluiten de pedagogische vrijheid van scholen en onderwijsvernieuwing op elkaar aan.²⁸³ Het is inderdaad zo dat er rekening moet gehouden worden met wat er in de praktijk gebeurt in de scholen. Uiteindelijk zal er echter een consensus moeten komen. Hierbij moet een echt inclusief onderwijs als streefdoel gelden.

2.2. Het recht op passieve vrijheid van onderwijs

De bewoording ‘draagkracht’ in het GOK I-decreet en in het nieuwe Inschrijvingsdecreet doet vragen rijzen over de conformiteit met het VRPH. De begrippen ‘draagkrachtafweging’ en ‘redelijke aanpassingen’ alsook het verschil ertussen worden toegelicht. Daarna wordt nagegaan of er sprake is van een schending van het standstillbeginsel. Tenslotte wordt een eventuele schending van het gelijkheidsbeginsel onderzocht.

2.2.1. Probleem: ‘draagkrachtafweging’ in het nieuwe Inschrijvingsdecreet

Hierboven werd reeds vermeld dat ouders geen absoluut recht op de keuze tussen gewoon en buitengewoon onderwijs hebben.²⁸⁴ Toch bepaalt het GOK I-decreet dat leerlingen die blijkens een inschrijvingsverslag georiënteerd worden naar het buitengewoon onderwijs in principe kunnen ingeschreven worden in een school voor gewoon basisonderwijs en gewoon secundair onderwijs. Op grond van onvoldoende draagkracht kan deze inschrijving echter teniet worden gedaan conform art. III.10, §2 GOK I-decreet. Het VRPH heeft het daarentegen over ‘inclusief onderwijs’, dat het keuzerecht van de ouders voor gewoon onderwijs versterkt²⁸⁵, en over ‘redelijke aanpassingen’. Het nieuwe Inschrijvingsdecreet²⁸⁶ blijft desondanks vasthouden aan de bewoordingen van het GOK I-decreet. Dit Inschrijvingsdecreet heft art. III.10 GOK I-decreet op, maar plaatst hetzelfde artikel in het Decreet Basisonderwijs en in de Codex Secundair Onderwijs²⁸⁷. De Raad van State wijst op het feit

---

²⁸² ACOD – COC-COV – GO! – OKO – OVSG – POV – VCLB – VSKO – VSOA.

²⁸³ X., “Leerzorg – Synthese van de standpunten van de koepels, GO! en vakbonden naar aanleiding van de resonantiegroepen”, www.ond.vlaanderen.be/leerzorg/documenten/20110407_terugkoppeling_resonantiegroepen.pdf.

²⁸⁴ Zie punt 2.1.2. van deel I.

²⁸⁵ STEUNPUNT RECHT EN ONDERWIJS 2009, “Advies over de specifieke bepalingen met betrekking tot onderwijs in het VN-Verdrag van 13 december 2006 inzake de rechten van personen met een handicap”, www.ond.vlaanderen.be/leerzorg/VN/VN-verdrag-advies.pdf, 28.

²⁸⁶ Decreet 25 november 2011 betreffende het inschrijvingsrecht, BS 23 februari 2012.

²⁸⁷ B.VI.Reg. 17 december 2010 houdende de codificatie betreffende het secundair onderwijs, BS 24 juni 2011 (hierna verkort Codex Secundair Onderwijs).

dat de overheid sinds de inwerkingtreding van het goedkeuringsdecreet van het VRPH, namelijk 13 augustus 2009, de verbintenis heeft om het recht op toegang tot inclusief onderwijs te waarborgen. Tevens stelt deze instantie zich de vraag of de bepalingen uit het Inschrijvingsdecreet het recht van toegang tot inclusief onderwijs afdoende waarborgen.²⁸⁸ De vraag rijst ook hier of het standstillbeginsel op discriminerende wijze wordt geschonden.

Het is van belang de begrippen 'draagkrachtafweging' en 'redelijke aanpassingen' alsook het verschil ertussen toe te lichten. Naargelang het ene of het andere begrip wordt gehanteerd kunnen zich immers verschillende gevolgen voordoen.

De draagkrachtafweging houdt volgens art. III.10, §3 GOK I-decreet in dat de inrichtende macht beslist tot weigering na overleg met de ouders en met het centrum voor leerlingenbegeleiding dat de school begeleidt. Het is hierbij voldoende dat rekening wordt gehouden met volgende elementen:

- 1) de verwachtingen van de ouders ten aanzien van het kind en ten aanzien van de school;
- 2) de concrete ondersteuningsnoden van de leerling op het vlak van de leergebieden, sociaal functioneren, communicatie, mobiliteit;
- 3) een inschatting van het regulier aanwezige draagvlak in de school inzake zorg. Het schoolteam concretiseert de mogelijkheden waarover ze beschikt om tegemoet te komen aan de noden van de betreffende leerling;
- 4) de beschikbare ondersteunende maatregelen binnen en buiten het onderwijs;
- 5) het intensief betrekken van de ouders bij de verschillende fasen van het overleg- en beslissingsproces.

De school beslist dus uiteindelijk zelf of het mogelijk is om tegemoet te komen aan de noden van de leerling. Hierdoor ontstaat een spanningsveld tussen de verwachtingen van de ouders en de inschatting van de school omtrent de zorgnoden van een leerling²⁸⁹.

Het begrip 'redelijke aanpassingen' werd reeds aangehaald.²⁹⁰ Het verschil met 'draagkrachtafweging' ligt erin dat de draagkracht een van de factoren kan vormen in de globale beoordeling over de redelijkheid van de aanpassing. Conform het VRPH kan de draagkracht niet als uitgangspunt worden genomen.²⁹¹ Tevens wijst het begrip 'redelijke aanpassingen' meer dan het begrip 'draagkracht' in de richting van het 'universeel ontwerp' dat het VRPH vooropstelt. Het is niet de persoon met een handicap die zich moet aanpassen aan de omgeving. De omgeving moet meer geschikt worden gemaakt voor personen met een handicap.²⁹²

Van belang is de draagwijdte van het begrip in de context van onderwijs voor kinderen met een handicap. Vaak is het moeilijk om de grens te trekken tussen wat redelijk en wat onredelijk is. Soms worden indicaties gegeven in de wetgeving. In het VRPH wordt bijvoorbeeld het gebruik van braille, alternatieve schrijfwijzen (zoals het gebruik van een laptop in de les), doventolken, enz.

---

²⁸⁸ Advies van de Raad van State over het voorstel van decreet betreffende het inschrijvingsrecht, *Parl.St.* VI.Parl. 2010-11, nr. 1042/2, 18.

²⁸⁹ Commissie Leerlingenrechten 5 september 2007, nr. 2007/42.

²⁹⁰ Zie punt 3 van de Inleiding.

²⁹¹ STEUNPUNT RECHT EN ONDERWIJS 2009, "Advies over de specifieke bepalingen met betrekking tot onderwijs in het VN-Verdrag van 13 december 2006 inzake de rechten van personen met een handicap", www.ond.vlaanderen.be/leerzorg/VN/VN-verdrag-advies.pdf, 29.

²⁹² Cf. art. 2 VRPH.

vermeld. Ook werd een protocol opgesteld tussen de Federale Staat, de Gemeenschappen en de Gewesten. Hierin worden indicatoren gegeven om te kunnen bepalen of een aanpassing al dan niet redelijk is. Eerst worden enkele criteria opgesomd waaraan een aanpassing moet voldoen. De aanpassing moet doeltreffend zijn zodat daadwerkelijk kan geparticipeerd worden. De participatie moet ook mogelijk zijn. De persoon met een handicap moet tevens zelfstandig kunnen participeren en de veiligheid van de persoon moet gewaarborgd zijn. Daarna wordt bepaald dat de redelijkheid van de aanpassing moet beoordeeld worden in het licht van onder meer de financiële impact van de aanpassing. Hierbij moet rekening worden gehouden met de eventuele ondersteunende financiële tegemoetkomingen en de financiële draagkracht van diegene op wie de aanpassingsplicht rust. Andere indicatoren voor de redelijkheid zijn de organisatorische impact van de aanpassing, de te verwachten frequentie en duur van het gebruik van de aanpassing door personen met een handicap, de impact van de aanpassing op de levenskwaliteit van (een) daadwerkelijke of potentiële gebruiker(s) met een handicap, de impact van de aanpassing op de omgeving en op andere gebruikers, het ontbreken van gelijkwaardige alternatieven en het verzuim van voor de hand liggende of wettelijke normen. Het gaat om een niet-limitatieve opsomming. Toch bepaalt de memorie van toelichting dat de redelijkheid van de aanpassing minstens moet beoordeeld worden in het licht van de financiële impact, de organisatorische impact, de frequentie en duur, de impact van de aanpassing op de omgeving en op andere gebruikers en het al dan niet ontbreken van gelijkwaardige alternatieven. In de memorie worden enkele voorbeelden gegeven van aanpassingen die in een individuele context redelijk kunnen zijn.²⁹³ Naar mijn mening vormt dit protocol een goede basis om te oordelen over de (on)redelijkheid van een aanpassing.

Met de wetgeving alleen zal echter niet altijd tot een 'juiste' oplossing kunnen gekomen worden. Vaak is het nuttig om rechtspraak over concrete gevallen aan te halen. De mosterd kan gehaald worden bij onder meer Canadese en Amerikaanse rechtspraak die recht spreekt over '*reasonable accommodations*'. Ook in Nederland kunnen concrete voorbeelden gevonden worden. Zo oordeelde de Commissie Gelijke Behandeling dat het aanbieden van extra examentijd en het aanbieden van een aparte ruimte om het examen af te leggen doeltreffende aanpassingen zijn.²⁹⁴ In België werd in het Doventolkenarrest geoordeeld dat een tolk in honderd procent van de tijd in reguliere onderwijssituaties geen onevenredige belasting voor de overheid meebrengt zodat van een redelijke aanpassing kan gesproken worden.²⁹⁵ Inspiratie kan ook gehaald worden uit rechtspraak betreffende het arbeidsrecht. De arbeidssituatie is namelijk in vele opzichten te vergelijken met de onderwijssituatie. Zoals het aanbieden van een groter computerscherm een redelijke aanpassing kan uitmaken voor een slechtziende werknemer, kan dit ook een redelijke aanpassing vormen voor een slechtziende leerling.

---

²⁹³ Protocol 19 juli 2007 betreffende het begrip redelijke aanpassingen in België krachtens de wet van 25 februari 2003 ter bestrijding van discriminatie en tot wijziging van de wet van 15 februari 1993 tot oprichting van een Centrum voor gelijkheid van kansen en voor racismebestrijding, *BS* 20 september 2007.

²⁹⁴ Commissie Gelijke Behandeling 14 juli 2009, nr. 2009-62.

²⁹⁵ Gent 7 september 2011, *TJK* 2011, 314.

2.2.2. Schending van het standstillbeginsel?

Zoals reeds aangegeven betekent het standstillbeginsel dat er geen maatregelen mogen genomen worden die een aanzienlijke achteruitgang betekenen.²⁹⁶ Er wordt nagegaan of het nieuwe Inschrijvingsdecreet dit beginsel schendt.

Twee mogelijke momenten kunnen *in casu* het referentieogenblik omvatten. Dit kan enerzijds het moment zijn van het ontstaan van het GOK I-decreet (2002), dat reeds bestond bij het ondertekenen van het VRPH (2007). Anderzijds kan het ontstaan van het GKGB-decreet (2008), dat pas na het ondertekenen van het VRPH ontstond, het referentieogenblik inhouden. Volgens het Arbitragehof zou het GOK I-decreet de referentienorm zijn. Het Hof is immers de mening toegedaan dat het vooral van belang is dat het minimale beschermingsniveau, dat bij de aanneming van het verdrag bestond, blijft gehandhaafd.²⁹⁷ Ter bevordering van de menswaardigheid en wegens de progressiviteit van de grondrechtenbescherming verdient het daarentegen aanbeveling om niet voor een vast, onherroepelijk en definitief referentieogenblik te kiezen. De voorkeur gaat naar een mobiel referentieogenblik waarbij de verhoogde rechtswaarborg – *in casu* het GKGB-decreet – mee tegen achteruitgang wordt beschermd.²⁹⁸ Mijn mening volgt deze laatste stelling. Latere regelgeving die meer bescherming biedt mag immers niet genegeerd worden. Deze laatste hypothese wordt verder gehanteerd.

Vervolgens moet de nieuwe situatie aan het verworven beschermingsniveau worden getoetst. Reeds eerder werd aangegeven dat het Arbitragehof oordeelde dat het om een *aanzienlijke* achteruitgang moet gaan om van een verboden maatregel te spreken.²⁹⁹ De wetgever heeft wel de bevoegdheid om te oordelen hoe het recht op de meest adequate wijze kan gewaarborgd worden. *In casu* moet hij het recht op inclusief onderwijs verzekeren. Eerst is er het GKGB-decreet dat bepaalt dat het weigeren van redelijke aanpassingen voor een persoon met een handicap een discriminatie inhoudt.³⁰⁰ Daarna heeft het nieuwe Inschrijvingsdecreet het nog steeds over 'draagkrachtafweging' zoals in het oude GOK I-decreet. Het GKGB-decreet biedt naar mijn oordeel niet onaanzienlijk meer bescherming van het recht op inclusief onderwijs dan het nieuwe decreet. Een redelijke rechtvaardiging kan hiervoor niet worden gevonden. De rechter zal *in casu* hoogstwaarschijnlijk tot een schending van het standstillbeginsel besluiten.

2.2.3. Schending van het gelijkheidsbeginsel?

Hierboven werd geconcludeerd dat er vermoedelijk sprake is van een schending van het standstillbeginsel. De bewoording 'draagkrachtafweging' draagt niet bij tot de inclusieve gedachte waarin 'redelijke aanpassingen' worden gekaderd. Het zorgt ervoor dat gewone scholen meer

---

²⁹⁶ Zie punt 2.1.2. van deel II.

²⁹⁷ Cf. Arbitragehof 6 april 2000, nr. 42/2000, overw. B.6.3.

²⁹⁸ G. MAES, "Het standstillbeginsel in verdragsbepalingen en in art. 23 G.W.: progressieve (sociale) grondrechtenbescherming", *RW* 2005-06, 1086.

²⁹⁹ Zie punt 2.1.2. van deel II.

³⁰⁰ Art. 15, 6° GKGB-decreet.

kinderen kunnen weigeren zodat een leerling met een handicap minder kans heeft om zich te kunnen inschrijven in een school naar keuze. Het toetsingsmodel van punt 1 wordt gehanteerd.

Eerst en vooral is er de fase van de toetsingsingang. Er is sprake van een ongelijke behandeling in een vergelijkbare situatie. De ongelijke behandeling bestaat erin dat de inschrijving van kinderen met een handicap ongedaan kan worden gemaakt indien de school oordeelt dat ze over onvoldoende draagkracht beschikt. Dit geldt niet voor kinderen zonder handicap. De situatie is vergelijkbaar gezien zowel kinderen met als zonder handicap recht hebben op inschrijving in een school naar keuze.

Vervolgens moet de rechtvaardigingstoets toegepast worden. Ten eerste moet nagegaan worden of het om een geoorloofd doel gaat. De memorie van toelichting van het GOK I-decreet stelt dat de *“nuancering”* op het behoud van het recht op inschrijving in de school *“in het belang van de leerling en van de school”* wordt gemaakt. Het gaat om leerlingen met een zware handicap voor wie de school onvoldoende draagkracht heeft om ze optimaal te ondersteunen. Een zware handicap is volgens de memorie een stoornis die een heel specifiek aanbod inzake onderwijs, verzorging en therapie vereist. *“Het is ‘evident’ dat de grenzen van de zorgbrede werking van de school niet mogen worden overschreden.”*³⁰¹ Het doel dat hieruit kan afgeleid worden is het optimaal ondersteunen van de leerling en dit in het belang van de leerling. Er wordt echter niet verduidelijkt wat het doel is van de school te laten beslissen op grond van de draagkracht. Ook het nieuwe Inschrijvingsdecreet stelt geen duidelijk doel. De memorie van toelichting bij dit decreet geeft zelfs impliciet toe dat de desbetreffende bepaling niet helemaal correct is. Het vermeldt namelijk dat *“[...] het inschrijvingsrecht van leerlingen met een beperking in het gewoon onderwijs vervat zit in het op stapel staande decreet leerzorg, waarin [...] de ondersteuning binnen het gewoon onderwijs grondig wordt aangepast.”*³⁰² Naar mijn mening duidt dit op laksheid van de wetgever. *“Het zal wel later geregeld worden door het Decreet Leerzorg”* is een verkeerd uitgangspunt. Het duidt niet op de wil om zo vlug mogelijk een gepaste rechtsbescherming te bieden voor kinderen met een handicap in het gewoon onderwijs, zeker nu het Decreet Leerzorg op de lange baan werd geschoven. Het behoud van een bestaande regel in afwachting van een latere regeling is een magere doelstelling. Reeds eerder werd aangegeven dat rechters een ongelijke behandeling niet vaak veroordelen op grond van het doel ervan. De beoordeling van een doel van een regel is in de eerste plaats een opportuniteitskwestie.³⁰³ Toch is het twijfelachtig of het doel het onderscheid kan rechtvaardigen.³⁰⁴

Bij het uitoefenen van de pertinentietoets kan opnieuw twijfel rijzen. Het gekozen middel laat immers niet toe het beoogde doel te bereiken. Het kunnen doorverwijzen van een leerling op grond van onvoldoende draagkracht kan moeilijk ‘in het belang van de leerling’ spelen. Die moet namelijk op zoek gaan naar een andere school. De leerling zal in een andere school voldoende ondersteuning ontvangen, maar de manier van onderrichten op zich kan in een bepaalde school de voorkeur krijgen.

---

³⁰¹ Memorie van toelichting bij het ontwerp van decreet betreffende gelijke onderwijskansen-I, *Parl.St.* VI.Parl. 2001-02, nr. 1.143/1, 10-11.

³⁰² Memorie van toelichting bij het voorstel van decreet betreffende het inschrijvingsrecht, *Parl.St.* VI.Parl. 2010-11, nr. 1.042/1, 17 en 32.

³⁰³ Zie punt 1. van deel II.

³⁰⁴ STEUNPUNT RECHT EN ONDERWIJS 2009, “Advies over de specifieke bepalingen met betrekking tot onderwijs in het VN-Verdrag van 13 december 2006 inzake de rechten van personen met een handicap”, www.ond.vlaanderen.be/leerzorg/VN/VN-verdrag-advies.pdf, 15.

Uiteindelijk zal de regel in het nieuwe Inschrijvingsdecreet zwichten bij de proportionaliteitstoets. De verhouding tussen het middel en het doel is niet redelijk. De behartiging van de belangen van de leerling kan beter gebeuren door het onderzoek naar redelijke aanpassingen. Weigering van inschrijving kan dan slechts plaatsvinden wanneer de aanpassingen die noodzakelijk zijn disproportioneel zouden zijn. Wanneer er sprake is van weigering op grond van onvoldoende draagkracht concretiseert de school daarentegen de mogelijkheden die ze heeft om tegemoet te komen aan de noden van de leerling. Indien die onvoldoende zijn, kan de school reeds weigeren zonder aanpassingen te moeten doen.

Een leerling met een handicap weigeren op grond van onvoldoende draagkracht zal dus door de rechter hoogstwaarschijnlijk als een schending van het gelijkheidsbeginsel worden beschouwd. Indien tot discriminatie wordt besloten, is er sprake van directe discriminatie. De schoolkeuze van personen met een handicap wordt immers omwille van die handicap beperkt. Zelfs bij een beperking van het aantal gewone scholen tot die gewone scholen die specifiek zijn uitgerust voor personen met een handicap, moet er tot een schending van het gelijkheidsbeginsel worden besloten.³⁰⁵ Uitgangspunten van het nieuwe Inschrijvingsdecreet zijn nochtans onder meer het realiseren van optimale leer- en ontwikkelingskansen voor *alle*³⁰⁶ leerlingen en het vermijden van uitsluiting, segregatie en discriminatie.³⁰⁷

Tenslotte moet opgemerkt worden dat de Raad van State het creëren van verplichte en facultatieve voorrangscategorieën niet in strijd met het gelijkheidsbeginsel acht.³⁰⁸ Van deze categorieën wordt gebruik gemaakt in het GOK I-decreet alsook in het nieuwe Inschrijvingsdecreet.

2.2.4. Besluit

Het VRPH stelt 'inclusief onderwijs' en 'redelijke aanpassingen' voorop. Toch heeft het nieuwe Inschrijvingsdecreet, zoals het GOK I-decreet, het nog steeds over 'draagkracht'. Ouders van kinderen met een handicap worden hierdoor geremd in hun recht om het onderwijs te kiezen dat zij voor de opvoeding van hun kind vooropstellen. Het woord is immers zo vaag dat wanneer een weigering plaatsvindt, de betrokkene niet kan nagaan in hoeverre de weigering gegrond is en of hij zich daartegen kan verzetten. De rechterlijke instanties zullen vermoedelijk besluiten tot een schending van het standstillbeginsel. Ook de toetsing aan het non-discriminatiebeginsel zal de rechters hoogstwaarschijnlijk doen concluderen tot een schending van het gelijkheidsbeginsel. Wanneer bij een weigering namelijk louter naar 'draagkracht' wordt verwezen, toont de school niet concreet

---

³⁰⁵ STEUNPUNT RECHT EN ONDERWIJS 2009, "Advies over de specifieke bepalingen met betrekking tot onderwijs in het VN-Verdrag van 13 december 2006 inzake de rechten van personen met een handicap", www.ond.vlaanderen.be/leerzorg/VN/VN-verdrag-advies.pdf, 16.

³⁰⁶ Eigen cursivering.

³⁰⁷ Advies van de Raad van State over het voorstel van decreet betreffende het inschrijvingsrecht, *Parl.St.* VI.Parl. 2010-11, nr. 1042/2, 4.

³⁰⁸ Advies van de Raad van State over het voorstel van decreet betreffende het inschrijvingsrecht, *Parl.St.* VI.Parl. 2010-11, nr. 1042/2, 18-20.

genoeg aan waarom er geen aanpassingen kunnen gebeuren. Dit houdt een schending in van de redelijke aanpassingsplicht zodat er sprake is van discriminatie.³⁰⁹

De Raad van State merkt op dat het waarschijnlijk is dat het voorstel van decreet betreffende het inschrijvingsrecht tot stand is gekomen met de actieve medewerking van de Vlaamse Regering. Indien dit werkelijk het geval zou zijn, dan zou de regering hiermee overleg- en adviesverplichtingen ontwijken. Deze geven inspraak aan betrokken organisaties en houden waarborgen in voor het tot stand komen van goede regelgeving. Een voorstel van decreet moet namelijk niet voldoen aan een aantal verplichte vormvereisten, in tegenstelling tot ontwerpen van decreet uitgaande van de Vlaamse Regering.³¹⁰ Naar mijn mening kan dit kloppen. Indien de betrokken organisaties zouden geraadpleegd zijn, zou het Inschrijvingsdecreet geen – of toch minder – strijdige bepalingen met het VRPH bevatten.

Dat vastgehouden wordt aan de bewoording ‘draagkracht’ zodat scholen gemakkelijker kinderen kunnen weigeren, heeft hoogstwaarschijnlijk ook te maken met een verkeerde perceptie die scholen hebben. Deze vrezen dat wanneer dit wordt vervangen door ‘redelijke aanpassing’ – waardoor ze minder gemakkelijk kunnen weigeren – ze overladen zullen worden met kinderen met een handicap. De definitie van inclusief onderwijs geeft echter aan dat het aantal kinderen met extra zorg ten opzichte van de andere kinderen best gelijk is aan de normale verhouding in de maatschappij.³¹¹ Ook blijkt dat scholen en leerkrachten die vooroordelen hebben na enige tijd hun mening herzien op grond van hun ervaring. Wanneer leerkrachten immers voelen dat ze inderdaad kunnen bijdragen aan de ontwikkeling van een kind met extra ondersteuningsbehoefte, zullen ze het gevoel van voldoening ervaren.^{312 313}

2.3. Het recht op kosteloos onderwijs

Hieronder wordt nagegaan wat begrepen wordt onder ‘kosteloze toegang’ tot het onderwijs alsook wat ‘gratis lager onderwijs’ betekent. Daarna wordt onderzocht in hoeverre kinderen met een handicap recht hebben op kosteloze aanpassingen in het gewoon onderwijs. Tevens wordt nagegaan of er sprake is van een schending van het gelijkheidsbeginsel.

---

³⁰⁹ A. D’ESPALLIER, “Draagkracht is geen toverwoord – duidelijkheid vanuit een juridisch uitgangspunt”, *Momenten* 2011, 16-23.

³¹⁰ Advies van de Raad van State over het voorstel van decreet betreffende het inschrijvingsrecht, *Parl.St.* VI.Parl. 2010-11, nr. 1042/2, 7-8.

³¹¹ M. GIANGRECO, C. CLONINGER en V. IVERSON, *Choosing Outcomes and Accomodations for Children: A guide to educational planning for students with disabilities*, Baltimore, Paul H. Brookes Publishing, 1998.

³¹² J.A. VERMEULEN, E. DENESSEN en H. KNOORS, “Mainstream teachers about including deaf or hard of hearing students”, *Teaching and Teacher Education* 2012, 176.

³¹³ Kinderrechtencommissariaat, Advies Conceptnota Leerzorg, 23 mei 2007, www.kinderrechten.be/IUSR/adviezen//Adviezen_pdf/2006_2007/2006-2007_5a_Advies_Conceptnota_Leerzorg.pdf.

2.3.1. Probleem: aanpassingen voor kinderen met een handicap versus kosteloos onderwijs

Wat onder het begrip ‘kosteloze toegang’ tot het onderwijs moet begrepen worden, is niet altijd duidelijk. De kosteloze toegang tot het onderwijs tot het einde van de leerplicht wordt verzekerd door art. 24, §3, eerste lid Gw. dat uitgewerkt wordt in art. 27 Decreet Basisonderwijs. De memorie van toelichting van dit decreet stelt dat er geen inschrijvingsgeld mag gevraagd worden. Tevens moeten ouders niet betalen voor handboeken, schriften en noodzakelijk schoolgerief. Art. 37 Codex Secundair Onderwijs garandeert impliciet datzelfde recht. Het heeft het immers over “*kosteloos verstrekken van leerboeken en schoolbehoeften*”. Ouders moeten dus niet betalen voor wat *essentieel*³¹⁴ is voor het volgen van kleuter-, lager³¹⁵ en secundair onderwijs.

Art. 27 Decreet Basisonderwijs stelt dat er geen bijdrage kan gevraagd worden voor de kosten die gemaakt worden om een eindterm³¹⁶ te realiseren of een ontwikkelingsdoel³¹⁷ na te streven. Een bijlage bij het decreet bevat een lijst met materialen die bij gebruik kosteloos ter beschikking dienen te worden gesteld. Voorbeelden hiervan zijn software en ICT-materiaal. Uit dit artikel kan afgeleid worden wat de Vlaamse regelgever begrijpt onder ‘gratis lager onderwijs’. Een gelijkaardige bepaling is immers niet te vinden in de Codex Secundair Onderwijs.³¹⁸ Bij dit laatste niveau wordt namelijk *geleidelijk* naar kosteloosheid gestreefd terwijl het lager onderwijs reeds kosteloos moet zijn conform het ECOSOC-Verdrag en het IVRK. De desbetreffende bepalingen hebben namelijk directe werking.³¹⁹ Van ‘gratis secundair onderwijs’ kan dus (nog) niet gesproken worden.

De vraag rijst in hoeverre aanpassingen voor personen met een handicap kosteloos zijn in het gewoon onderwijs. De parlementaire voorbereidingen geven geen uitsluitsel. Ook het ECOSOC-Verdrag noch het IVRK, die de kosteloosheid van het lager onderwijs bepalen, bieden een antwoord.

Ten eerste werd inzake de kosteloze toegang tot het onderwijs reeds vermeld dat het Grondwettelijk Hof hieraan een strikte interpretatie toekent.³²⁰ Deze kosteloze toegang mag op geen enkele manier worden beperkt. Hieruit kan afgeleid worden dat voor aanpassingen die essentieel zijn voor het volgen van lager of secundair onderwijs geen kosten kunnen aangerekend worden. Een noodzakelijk boek moet dus bijvoorbeeld beschikbaar zijn in braille voor kinderen die de letters van dat boek niet kunnen lezen met het blote oog.

Ten tweede is er geen duidelijkheid of onder het materiaal uit de bovengenoemde lijst tevens aangepast materiaal voor kinderen met een handicap kan begrepen worden. Behoort tot ‘ICT-

---

³¹⁴ Eigen cursivering.

³¹⁵ Memorie van toelichting bij het ontwerp van decreet basisonderwijs, *Parl.St.* VI.Parl. 1996-97, nr. 451/1, 18.

³¹⁶ Eindtermen voor het lager onderwijs zijn minimumdoelen die de overheid noodzakelijk en bereikbaar acht voor een bepaalde leerlingenpopulatie. Met minimumdoelen wordt bedoeld: een minimum aan kennis, inzicht, vaardigheden en attitudes bestemd voor die leerlingenpopulatie. (Art. 44, §2, 2° Decreet Basisonderwijs)

³¹⁷ Ontwikkelingsdoelen voor het buitengewoon basisonderwijs zijn doelen op het vlak van kennis, inzicht, vaardigheden en attitudes die de overheid wenselijk acht voor zoveel mogelijk leerlingen van de leerlingenpopulatie. (Art. 44, §2, 3° Decreet Basisonderwijs)

³¹⁸ Nochtans acht de Raad van State dit in strijd met het standstill-beginsel. Zie Advies van de Raad van State over het ontwerp van decreet betreffende het onderwijs XIII, *Parl.St.* VI.Parl. 2000-01, nr. 729/1, 213.

³¹⁹ Zie punt 2.1.3. van deel I.

³²⁰ *Ibid.*

materiaal' bijvoorbeeld ook een groter computerscherm voor slechtzienden? Deze vraag kan naar mijn mening positief beantwoord worden. Art. 2 Decreet Basisonderwijs stelt immers dat het decreet ook van toepassing is op het buitengewoon onderwijs. Het stelt dus impliciet dat ook het aangepast materiaal voor kinderen met een handicap tot die lijst behoort. Indien het dus gaat om materiaal dat in de lijst staat, moet het kosteloos ter beschikking worden gesteld. Dit geldt onafhankelijk van of er al dan niet aanpassingen nodig zijn en onafhankelijk van of de leerling les volgt in het gewoon of het buitengewoon onderwijs.

Ter nadere invulling van de twee bovenstaande rechten kan een beroep gedaan worden op speciale onderwijsmiddelen. Art. 91 Decreet Basisonderwijs stelt dat leerlingen met een handicap die gefinancierd of gesubsidieerd gewoon kleuter- of lager onderwijs volgen speciale onderwijsleermiddelen ter beschikking kunnen krijgen. Ter verwezenlijking van de kosteloze toegang bepaalt art. 357, §1 Codex Secundair Onderwijs een gelijkaardige bepaling. 'Speciale onderwijsmiddelen' zijn hulpmiddelen die het kind met een handicap nodig heeft om het leerproces in de gewone school te kunnen volgen. Het kan gaan om technische apparatuur (bijvoorbeeld een leesloep) of om omzettingen van leerboeken en studiemateriaal.³²¹ Leerlingen met leerstoornissen komen echter niet in aanmerking voor speciale onderwijsleermiddelen.³²² Gezien het onderzoeksgebied beperkt is tot kinderen met een fysieke handicap wordt op dit laatste niet verder ingegaan.

Ten derde stelt de vraag zich of aanpassingen die niet in de lijst bij het Decreet Basisonderwijs zijn vermeld tevens kosteloos zijn. Leerlingen moeten bijvoorbeeld informatie kunnen achterhalen in een voor hen bestemde mededeling betreffende het school- en klasgebeuren.³²³ Sommige leerlingen met een auditieve handicap kunnen deze eindterm niet behalen zonder een doventolk. Deze vraag wordt enerzijds onderzocht aan de hand van de bestaande bepalingen met betrekking tot financiering. Kan daaruit afgeleid worden dat nog andere middelen kunnen verkregen worden naast deze die vermeld zijn in de lijst? Anderzijds wordt in punt 2.3.2. nagegaan of er sprake is van discriminatie indien deze bepalingen niet volstaan om het gewoon onderwijs te kunnen volgen en de eindtermen te behalen.

Om te beginnen kan ook hier een aanvraag tot speciale onderwijsleermiddelen ingediend worden. Er bestaat immers geen nominatieve lijst met hulpmiddelen die in aanmerking komen voor financiering. Er kan bijvoorbeeld terugbetaling van kopieën van notities van medestudenten gevraagd worden.³²⁴

Niet alle aanpassingen zullen echter als 'speciale onderwijsleermiddelen' aanvaard worden. Een laatste oplossing kan bestaan uit financiering door het VAPH. Technische hulpmiddelen die naast de

---

³²¹ Omz. 10 juni 1996 procedure tot het bekomen van de financiering van speciale onderwijsleermiddelen voor leerlingen met een handicap in het gewoon onderwijs, www.ond.vlaanderen.be/edulex/database/document/document.asp?docid=9072.

³²² D. ROMBAUTS, "Speciale onderwijsleermiddelen (SOL) – Jaarverslag 2009 en 2010", www.ond.vlaanderen.be/wegwijs/agodi/pdf/speciale_onderwijsleermiddelen/Jaarverslag_AGODI_SOL_2009-2010_LR.pdf, 3.

³²³ B.VI.Reg. 27 mei 1997 tot bepaling van de ontwikkelingsdoelen en de eindtermen van het gewoon basisonderwijs, BS 28 augustus 1997.

³²⁴ D. ROMBAUTS, "Speciale onderwijsleermiddelen (SOL) – Jaarverslag 2009 en 2010", www.ond.vlaanderen.be/wegwijs/agodi/pdf/speciale_onderwijsleermiddelen/Jaarverslag_AGODI_SOL_2009-2010_LR.pdf, 3 en 6.

schoolse situatie ook in een ruimere sociale context kunnen gebruikt worden en gemakkelijk verplaatsbaar zijn van de school naar de thuissituatie worden door deze instelling gefinancierd.³²⁵ De hulpmiddelen die kunnen aangevraagd worden zijn terug te vinden in een referentielijst. Het gaat dus niet om materiële bijstand die behoort tot de gebruikte schooluitrusting of daarmee equivalent is, inzonderheid hulpmiddelen die nodig zijn om de lessen te volgen, schoolgeld en leerboeken.³²⁶ Daarnaast kan teruggevallen worden op het Persoonlijk Assistentiebudget (PAB)³²⁷. Dit budget is bedoeld om persoonlijke assistenten van personen met een handicap te betalen.³²⁸ De personen die in aanmerking komen voor bijstand tot sociale integratie komen voor PAB in aanmerking. Een van de voorwaarden is evenwel dat zij zich met een redelijke assistentie in hun thuissituatie kunnen handhaven. Een thuissituatie betekent het verblijf buiten een door de overheid georganiseerde of gesubsidieerde voorziening.³²⁹ Op het vlak van onderwijs kan praktische hulp en/of ondersteuning bij handelingen van het dagelijks leven in verband met schoollopen verkregen worden.³³⁰ Er kan geen vergoeding verkregen worden voor pedagogische en didactische begeleiding bij studies die overlapt met wat het gewoon onderwijs, het buitengewoon of geïntegreerd onderwijs aanbieden.³³¹

Met bovenstaande bepalingen verkrijgen kinderen met een handicap niet voldoende middelen om de eindtermen te bereiken. Aanpassingen die redelijk zijn worden geweigerd door de overheid. Er is bijvoorbeeld heel wat te doen omtrent doventolken. Die ondersteuning wordt immers enerzijds niet gestart in het basisonderwijs. Geen enkele wettelijke bepaling stelt hier iets over vast. Reeds in 2005 werd echter in het Vlaams Parlement gewezen op het belang dat de ondersteuning in een zo vroeg mogelijk stadium start om tot inclusie te komen.³³² Anderzijds werd in september 2011 een arrest geveld als gevolg van onvoldoende ondersteuning in het secundair onderwijs.³³³

---

³²⁵ Omz. 10 juni 1996 procedure tot het bekomen van de financiering van speciale onderwijsleermiddelen voor leerlingen met een handicap in het gewoon onderwijs, www.ond.vlaanderen.be/edulex/database/document/document.asp?docid=9072.

³²⁶ Art. 7, 4° B.VI.Reg. 13 juli 2001 tot vaststelling van de criteria, voorwaarden en refertebedragen van de tussenkomsten in de individuele materiële bijstand voor de sociale integratie van personen met een handicap, *BS* 20 november 2001.

³²⁷ Hierna verkort PAB.

³²⁸ Een besluit van de Vlaamse Regering heeft een nieuw financieringssysteem ingevoerd. Zie B.VI.Reg. 17 februari 2012 tot wijziging van diverse bepalingen van het Besluit van de Vlaamse Regering van 15 december 2000 houdende vaststelling van de voorwaarden van toekenning van een persoonlijke-assistentiebudget aan personen met een handicap en van het Besluit van de Vlaamse Regering 17 maart 2006 betreffende de regie van de zorg en bijstand tot sociale integratie van personen met een handicap en betreffende de erkenning en de subsidiëring van een Vlaams Platform van verenigingen van personen met een handicap, wat betreft de integratie van de toekenning van persoonlijke assistentie-budgetten in de regie van de zorg, *BS* 5 april 2012.

³²⁹ Zie art. 2 B.VI.Reg. 15 december 2000 houdende vaststelling van de voorwaarden van toekenning van een persoonlijk assistentiebudget aan personen met een handicap, *BS* 30 januari 2001.

³³⁰ Art. 10, §2, 2° B.VI.Reg. houdende vaststelling van de voorwaarden van toekenning van een persoonlijk assistentiebudget aan personen met een handicap.

³³¹ Art. 10, §3, 3° B.VI.Reg. houdende vaststelling van de voorwaarden van toekenning van een persoonlijk assistentiebudget aan personen met een handicap.

³³² Zie vraag om uitleg van mevrouw Helga Stevens tot de heer Frank Vandenbroucke, vice-minister-president van de Vlaamse Regering, Vlaams minister van Werk, Onderwijs en Vorming, over tolkuren voor het geïntegreerd onderwijs, *Hand.* VI.Parl. 2004-05, 30 juni 2005, nr. 1.562.

³³³ Zie punt 3.1.2. van deel I.

2.3.2. Schending van het gelijkheidsbeginsel?

De vraag stelt zich of uit punt 2.3.1. een schending van het gelijkheidsbeginsel kan afgeleid worden.

Uit punt 2.3.1. kan besloten worden dat er enerzijds extra ondersteuning voorzien is om kinderen met een handicap les te laten volgen in het gewoon onderwijs. Hier kan van positieve actie³³⁴ gesproken worden. In punt 3 van de Inleiding werd reeds aangegeven dat de Antidiscriminatiewet geen positieve actie belet, mits de voorwaarden die door het Arbitragehof werden gesteld worden nageleefd. Dit geldt naar analogie ook voor het GKGB-decreet dat in zijn art. 26 stelt dat *“Dit decreet belet niet dat om volledige gelijkheid te waarborgen, tijdelijk specifieke maatregelen worden gehandhaafd of getroffen om een kennelijke ongelijkheid te compenseren die verband houdt met [...] handicap [...] voor zover die maatregelen objectief worden gerechtvaardigd door een legitiem doel en de middelen voor het bereiken van dat doel passend en noodzakelijk zijn.”* De voorwaarden die door het Arbitragehof werden gesteld concretiseren deze bepaling. Ze moet dus conform het voornoemd arrest geïnterpreteerd worden.³³⁵ In dat arrest wordt gesteld dat, om van een geoorloofde positieve actie te kunnen spreken, er ten eerste sprake moet zijn van een kennelijke ongelijkheid. *In casu* is de ongelijkheid kennelijk in die zin dat kinderen met een handicap veel aanpassingen nodig hebben om de lessen in het gewoon onderwijs te kunnen volgen. Zonder die aanpassingen zouden ze kennelijk minder kansen hebben dan kinderen zonder handicap. Ten tweede moet het verdwijnen van die ongelijkheid door de wetgever als een te bevorderen doelstelling worden aangewezen. *In casu* stelt bijvoorbeeld de omzendbrief betreffende speciale onderwijsleermiddelen dat deze middelen bedoeld zijn om kinderen met een handicap het gewone onderwijsleerproces te laten volgen. Ten derde moet de corrigerende maatregel van tijdelijke aard zijn. *In casu* kan hieraan niet voldaan worden gezien de kinderen met een handicap die extra financiële ondersteuning continu nodig hebben. De vierde voorwaarde stelt echter dat de maatregel moet verdwijnen wanneer het beoogde doel eenmaal is bereikt. Het doel kan *in casu* bereikt worden door financiële ondersteuning, maar wanneer dat laatste wordt weggenomen kan dat doel niet meer worden verwezenlijkt. Bijgevolg is het logisch dat de ondersteuning permanent is. Als laatste voorwaarde wordt gesteld dat de maatregel andermans rechten niet onnodig mag beperken. De financiële ondersteuning van kinderen met een handicap beperkt niet de rechten van de andere leerlingen om het gewone onderwijsleerproces te kunnen volgen. Er kan besloten worden dat er sprake is van een geoorloofde positieve actie.

Anderzijds blijft de ondersteuning van enkele aanpassingen achterwege. Het gaat om aanpassingen die nochtans noodzakelijk zijn om de eindtermen te behalen.

Eerst en vooral moet erop gewezen worden dat het GKGB-decreet ook ten volle geldt ten aanzien van de overheid. Dit wordt bepaald in art. 20 van het decreet. Ook het eerder aangehaalde Doventolkenarrest vestigt hier de aandacht op.³³⁶

---

³³⁴ DE PRINS, SOTTIAUX en VRIELINK verkiezen de term ‘positieve actie’ boven de term ‘positieve discriminatie’. Zie D. DE PRINS, S. SOTTIAUX en J. VRIELINK, *Handboek Discriminatierecht*, Mechelen, Kluwer, 2005, 4.

³³⁵ Cf. Arbitragehof 6 oktober 2004, nr. 157/2004, overw. B.79.

³³⁶ Gent 7 september 2011, *TJK* 2011, 314.

Wanneer het toetsingsmodel wordt overlopen kan geconcludeerd worden dat de fase van de toetsingsingang wordt doorstaan. Er is immers sprake van een gelijke behandeling van ongelijke gevallen. De gelijke behandeling bestaat erin dat zowel kinderen met een handicap als kinderen zonder handicap voor een bepaald deel van de schoolkosten niet gefinancierd worden. De ongelijke situatie houdt in dat kinderen met een handicap meer ondersteuning nodig hebben dan andere kinderen om gewoon onderwijs te kunnen volgen.

Vervolgens wordt bij de rechtvaardigingstoets gestart met de doeltoets. Hierbij wordt nagegaan of het doel van de ongelijke behandeling rechtmatig is. Het weigeren van (een financiering van) een aanpassing kan bijvoorbeeld tot doel hebben de organisatorische gevolgen in te perken of het niet discrimineren van andere gebruikers.³³⁷ Het Hof van Beroep te Gent maakt een andere redenering met betrekking tot de ondersteuning door doventolken die ook kan doorgetrokken worden naar andere aanpassingen. Het terugvallen op het organisatorische of op de loutere vaststelling dat meer leerlingen aanspraak zouden kunnen maken op eenzelfde redelijke aanpassing kan niet leiden tot een vaststelling van onevenredigheid volgens het Hof. Het zou de verplichting tot het aanbieden van redelijke aanpassingen uithollen. Daarbij moet ook rekening gehouden worden met de sociale rechtvaardigheid en met het terugverdieneffect. Ongelijke kansen zorgen er namelijk voor dat talenten en mogelijkheden ten onrechte onbenut blijven.³³⁸ Er zijn dus verschillende argumenten om niet tot onredelijkheid van een aanpassing te besluiten. Daarbij acht de rechter een principiële volledige ondersteuning, namelijk honderd procent van de tijd, door doventolken een redelijke aanpassing. Bovendien stelt het Hof dat er in het te beoordelen geval sprake is van een weigering van een redelijke aanpassing. Het meent dat er marge moet zijn voor de beoordeling van de individuele noden. Met betrekking tot het secundair onderwijs wordt in het arrest geoordeeld dat de lineaire toekenning van het aantal tolkuren³³⁹, bepaald in een omzendbrief³⁴⁰, zonder enige verdere differentiatie het gevolg lijkt te zijn van een te restrictieve beschikbaarstelling van tolkuren. Daardoor is er geen enkele marge voor de beoordeling van de individuele noden en is er dus sprake van een weigering van redelijke aanpassingen. Met betrekking tot het lager onderwijs kan dezelfde redenering doorgetrokken worden: er moet niet enkel rekening gehouden worden met het niveau van onderwijs (lager of secundair), maar ook met de individuele noden van de leerling. Zeker doordat het lager onderwijs gratis moet zijn met het oog op het behalen van de eindtermen, kan des te meer tot de redelijkheid van een aanpassing worden besloten. De redelijkheid van een aanpassing moet immers onder andere beoordeeld worden in het licht van de financiële impact van de aanpassing.³⁴¹ Deze factor mag bijgevolg minder doorwegen in het lager onderwijs.

Er is dus sprake van discriminatie in die mate dat de Vlaamse overheid geen rekening houdt met de individuele noden van de leerling. De aanpassingen die worden geweigerd zijn redelijk. Dit geldt zowel in het secundair onderwijs en des te meer in het lager onderwijs dat sowieso gratis moet zijn.

---

³³⁷ Zie Gent 7 september 2011, *TJK* 2011, 315.

³³⁸ Gent 7 september 2011, *TJK* 2011, 316.

³³⁹ Dit wil zeggen naargelang de leerling ASO, TSO, KSO of BSO volgt.

³⁴⁰ Omz. 15 mei 2009 ondersteuning van leerlingen/studenten met een auditieve handicap in het gewoon voltijds secundair en hoger onderwijs, www.ond.vlaanderen.be/edulex/database/document/document.asp?docid=14091.

³⁴¹ Art. 2, §3 protocol betreffende het begrip redelijke aanpassingen in België krachtens de wet van 25 februari 2003 ter bestrijding van discriminatie en tot wijziging van de wet van 15 februari 1993 tot oprichting van een Centrum voor gelijkheid van kansen en voor racismebestrijding.

Bij het bepalen van het doel van de maatregel heeft de overheid dus geen beoordelingsmarge. Het Hof van Beroep bepaalt namelijk dat *“een beoordelingsvrijheid op het gebied van het treffen van redelijke aanpassingen slechts denkbaar is binnen de grenzen van eerbiediging van het discriminatieverbod”*. Gezien *in casu* tot discriminatie kan besloten worden, heeft de overheid geen discretionaire bevoegdheid. *“Het wettelijke verbod op het weigeren van redelijke aanpassingen voor een persoon met een handicap geldt als een minimumdrempel en de discretionaire bevoegdheid begint waar de discriminatie eindigt.”*

Het gaat om een indirecte discriminatie. Naast de vermelde financiering komen kinderen met een handicap nog financiering te kort om op gelijke voet met andere kinderen te kunnen genieten van het gewoon onderwijs. Voor zover ze niet gefinancierd worden, worden ze gelijk behandeld met andere kinderen terwijl ze zich in een verschillende situatie bevinden. Die ogenschijnlijk neutrale gelijke behandeling heeft als gevolg dat een bepaalde groep, namelijk kinderen met een handicap, wordt benadeeld.³⁴²

2.3.3. Besluit

‘Kosteloze toegang’ tot het onderwijs betekent dat ouders de essentiële kosten voor het volgen van kleuter-, lager en secundair onderwijs niet moeten betalen. ‘Gratis lager onderwijs’ houdt in dat er geen kosten moeten betaald worden voor het halen van een eindterm of het nastreven van een ontwikkelingsdoel. Een lijst met kosteloos beschikbare materialen werd opgesteld bij het Decreet Basisonderwijs. Wanneer dit toegepast wordt op kinderen met een handicap kan ten eerste besloten worden dat voor aanpassingen die essentieel zijn voor het volgen van lager of secundair onderwijs geen bijdrage kan gevraagd worden aan de ouders. Ten tweede moet aangepast materiaal dat tot de lijst behoort tevens kosteloos ter beschikking worden gesteld. Ter vervulling van deze twee rechten kan een beroep gedaan worden op ‘speciale onderwijsleermiddelen’. Ten derde kunnen voor aanpassingen die niet op de bovengenoemde lijst zijn vermeld tevens ‘speciale onderwijsmiddelen’ worden aangevraagd. Daarnaast is er de mogelijkheid tot financiering door het VAPH. Het gaat om technische hulpmiddelen die naast de schoolse situatie ook in een ruimere sociale context kunnen gebruikt worden. Aan het VAPH kan ook ondersteuning via PAB worden gevraagd.

Er worden dus middelen beschikbaar gesteld voor kinderen met een handicap, maar deze zijn niet voldoende om de eindtermen te behalen. Enerzijds kan met betrekking tot de reeds beschikbare middelen besloten worden dat er sprake is van geoorloofde positieve actie. Anderzijds heeft het beschikbaar stellen van te weinig middelen tot gevolg dat er tot een schending van het gelijkheidsbeginsel kan besloten worden. Er is sprake van discriminatie in die mate dat de Vlaamse Overheid geen rekening houdt met de individuele noden van de leerling.

Wanneer ondersteuning in het gewoon onderwijs wordt geïmplementeerd, moet niet enkel op de kosten ervan op zich worden gelet. Het is ook belangrijk om de juiste ondersteuning te bieden zodat geen onnodige of te weinig kosten worden gemaakt. De vraag rijst hoe die ondersteuning moet worden bepaald. Volgens K. MOTIER, G. VAN HOVE en E. DE SCHAUWER mag dit niet gebeuren op grond van traditionele testen en diagnoses. Anderen wijzen tevens op het feit dat wanneer iemand

---

³⁴² D. DE PRINS, S. SOTTIAUX en J. VRIELINK, *Handboek Discriminatierecht*, Mechelen, Kluwer, 2005, 3.

weet waarom een test wordt gemaakt, de resultaten anders zullen zijn. Wanneer het doel is om een bepaald voordeel te hebben (financieel, specifieke maatregelen, enz.) dan wordt het kind namelijk gevraagd om op zijn slechtste niveau te presteren. Wanneer het doel is om te beslissen over gewoon of buitengewoon onderwijs, wordt het gevraagd om op het hoogste niveau te presteren.³⁴³ Volgens de eerste auteurs moet een grotere input worden aangesproken zoals discussies met de ouders, leerkrachten en kinderen.³⁴⁴ In veel situaties weten kinderen heel precies wat ze wel dan niet nodig hebben en waarom.³⁴⁵ De voornaamste rol van een ondersteunende persoon, zoals een GON-begeleider, houdt hierbij het identificeren van de bronnen van ondersteuning en het in werking zetten ervan in.³⁴⁶ Bij het bieden van ondersteuning moet er tevens rekening gehouden worden met de effecten van de ondersteuning van die volwassen persoon op inclusie. Factoren zoals de afhankelijkheid van volwassenen en de impact op groepsinteracties kunnen hierdoor worden beïnvloed.³⁴⁷ Het is een grote opgave om te bepalen welke en hoeveel ondersteuning een leerling nodig heeft om van werkelijk inclusief onderwijs te kunnen spreken.

Het bovenstaande bevestigt nogmaals de noodzaak om de types in het buitengewoon onderwijs af te schaffen en meer te werken richting een sociaal model. Een minder normatieve benadering biedt de mogelijkheid om verschillende overwegingen in rekening te houden bij de beslissing over de ondersteuning.³⁴⁸ Het 'rugzakmodel' of leerlingengebonden financiering dat werd voorgesteld in het dossier Leerzorg³⁴⁹ en dat in Nederland³⁵⁰ het gangbare systeem is, biedt een mogelijke oplossing. Dit model biedt de school extra personeel en werkmiddelen voor de specifieke ondersteunings- en onderwijsbehoeften van de leerling.³⁵¹

---

³⁴³ J. LEBEER, N. BIRTA-SZEKELY en K. DEMETER, "Assessment Re-assessed: Current Assessment Practice in Europe: Weakness, Strengths and Needs – Report of the Daffodil Expert Meeting Cluj-Napoca 10-13 September 2009", www.daffodilproject.org/userfolders/b49f3bcb172d965a423df129a2fd0f3f/3_assessmentreassessed_currentassessmenteurope_report.pdf, 77-78.

³⁴⁴ K. MORTIER, G. VAN HOVE en E. DE SCHAUWER, "Supports for children with disabilities in regular education classrooms: an account of different perspectives in Flandres", *International Journal of Inclusive Education* 2010, 543-555.

³⁴⁵ K. MORTIER, L. DESIMPEL, E. DE SCHAUWER en G. VAN HOVE, " 'I want support, not comments': children's perspectives on supports in their life", *Disability & Society* 2011, 217.

³⁴⁶ K. MORTIER, G. VAN HOVE en E. DE SCHAUWER, "Supports for children with disabilities in regular education classrooms: an account of different perspectives in Flandres", *International Journal of Inclusive Education* 2010, 543-555.

³⁴⁷ M. GIANGRECO, S. EDELMAN, T. LUISELLI en S. MAC FARLAND, "Helping or hovering? Effects of instructional assistant proximity on students with disabilities", *Exceptional Children* 1997, 7-18.

³⁴⁸ K. MORTIER, L. DESIMPEL, E. DE SCHAUWER en G. VAN HOVE, " 'I want support, not comments': children's perspectives on supports in their life", *Disability & Society* 2011, 217.

³⁴⁹ F. VANDENBROUCKE, "Conceptnota Leerzorg", www.ond.vlaanderen.be/nieuws/archief/2007/2007p/files/0330leerzorg.pdf, 10; VLAAMS MINISTER VAN WERK, ONDERWIJS en VORMING, *Naar een geleidelijke invoering van het leerzorgkader*, Toespraak Hogeschool Gent, 2007, www.ond.vlaanderen.be/beleid/toespraak/archief/2007/070420-leerzorgkader.htm.

³⁵⁰ Wet 28 november 2003 leerlingengebonden financiering, *Uitleg* 2003, 29/30.

³⁵¹ VVKBUO, "Nieuw type 9 géén oplossing – VSKO verkiest betere omkadering ASS in alle types buitengewoon onderwijs", <http://ond.vsko.be/pls/portal/docs/PAGE/VVKBUORUBRIEKEN2006/NIEUWSBRIEF/SNELBERICHTEN/SB11046%20-%20BIJLAGE%20STANDPUNT%20TYPE%209.PDF>, 1.

2.4. Het recht op participatie

Hieronder wordt het belang aangekaart om kinderen met een handicap te laten deelnemen aan de schoolraad. De wijze van aanduiding van de leerlingen doet twifelen aan de conformiteit met het VRPH en met het non-discriminatieprincipe. Er wordt verder onderzocht of het gelijkheidsbeginsel wordt geschonden.

2.4.1. Probleem: participatie op school voor kinderen met een handicap

Reeds in punt 2.4.1. van deel I werd gewezen op het belang van art. 12 IVRK. Het Participatiedecreet geeft effectief invulling aan dit artikel. Het decreet schrijft namelijk voor dat leerlingen opgenomen worden in de schoolraden en mee vorm geven aan het schoolbeleid.³⁵² Het belang dat kinderen met een handicap tevens de kans krijgen om hun mening te geven in de schoolraad blijkt uit art. 21 Participatiedecreet. Dit artikel stelt bijvoorbeeld dat de inrichtende macht met de schoolraad overlegt over onder andere het schoolreglement. Kinderen met een handicap kunnen er dan onder meer voor ijveren dat er enkele bepalingen over faciliteiten voor kinderen met een handicap in dat reglement komen.

Vragen over de conformiteit met het gelijkheidsbeginsel rijzen bij het lezen van art. 12 Participatiedecreet. In art. 12, §1 en §2 wordt bepaald dat de leerlingengeleding in de schoolraad bestaat uit leden die rechtstreeks verkozen worden door en uit de regelmatige leerlingen. Art. 12, §3 stelt echter dat, in afwijking met het bovenstaande, de inrichtende macht in overleg met de pedagogische raad de leerlingengeleding in de schoolraad in het buitengewoon onderwijs aanduidt. Art. 12, 2 VRPH stelt daarentegen dat de staten die partij zijn de rechtsbekwaamheid van personen met een handicap op voet van gelijkheid met anderen in alle aspecten van het leven erkennen. 'Rechtsbekwaamheid' is de juridische mogelijkheid om van bepaalde rechten en plichten titularis te zijn.³⁵³ Daarnaast bepaalt art. 7, 3 VRPH dat de staten die partij zijn het recht van kinderen met een handicap om vrij blijf te geven van hun opvattingen over alle aangelegenheden die hen betreffen waarborgen. Met hun mening moet op voet van gelijkheid met andere kinderen en in overeenstemming met hun leeftijd en ontwikkeling naar behoren rekening worden gehouden. Ook moeten ze bij hun handicap en leeftijd passende ondersteuning krijgen om dat recht te realiseren. De vraag stelt zich of vooraf beslissen dat leerlingen met een handicap in hun totaliteit niet bekwaam zijn tot inspraak een inbreuk vormt op dit verdrag. Het is niet duidelijk of kinderen met een inschrijvingsverslag die les volgen in het gewoon onderwijs tevens door de inrichtende macht moeten worden aangeduid. Dat inschrijvingsverslag laat kinderen toe in het buitengewoon onderwijs. De parlementaire voorbereiding geeft geen uitsluitel. In de hypothese dat dit wel zo is, wordt onderzocht of er sprake is van discriminatie. De redenering zal dan opgaan voor kinderen met een handicap in het gewoon als in het buitengewoon onderwijs.

---

³⁵² Kindeffectenrapport over het ontwerp van decreet betreffende participatie op school en de Vlaamse Onderwijsraad, *Parl.St.* VI.Parl. 2003-04, nr. 1955/1, 85.

³⁵³ F. SWENNEN, *Personenrecht in kort bestek*, Antwerpen, Intersentia, 2005, 19.

2.4.2. Schending van het gelijkheidsbeginsel?

De vraag stelt zich of uit punt 2.4.1. een schending van het gelijkheidsbeginsel kan afgeleid worden. Opnieuw wordt het toetsingsmodel uit punt 1 van deel II gehanteerd.

Bij de toetsingsingang wordt nagegaan of er sprake is van een ongelijke behandeling in een vergelijkbare situatie. *In casu* is er sprake van een ongelijke behandeling. Er wordt namelijk een verschillende manier gehanteerd om leerlingen aan te duiden in de schoolraad. Kinderen zonder handicap worden rechtstreeks gekozen door de leerlingen. Kinderen met een handicap worden daarentegen door de inrichtende macht in overleg met de pedagogische raad aangeduid. Het gaat tevens om een vergelijkbare situatie. Zowel leerlingen met als zonder handicap hebben er belang bij om mee vorm te geven aan het schoolbeleid.

Het eerste onderdeel van de rechtvaardigingstoets is de doeltoets. Er wordt nagegaan of het doel van de bestreden ongelijke behandeling rechtmatig is. De memorie van toelichting bij het Participatiedecreet stelt dat het voor scholen voor buitengewoon secundair onderwijs aangewezen is om bij inspraak van leerlingen rekening te houden met hun profiel. Daarom zal de leerlingengeleding in de schoolraad in een BUSO-school door de inrichtende macht worden aangeduid en is de aanduiding enkel verplicht voor OV4.³⁵⁴ Het doel van de maatregel is dus rekening houden met het profiel van kinderen met een handicap. Er wordt aangenomen dat een doel dat zijn grondslag vindt in het algemeen belang rechtmatig is.³⁵⁵ De rechter zal het doel hoogstwaarschijnlijk rechtmatig achten.

Ten tweede gaat de pertinentietoets na of het gekozen middel toelaat om het doel te bereiken. Het middel in dit geval is de inrichtende macht de leerlingen met een handicap die mogen deelnemen aan de schoolraad laten aanduiden. Op die manier wordt inderdaad rekening gehouden met het profiel van de leerlingen.

Ten derde wordt bij de proportionaliteitstoets onderzocht of het onderscheid noodzakelijk is om het gestelde doel te bereiken. *In casu* kan met minder vergaande maatregelen ook rekening worden gehouden met het profiel van kinderen met een handicap. Zo stelt art. 12 VRPH dat personen met een handicap in alle aspecten van het leven rechtsbekwaam zijn op voet van gelijkheid met anderen. Ze hebben dus het recht om deel te nemen aan de schoolraad. Om dit recht te verwezenlijken stelt het verdrag dat de lidstaten passende maatregelen moeten nemen om personen met een handicap toegang te verschaffen tot de ondersteuning die zij mogelijks nodig hebben bij de uitoefening van hun rechtsbekwaamheid. Art. 12, 4 VRPH preciseert de voorwaarden van die maatregelen. De vraag stelt zich of art. 12 VRPH directe werking heeft. D. VAN EECKHOUTTE EN A. VANDAELE besluiten dat onze hoogste gerechtshoven meestal slechts de directe werking van verdragen erkennen die voornamelijk burgerlijke en politieke rechten regelen. Dit gebeurt minder bij verdragen die ook sociale en economische rechten waarborgen.³⁵⁶ Het STEUNPUNT RECHT EN ONDERWIJS concludeert ondertussen dat de doctrine steeds sterker benadrukt dat er geen uitspraak moet gedaan worden

---

³⁵⁴ Memorie van toelichting bij het ontwerp van decreet betreffende participatie op school en de Vlaamse Onderwijsraad, *Parl.St.* VI.Parl. 2003-04, nr. 1955/1, 12.

³⁵⁵ D. DE PRINS, S. SOTTIAUX en J. VRIELINK, *Handboek Discriminatierecht*, Mechelen, Kluwer, 2005, 8.

³⁵⁶ D. VAN EECKHOUTTE en A. VANDAELE, "Doorwerking van internationale normen in de Belgische rechtsorde", www.law.kuleuven.be/iir/nl/onderzoek/wp/WP33n.pdf, 25.

over een verdrag in zijn geheel. Of er directe werking is, moet beoordeeld worden voor elke bepaling afzonderlijk.³⁵⁷ Deze twee conclusies samen genomen en het feit dat participatierechten behoren tot de burgerlijke en politieke rechten, doen besluiten dat de nationale rechters hoogstwaarschijnlijk directe werking zullen toekennen aan art. 12 VRPH. Bovendien kan verwacht worden dat de nationale rechters het VRPH ernstig zullen nemen wanneer het risico bestaat dat hun beslissingen aan het kritische oordeel van een internationale instantie worden voorgelegd.³⁵⁸ Ook het feit dat art. 12, 4 VRPH duidelijkheid schept over de inhoud van het recht wijst in de richting van directe werking. Een verdragsbepaling heeft namelijk pas dergelijke werking indien het voorwerp van het beschermde grondrecht heel precies is.³⁵⁹

Er is dus een minder vergaande maatregel mogelijk die zelfs hoogstwaarschijnlijk rechtstreeks afdwingbaar zal worden geacht. Dit heeft tot gevolg dat er sprake is van discriminatie.

Het gaat om een directe discriminatie. Het onderscheid is immers rechtstreeks gebaseerd op een uitdrukkelijk in de wet vermelde differentiatiegrond, namelijk 'handicap'.³⁶⁰

2.4.3. Besluit

Art. 12, §3 Participatiedecreet bepaalt dat kinderen in het buitengewoon secundair onderwijs door de inrichtende macht in overleg met de pedagogische raad in de schoolraad aangewezen worden. Kinderen zonder handicap worden daarentegen rechtstreeks verkozen door de regelmatige leerlingen. Wanneer deze situatie wordt getoetst aan het non-discriminatieprincipe wordt de proportionaliteitstoets niet doorstaan. Met een minder vergaande maatregel kan ook rekening worden gehouden met het profiel van kinderen met een handicap. Deze maatregel houdt in dat leerlingen met een handicap ook rechtstreeks worden verkozen uit de regelmatige leerlingen. Zij zijn immers volledig rechtsbekwaam, ongeacht of het om een fysieke of mentale handicap gaat. Leerlingen met een handicap moeten tijdens het zetelen in de leerlingenraad passende ondersteuning krijgen. Deze ondersteuning moet proportioneel zijn en aangepast zijn aan de omstandigheden van de persoon in kwestie. Kinderen met een fysieke handicap in samenhang met complexe communicatienoden ervaren bijvoorbeeld vlugger verminderde of niet geslaagde communicatie.³⁶¹ Voor hen moet er specifieke aandacht zijn. Wanneer dan, ondanks de ondersteuning, communicatie nauwelijks lukt, heeft het bovendien nog altijd nut om het kind aanwezig te laten zijn. Het is immers zo dat de leerling zich ook dan betrokken kan voelen wanneer

---

³⁵⁷ STEUNPUNT RECHT EN ONDERWIJS 2009, "Advies over de specifieke bepalingen met betrekking tot onderwijs in het VN-Verdrag van 13 december 2006 inzake de rechten van personen met een handicap", www.ond.vlaanderen.be/leerzorg/VN/VN-verdrag-advies.pdf, 24.

³⁵⁸ STEUNPUNT RECHT EN ONDERWIJS 2009, "Advies over de specifieke bepalingen met betrekking tot onderwijs in het VN-Verdrag van 13 december 2006 inzake de rechten van personen met een handicap", www.ond.vlaanderen.be/leerzorg/VN/VN-verdrag-advies.pdf, 92.

³⁵⁹ D. VAN EECKHOUTTE en A. VANDAELE, "Doorwerking van internationale normen in de Belgische rechtsorde", www.law.kuleuven.be/iir/nl/onderzoek/wp/WP33n.pdf, 22.

³⁶⁰ D. DE PRINS, S. SOTTIAUX en J. VRIELINK, *Handboek Discriminatierecht*, Mechelen, Kluwer, 2005, 3.

³⁶¹ P. RAGHAVENDRA, C. OLSSON, J. SAMPSON, R. MCINERNEY en T. CONNELL, "School Participation and Social Networks of Children with Complex Communication Needs, Physical Disabilities, and Typically Developing Peers", *Augmentative and Alternative Communication* 2012, 40.

deze begrijpt waarom hij niet kan communiceren met anderen.³⁶² Er moet echter tevens rekening gehouden worden met het feit dat ondersteuning ook een negatief effect kan hebben op inclusie.³⁶³ Er dient hier dus een evenwicht te worden gezocht.

Uiteindelijk hebben leerlingen met een handicap het *recht* om deel te nemen aan de schoolraad. Deze bepaling werd vastgelegd in art. 12 VRPH waaraan vermoedelijk directe werking zal worden verleend door de nationale rechters. Dit alles moet tevens in acht worden gehouden bij het opmaken van nieuwe wetgeving. Op 9 juli 2008 werd het wetsvoorstel inzake de vervanging van bestaande statuten van onbekwaamheid³⁶⁴ ingediend. Dit werd echter vervallen verklaard wegens de ontbinding van de Kamers in 2010. De Nationale Hoge Raad Personen met een Handicap eist dat bij de afwerking van dit voorstel respect wordt getoond voor de rechtsbekwaamheid van personen met een handicap.³⁶⁵

Hierboven werd besloten tot discriminatie van kinderen met een handicap door hen verschillend te behandelen in hun nadeel. Wanneer nu de omgekeerde redenering wordt gemaakt, rijst de vraag of er afzonderlijke bepalingen in het Participatiedecreet nodig zijn om hun recht op participatie te garanderen. Er zou dan sprake zijn van positieve discriminatie. Het kindeffectenrapport over het ontwerp van het betreffende decreet duidt aan dat het principe van het recht van het kind op non-discriminatie en het principe van de eerbiediging van de rechten van het kind, ongeacht handicap, hier niet van toepassing zijn. Ook de verplichting van de overheid om alle passende maatregelen te nemen om het kind te beschermen tegen alle vormen van discriminatie is niet van toepassing.³⁶⁶ Dit impliceert dat er geen specifieke regels nodig zijn in het Participatiedecreet. Bepalingen ter ondersteuning van kinderen met een handicap worden in andere wetgeving omschreven.³⁶⁷

---

³⁶² E. PEREIRA, K. LA COUR, H. JONSSON en H. HEMMINGSSON, "The participation experience of children with disabilities in Portuguese mainstream schools", *British Journal of Occupational Therapy* 2010, 602.

³⁶³ Zie punt 2.3.3. van deel II.

³⁶⁴ Wetsvoorstel tot wijziging van de wetgeving inzake de onbekwaamheidsstatuten wat de invoering van een globaal statuut betreft, *Parl.St.* Kamer 2007-08, nr. 52K1356/001.

³⁶⁵ NATIONALE HOGE RAAD PERSONEN MET EEN HANDICAP, "Memorandum aan de nieuwe regering", http://ph.belgium.be/ressource/static/files/memorandum/2011-05-19_memorandum2011_nl.pdf, 6.

³⁶⁶ Kindeffectenrapport over het ontwerp van decreet betreffende participatie op school en de Vlaamse Onderwijsraad, *Parl.St.* Vl.Parl. 2003-04, nr. 1955/1, 87.

³⁶⁷ Zie onder meer punt 2.3. van deel II.

3. De rechtsbescherming

Wanneer de rechten van kinderen met een handicap worden geschonden in het onderwijs, is het van belang dat ze kunnen rekenen op een goede rechtsbescherming. Hieronder wordt de effectieve werking van enkele instanties waarbij de kinderen terecht kunnen besproken. Het gaat achtereenvolgens om het Kinderrechtencommissariaat (KRC)³⁶⁸, het Lokaal Overlegplatform en de Commissie inzake Leerlingenrechten en het Comité voor de Rechten van Personen met een Handicap. Als laatste wordt de rechtsbescherming bij het specifieke geval ‘de erkenning van de studie’ besproken.

Het Kinderrechtencommissariaat behandelde in het werkjaar 2010-2011 7 vragen en klachten over zorg voor kinderen met een handicap. 246 vragen en klachten, waarvan slechts een deel over leerlingen met een handicap handelt, haalden situaties in het onderwijs in het algemeen aan. Wegens dit lage aantal wordt de werking van het Commissariaat hieronder vanuit de hoek van kinderen met een handicap en hun ouders bekeken. Aandacht door het KRC kan ouders het belang van het opkomen voor de rechten van hun kinderen doen beseffen. Tevens kan het KRC invloed uitoefenen op het beleid.

In de rechtsleer wordt de effectieve werking van de Commissie inzake Leerlingenrechten betwist. Het STEUNPUNT RECHT EN ONDERWIJS vraagt zich bijvoorbeeld af of de huidige Commissie momenteel voldoet om de problematiek van draagkracht en redelijke aanpassingen te behandelen. Tevens stelt de vraag zich of een beroep op de CLR een ontvankelijkheidsvoorwaarde voor een beroep op de gewone rechter is.³⁶⁹ Deze vragen geven aanleiding om de Commissie van naderbij te bekijken in samenhang met het Lokaal Overlegplatform.

Er moet ook nagegaan worden in hoeverre het Comité voor de Rechten van Personen met een Handicap rechtsbescherming biedt. Momenteel wordt namelijk getwijfeld aan de mate waarin het Comité voor de Rechten van het Kind rechtsbescherming aanreikt. De rapportageverplichting biedt wel een zekere kracht, maar het ontbreken van een klachtenprocedure maakt dat dit toezichtmechanisme een zwakkere bescherming biedt dan andere verdragen.³⁷⁰ Het is van belang dat een kind met een handicap van wie de rechten zijn geschonden naar het comité stapt dat het meest kans op herstel biedt. De vraag rijst tevens hoe deze situatie zal wijzigen wanneer het nieuwe protocol omtrent een communicatieprocedure bij het IVRK in werking treedt.

Kinderen met een handicap hebben hun rechten tijdens hun schoolloopbaan, zoals het recht op redelijke aanpassingen. Opdat het recht op onderwijs effectief zou zijn, is het noodzakelijk dat de leerling officiële erkenning krijgt van de voltooide studies. Wanneer de ontwikkelingsdoelen van het gevolgde handelingsplan als gelijkwaardig worden beschouwd met het gewoon onderwijs, kunnen de

---

³⁶⁸ Hierna verkort KRC.

³⁶⁹ STEUNPUNT RECHT EN ONDERWIJS 2009, “Advies over de specifieke bepalingen met betrekking tot onderwijs in het VN-Verdrag van 13 december 2006 inzake de rechten van personen met een handicap”, www.ond.vlaanderen.be/leerzorg/VN/VN-verdrag-advies.pdf, 42.

³⁷⁰ N. WILLEMS en J. GEBOERS, “18 jaar Internationaal Verdrag inzake de Rechten van het Kind – Kritische reflectie inzake kinderrechten in Vlaanderen”, *TJK* 2008, 57; E. VERHELLEN, *Verdrag inzake de rechten van het kind*, Antwerpen, Garant, 2000, 112.

leerlingen een getuigschrift basisonderwijs of een diploma secundair onderwijs verkrijgen.³⁷¹ Rechtsbescherming bij het weigeren van het getuigschrift of van het diploma is dus van groot belang, gezien het een invloed kan hebben op het latere werkleven.

3.1. Kinderrechtencommissariaat

Op 15 juli 1997 werd het Kinderrechtencommissariaat (KRC)³⁷² opgericht. De Kinderrechtencommissaris kreeg hierbij de opdracht de rechten te verdedigen en de belangen te behartigen van het kind met het IVRK als leidraad. De voornaamste taken zijn advies geven bij nieuwe wetgevingsinitiatieven voor minderjarigen, onderzoek doen over de leefwereld van kinderen en jongeren, informeren en sensibiliseren van het grote publiek over kinderrechten en functioneren als ombudsdienst. Hierna wordt nagegaan in hoeverre aandacht wordt besteed aan kinderen met een handicap bij het uitoefenen van deze opdrachten. Daarna volgt een evaluatie.³⁷³

3.1.1. Bevoegdheden

3.1.1.1. Advies geven bij nieuwe wetgevingsinitiatieven voor minderjarigen³⁷⁴

Het Kinderrechtencommissariaat gaf reeds enkele adviezen met betrekking tot gelijke kansen en non-discriminatie van kinderen met een handicap in het onderwijs.

Zo gaf het Commissariaat advies over gelijke kansen in het onderwijs. Heel positief is dat het reeds bij het ontwerp van het GOK I-decreet wijst op het feit dat de bepaling met betrekking tot het doorverwijzen van kinderen met een handicap verduidelijking vereist. Het gaat hier om art. III.10 GOK I-decreet. Het Kinderrechtencommissariaat benadrukt dat het achter het uitgangspunt van inclusief onderwijs staat en dat in het decreet geen middelen worden voorzien om dit te verwezenlijken. Het feit dat dit aan bod zou komen in een volgend decreet heeft als risico dat een aanzienlijke groep verstoken blijft van gelijke kansen (en middelen).³⁷⁵

Opmerkelijk is dat het KRC geen advies heeft gegeven bij het nieuwe Inschrijvingsdecreet, hoewel dit decreet dezelfde bepaling uit art. III.10 GOK I-decreet overneemt. Gezien het Decreet Leerzorg op de

---

³⁷¹ EHRM, *Case "relating to certain aspects of the laws on the use of languages in education in Belgium" v. Belgium*, overw. I.B.4.

³⁷² Hierna verkort KRC.

³⁷³ Decreet 15 juli 1997 houdende oprichting van een Kinderrechtencommissariaat en instelling van het ambt van Kinderrechtencommissaris, BS 7 oktober 1997.

³⁷⁴ Zie art. 5, 1° Decreet houdende oprichting van een Kinderrechtencommissariaat en instelling van het ambt van Kinderrechtencommissaris: De Commissaris moet bijzondere aandacht besteden aan "het toezicht op de conformiteit met het Verdrag van de wetten, decreten, besluiten en verordeningen, met inbegrip van de procedureregels welke een aangelegenheid regelen waarvoor de Vlaamse Gemeenschap of Vlaamse Gewest bevoegd is".

³⁷⁵ Ontwerp van decreet betreffende gelijke onderwijskansen – Advies van het Kinderrechtencommissariaat, *Parl.St.* VI.Parl. 2001-02, nr. 1.143/2, 3 en 17-19.

lange baan werd geschoven was het nuttig geweest om het advies over het GOK I-decreet te herhalen om de wetgever op zijn fouten te wijzen.

Tijdens het opstellen van het Decreet Leerzorg heeft het Commissariaat tevens enkele belangrijke commentaren gegeven. Bij de Conceptnota Leerzorg herinnert het eraan dat de overheid ervoor moet zorgen dat de principes uit de internationale bronnen afdwingbaar zijn en dat het leerzorgplan in deze context dus een eerste belangrijke stap is.³⁷⁶ Ook levert het een advies over de schriftelijke vraag 'Leerzorgniveau 4 in strijd met internationale rechtsregels?'.³⁷⁷ Tenslotte benadrukt het Commissariaat dat het IVRK het recht op inclusief onderwijs niet expliciet toekent, maar dat dit recht bij een comprehensieve lezing toch sterk aanwezig is. Het stipt aan dat het VRPH dit recht wel expliciet vermeldt.³⁷⁸ Hiermee wijst het de desbetreffende bepalingen uit het nieuwe Inschrijvingsdecreet impliciet af. Toch is het opmerkelijk dat het Kinderrechtencommissariaat blijft vasthouden aan de draagkrachtafweging in dit laatste advies. In diezelfde tekst haalt het immers het VRPH aan dat spreekt over redelijke aanpassingen. Daarnaast hekelt het Commissariaat in het jaarverslag 2010-2011 het feit dat inclusie altijd eenzijdig door de school kan ingetrokken worden.³⁷⁹

Er kan besloten worden dat het Kinderrechtencommissariaat de problematiek van kinderen met een handicap op school niet uit het oog verliest bij het geven van adviezen.

3.1.1.2. Onderzoek doen over de leefwereld van kinderen³⁸⁰

Het Kinderrechtencommissariaat maakt 'dossiers' waarin het onderzoek doet naar de leefwereld van kinderen. Zo is er het dossier 'Boek in(druk). Gedragsstoornis of niet? Het kind achter het label' dat over de ervaringen van kinderen met gedragsproblemen handelt.³⁸¹

Kinderen met een handicap vallen hier niet uit de kijker. Het valt echter wel op dat er in de dossiers vooral aandacht gaat naar kinderen met gedragsstoornissen. Minder belang wordt gehecht aan kinderen met een andere handicap, zoals een fysieke handicap.

---

³⁷⁶ Kinderrechtencommissariaat, Advies Conceptnota Leerzorg, 23 mei 2007, www.kinderrechten.be/IUSR/adviezen//Adviezen_pdf/2006_2007/2006-2007_5a_Advies_Conceptnota_Leerzorg.pdf.

³⁷⁷ Zie Kinderrechtencommissariaat, Schriftelijke vraag - Leerzorgniveau 4 in strijd met internationale rechtsregels?, 3 juli 2007, www.kinderrechten.be/IUSR/adviezen//Adviezen_pdf/2006_2007/2006-2007_5b_Advies_Leerzorg_schriftelijke_vraag.pdf.

³⁷⁸ Kinderrechtencommissariaat, Advies Schuif een betere ondersteuning van het inclusief onderwijs (leerzorg) niet op de lange baan!, 3 februari 2009, www.kinderrechten.be/IUSR/adviezen//Adviezen_pdf/2008_2009/2008-2009_1_Advies_Leerzorg.pdf.

³⁷⁹ Zie punt 3.1.1.3. van deel II.

³⁸⁰ Zie art. 4, 2° Decreet houdende oprichting van een Kinderrechtencommissariaat en instelling van het ambt van Kinderrechtencommissaris: *"De Commissaris verdedigt de belangen van het kind. Daartoe staat hij in voor de opvolging, de analyse, de evaluatie en de bekendmaking van de levensomstandigheden van het kind"*.

³⁸¹ Zie www.kinderrechten.be/Content.aspx?pageAction=Detail&pagId=52135&parpagId=52388.

3.1.1.3. Informeren en sensibiliseren van het grote publiek over kinderrechten³⁸²

Om het grote publiek te informeren over kinderrechten nam het KRC verschillende initiatieven. Zo is er de Jongerenjaarkrant, de Kinderrechtenkrant, een deurhanger met informatie over de klachtenlijn, enz. Ook bestaat er een toegankelijke website voor kinderen.³⁸³ Het IVRK wordt er in een begrijpbare taal uitgelegd. Daarnaast moeten alle lidstaten elke vijf jaar een rapport opstellen over de genomen maatregelen ter uitvoering van het IVRK.³⁸⁴ In 2010 hebben de Vlaamse en Franstalige ombudsmannen hun eigen rapport gemaakt. Zo wijzen ze op het feit dat kinderen met een handicap nog te vaak worden uitgesloten van participatie op school. Ook worden kinderen met een handicap hier in een afzonderlijk punt behandeld. Ze hebben aandacht voor de onvoldoende plaatsen in het buitengewoon onderwijs, in dagopvangcentra en in de residentiële voorzieningen. Problemen met het leerlingenvervoer voor kinderen met een handicap in het buitengewoon onderwijs worden tevens aangekaart. Vervolgens houdt het Commissariaat het publiek op de hoogte over hun verwezenlijkingen door middel van jaarverslagen. Inzake kinderen met een handicap in het algemeen wordt in dit verslag de ontoereikendheid van het PAB aangehaald. Het Commissariaat heeft ook meegewerkt aan de rapportering met betrekking tot het VRPH en wijst op het tekort aan zorg in de integrale jeugdhulp. Met betrekking tot kinderen met een handicap in het onderwijs wordt gewezen op het feit dat de school inclusie altijd eenzijdig kan intrekken. Het KRC doelt hier impliciet op art. III.10 GOK I-decreet. Op het secundair niveau wordt te vaak doorverwezen naar het buitengewoon onderwijs. Ook klachten over het beperkt aantal GON-uren worden aangehaald. Het Commissariaat concludeert dat de beperkte ondersteuning en het beperkte zorgaanbod in het Vlaamse onderwijssysteem niet beantwoordt aan art. 23 en 29 IVRK en aan art. 24 VRPH.³⁸⁵

Ook hier komen kinderen met een handicap dus regelmatig aan bod.

3.1.1.4. Ombudsdienst³⁸⁶

Iedereen kan bij het KRC gratis terecht voor klachten met betrekking tot mogelijke schendingen van kinderrechten. Het Commissariaat zal de klacht onderzoeken, bemiddelen, informeren/adviseren

---

³⁸² Zie art. 5, 4° Decreet houdende oprichting van een Kinderrechtencommissariaat en instelling van het ambt van Kinderrechtencommissaris: de Commissaris moet in het bijzonder aandacht besteden aan *“de verspreiding van informatie over de inhoud van het Verdrag, in het bijzonder ten behoeve van het kind”*.

³⁸³ www.kinderrechten.be/index.aspx?Theme=Kinderen.

³⁸⁴ Zie art. 44 IVRK; Sinds 2007 staat de Nationale Commissie voor de Rechten van het Kind onder meer in voor de coördinatie van deze periodieke rapportering (zie Samenwerkingsakkoord 19 september 2005 tussen de Staat, de Vlaamse Gemeenschap, het Vlaams Gewest, de Franse Gemeenschap, het Waals Gewest, de Duitstalige Gemeenschap, het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, de Gemeenschappelijke Gemeenschapscommissie en de Franse Gemeenschapscommissie inzake de oprichting van een Nationale Commissie voor de rechten van het kind, BS 5 december 2005).

³⁸⁵ Kinderrechtencommissariaat – Jaarverslag 2010-2011, *Parl.St.* VI.Parl. 2011-12, nr. 42/1.

³⁸⁶ Zie art. 6 Decreet houdende oprichting van een Kinderrechtencommissariaat en instelling van het ambt van Kinderrechtencommissaris: De Commissaris is bevoegd om *“klachten die betrekking hebben op de niet-naleving van het Verdrag te onderzoeken en zo mogelijk gericht door te verwijzen naar de voorzieningen”*.

over mogelijke oplossingen, doorverwijzen naar andere bevoegde diensten, enz. Het kan gaan om individuele klachten alsook om structurele problemen.³⁸⁷

In het werkjaar 2010-2011 hadden 7 van de 1.077 vragen en klachten betrekking op zorg voor personen met een handicap. 246 vragen en klachten handelden over onderwijs in het algemeen.³⁸⁸

3.1.2. Evaluatie

Eerst en vooral kan geconcludeerd worden dat het Kinderrechtencommissariaat regelmatig wijst op de problemen van kinderen met een handicap. Toch waren er in het werkjaar 2010-2011 weinig klachten. 7 op 1.077 vragen en klachten met betrekking tot zorg voor personen met een handicap en 246 op 1.077 vragen en klachten met betrekking tot het onderwijs in het algemeen is relatief weinig. Zeker wanneer slechts een klein deel van die 246 vragen en klachten over kinderen met een handicap in het onderwijs hebben gehandeld. Dit valt te betreuren. Het KRC vertaalt immers de structurele problemen in dossiers, adviezen, standpunten en knelpuntnota's voor het Vlaams Parlement. Het wijst op zijn beurt ook op de mogelijke vertaling in Vlaamse regelgeving. Het toetst beleidsinitiatieven zoals ontwerpen en voorstellen van decreet aan het IVRK.³⁸⁹ Hoe meer problemen het KRC bereiken, hoe meer invloed er kan uitgeoefend worden op het beleid.

Een oplossing kan zijn om kinderen met een handicap en hun ouders meer informatie over het KRC aan te reiken. Het commentaar bij art. 5 van het voorstel van het decreet tot oprichting van het KRC³⁹⁰ gaat als volgt: *“Het verspreiden van informatie over de inhoud van het Verdrag ten behoeve van kinderen zal een blijvende aandacht inhouden vermits er steeds nieuwe groepen kinderen in aanmerking komen. Dat wil niet zeggen dat de Commissaris stelselmatig zelf die informatie zal moeten geven. Bestaande organisaties³⁹¹ hebben die taak reeds op zich genomen. De Commissaris moet die informatietaken evalueren, ondersteunen en eventueel aanvullen.”* De Commissaris zal deze organisaties moeten wijzen op het feit dat weinig klachten van kinderen met een handicap het Kinderrechtencommissariaat bereiken. Wanneer hier meer aandacht aan besteed wordt, zal dit invloed hebben op het beleid. De Commissaris zal deze taak uit eigen beweging moeten vervullen gezien hij volledig onafhankelijk³⁹² is en geen enkele overheid hem op de vingers kan tikken.

Ten tweede kan na analyse van de adviezen³⁹³ besloten worden dat veel aandacht wordt besteed aan allochtone kinderen in verhouding tot de aandacht voor kinderen met een handicap. Opnieuw kan hier gewezen worden op het feit dat dit kan veranderen wanneer meer kinderen met een handicap een klacht indienen over hun situatie. Zo zal er meer aandacht voor hen zijn in het beleid.

---

³⁸⁷ Zie www.kinderrechten.be/Content.aspx?PageAction=Detail&pagId=50208&parpagId=50208 (consultatie 21 maart 2012).

³⁸⁸ Kinderrechtencommissariaat – Jaarverslag 2010-2011, *Parl.St.* VI.Parl. 2011-12, nr. 42/1.

³⁸⁹ Zie Kinderrechtencommissariaat – Jaarverslag 2010-2011, *Parl.St.* VI.Parl. 2011-12, nr. 42/1.

³⁹⁰ Voorstel van decreet houdende de oprichting van een Kinderrechtencommissariaat en de benoeming van een Kinderrechtencommissaris bij het Vlaams Parlement, *Parl.St.* VI.Parl. 1996-97, nr. 510/1, 4.

³⁹¹ Het gaat hier vermoedelijk om organisaties zoals de Kinderrechtswinkel.

³⁹² Art. 8, §3 Decreet houdende oprichting van een Kinderrechtencommissariaat en instelling van het ambt van Kinderrechtencommissaris.

³⁹³ Deze zijn te raadplegen op www.kinderrechten.be/Content.aspx?PageAction=Document&pagId=51275.

3.2. LOP en CLR³⁹⁴

Op grond van het GOK I-decreet werden lokale overlegplatforms voor het basisonderwijs en voor het secundair onderwijs opgericht. Deze LOP's bevinden zich in principe op het gemeentelijke niveau.³⁹⁵ Ook werd er een onafhankelijke Commissie inzake Leerlingenrechten opgericht bij het Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap.³⁹⁶ Beiden hebben als belangrijke bevoegdheid het garanderen van de rechtsbescherming inzake gelijke kansen bij inschrijvingen op school. Hieronder worden de bevoegdheden van beide instellingen besproken. Daarna volgt een evaluatie.

3.2.1. Bevoegdheden

Bij de vaststelling van een weigering van inschrijving kunnen ouders en andere belanghebbenden zowel terecht bij het LOP als bij de CLR.

In geval van weigering op grond van onvoldoende draagkracht start het LOP een bemiddeling om een oplossing voor de geweigerde leerling te zoeken. Er wordt bemiddeld tussen de leerling en zijn ouders enerzijds en de inrichtende machten van de scholen binnen het werkingsgebied anderzijds. Dit gebeurt met het oog op een definitieve inschrijving in een school.³⁹⁷

Indien het LOP er niet in slaagt om een definitieve inschrijving te realiseren, wordt de CLR gevat om haar oordeel uit te spreken over de gegrondheid van de zaak.³⁹⁸ De Commissie oordeelt naar recht.³⁹⁹ Dit betekent dat zij haar oordeel enkel mag gronden op formele regelgeving en algemene rechtsbeginselen en niet op haar eigen opportuniteitsoordeel.⁴⁰⁰ Indien de CLR oordeelt dat de weigeringsbeslissing gegrond is, moeten de ouders de leerling in een andere school inschrijven. Het LOP staat hen dan bij in het zoeken naar een andere school. Indien de Commissie daarentegen de weigering niet of niet afdoende gemotiveerd of niet conform de criteria bepaald door het LOP acht, kan de leerling zijn recht op inschrijving in de school van keuze laten gelden.⁴⁰¹ ⁴⁰² Tegen de uitspraken van de Commissie is geen beroep bij de Vlaamse Regering mogelijk.⁴⁰³

---

³⁹⁴ Zie ook punt 2.1.6. van deel I.

³⁹⁵ Art. IV.1. GOK I-decreet.

³⁹⁶ Art. IV.2. GOK I-decreet.

³⁹⁷ Art. V.2., §1 en §2 GOK I-decreet.

³⁹⁸ Art. V.2., §3 GOK I-decreet.

³⁹⁹ Art. IV.8. GOK I-decreet.

⁴⁰⁰ Memorie van toelichting bij het ontwerp van decreet betreffende gelijke onderwijskansen-I, *Parl.St.* VI.Parl. 2001-02, nr. 1.143/1, 17.

⁴⁰¹ Art. V.2., §5 GOK I-decreet.

⁴⁰² In dit laatste geval kon de Commissie de Vlaamse Regering adviseren een bedrag op de werkingsmiddelen van de school terug te vorderen of in te houden conform art. IV.8. GOK I-decreet. Art. V.5. bepaalde dat de Vlaamse Regering uiteindelijk besliste over deze sanctie. Deze bevoegdheid werd echter opgeheven door art. III.7, 2° van het nieuwe Inschrijvingsdecreet.

⁴⁰³ Art. IV.8. GOK I-decreet.

3.2.2. Evaluatie

Om te beginnen is de Commissie niet bevoegd om een inhoudelijke beoordeling te doen. Het gaat om een procedurele controle. Er wordt nagegaan of de weigering berust op een decretaal bepaalde weigeringgrond. De toetsingsbevoegdheid houdt niet in dat wordt nagegaan of er rekening werd gehouden met de elementen uit art. III.10, §3 GOK I-decreet.⁴⁰⁴ Dit valt te betreuren.

De vraag rijst of er voorbij de CLR moet gepasseerd worden om de burgerlijke rechter te kunnen vatten. Op grond van het GKGB-decreet zouden ouders van kinderen die een inschrijving geweigerd werden in principe naar de gemeenrechtelijke rechtbank kunnen stappen. Indien er besloten wordt tot weigering van redelijke aanpassingen is er namelijk op grond van art. 15, 6° GKGB-decreet sprake van discriminatie. Draagkracht vormt dan een element bij de afweging.⁴⁰⁵ Datzelfde decreet bepaalt dat diegene die het slachtoffer is van discriminatie onder meer schadevergoeding kan vorderen.⁴⁰⁶ Het GKGB-decreet is een kaderdecreet dat per beleidsdomein nog verder gedetailleerd kan worden. Het principe van *lex specialis derogat generali* geldt.⁴⁰⁷ De specifieke bepalingen van het GOK I-decreet kunnen dus verder blijven bestaan. Dit betekent dat de specifieke instellingen die werden opgericht om weigeringen van inschrijvingen te behandelen volgens de letter van de wet moeten aangesproken worden. Het doorlopen van een administratieve procedure wordt in de rechtspraak van burgerlijke rechters echter niet als een ontvankelijkheidsvoorwaarde van een vordering beschouwd, tenzij de wet dit anders bepaalt.⁴⁰⁸ Een voorwaarde is wel dat het om een geschil inzake subjectieve rechten gaat. Het recht op inschrijving in een onderwijsvoorziening is een afdwingbaar subjectief recht.⁴⁰⁹ Het beroep bij de CLR is dus wel een georganiseerd administratief beroep, maar het vooraf doorlopen van deze procedure is geen ontvankelijkheidsvoorwaarde gezien het geen beslissing in laatste aanleg betreft.⁴¹⁰ Zelfs indien het LOP en de CLR oordeelden dat een weigering gegrond is, kan de rechter nog gevat worden om de toegang tot het (gewoon) onderwijs af te dwingen.⁴¹¹

Tenslotte kunnen vragen gesteld worden bij de effectiviteit van de verplichte bemiddeling bij het LOP. Dit kan puur tijdverlies betekenen. Het is namelijk belangrijk dat de leerling op tijd weet of hij een bepaald schooljaar in een bepaalde school mag aanvatten.

---

⁴⁰⁴ C. IDE, *Inclusief onderwijs en het inschrijvingsrecht*, onuitg. Masterproef Pedagogische Wetenschappen UGent, 2010-11; STEUNPUNT RECHT EN ONDERWIJS 2009, "Advies over de specifieke bepalingen met betrekking tot onderwijs in het VN-Verdrag van 13 december 2006 inzake de rechten van personen met een handicap", www.ond.vlaanderen.be/leerzorg/VN/VN-verdrag-advies.pdf, 28.

⁴⁰⁵ STEUNPUNT RECHT EN ONDERWIJS 2009, "Advies over de specifieke bepalingen met betrekking tot onderwijs in het VN-Verdrag van 13 december 2006 inzake de rechten van personen met een handicap", www.ond.vlaanderen.be/leerzorg/VN/VN-verdrag-advies.pdf, 29.

⁴⁰⁶ Zie afd. 5 GKGB-decreet.

⁴⁰⁷ Bijlage bij de memorie van toelichting: Reguleringsimpactanalyse bij het ontwerp van decreet betreffende gelijke onderwijskansen-I, *Parl.St.* VI.Parl. 2001-02, nr. 1.143/1, 165 en 166.

⁴⁰⁸ S. LUST en B. STEEN, "Welles nietes over vrije onderwijsinstellingen, administratieve overheden en rechtsbescherming", *TORB* 2002-03, 346-348.

⁴⁰⁹ L.M. VENY, "Het kort geding in onderwijszaken: een status quaestionis", *TORB* 1998-99, 360.

⁴¹⁰ B. STEEN, "De commissie inzake leerlingenrechten: (g)een maat voor niets?", *TORB* 2003-04, 444; B. STEEN, "Elk kind heeft recht op onderwijs in de school naar keuze... of toch niet?", *TJK* 2002, 263.

⁴¹¹ G. LAUWERS, "Inclusief onderwijs in een internationaal perspectief", *TORB* 2003-04, afl. 6, 433.

3.3. Comité voor de Rechten van Personen met een Handicap

Art. 34 VRPH heeft een Comité voor de Rechten van Personen met een Handicap (CRPH)⁴¹² ingesteld. Hieronder wordt nagegaan welke de bevoegdheden van dit Comité zijn om ze daarna te evalueren. Het Comité voor de Rechten van het Kind (CRK)⁴¹³ wordt er telkens bij betrokken om zo de rechtsbescherming door beide comités te vergelijken. Er wordt afgesloten met het derde protocol bij het IVRK dat een communicatieprocedure instelt. Dit protocol is nog niet in werking, maar is reeds ondertekend door België.

3.3.1. Bevoegdheden

Om te beginnen bevatten het VRPH en het IVRK enkele gelijkaardige bepalingen met betrekking tot de comités. De belangrijkste gelijkenis is de rapporteringplicht van de staten ten aanzien van de comités en het algemeen beschikbaar stellen ervan.⁴¹⁴ Die rapportering handelt over de maatregelen die zijn genomen om hun verplichtingen betreffende de verdragen na te leven. Ook kunnen de comités de staat om bijkomende informatie vragen met betrekking tot de tenuitvoerlegging van de verdragen.⁴¹⁵ De comités kunnen suggesties en aanbevelingen doen naar aanleiding van het rapport.⁴¹⁶

Er zijn tevens enkele bepalingen die van elkaar verschillen. Het belangrijkste verschil is dat het VRPH een klachtenprocedure bevat in zijn facultatief protocol⁴¹⁷. Dit heeft het IVRK (nog)⁴¹⁸ niet. Het CRK heeft geen mandaat om als sanctieorgaan op te treden. Het heeft wel een positief sanctionerende houding, gericht op een constructieve dialoog met de verdragsstaten. Dit heeft als keerzijde dat er een zwakkere bescherming bestaat tegen inbreuken.⁴¹⁹ Door middel van het facultatief protocol bij het VRPH kunnen individuen of groepen van individuen een klacht indienen bij het CRPH. Het gaat om beweerdde slachtoffers van een schending van de bepalingen van het verdrag, dus ook van de bepalingen inzake onderwijs. Het Comité kan dit onderzoeken. Zeker in geval van het systematisch uitsluiten van kinderen met een handicap door scholen zal het CRPH de staat vragen om samen te werken in het onderzoek van de situatie en om zijn opmerkingen te geven.⁴²⁰ Daarna bekijkt het Comité de informatie die het kreeg van de staat en andere betrouwbare informatie van andere partijen. Het CRPH kan een of meer van zijn leden een onderzoek laten starten. Dergelijk onderzoek kan een bezoek aan de staat inhouden. Dit gebeurt met instemming van die staat, gezien dit een basisprincipe van het internationaal wettelijk proces is. De bevindingen van het onderzoek worden naar de staat gezonden, samen met commentaren en aanbevelingen van het Comité. De staat moet

---

⁴¹² Hierna verkort CRPH.

⁴¹³ Hierna verkort CRK. Dit comité werd ingesteld door art. 43 IVRK.

⁴¹⁴ Art. 44 IVRK, art. 35 VRPH en art. 36 VRPH.

⁴¹⁵ Art. 44 IVRK en art. 36 VRPH.

⁴¹⁶ Art. 45 IVRK en art. 36 VRPH.

⁴¹⁷ Facultatief Protocol bij het Verdrag inzake de rechten van personen met een handicap, *UN Doc. A/61/611* (2006).

⁴¹⁸ Zie punt 3.3.3. van deel II.

⁴¹⁹ E. VERHELLEN, *Verdrag inzake de rechten van het kind*, Antwerpen, Garant, 2000, 112 en 115.

⁴²⁰ M.A. STEIN, "Monitoring the Convention on the Rights of Persons with Disabilities: Innovations, Lost Opportunities and Future Potential", *Human Rights Quarterly* 2010, 719.

binnen zes maanden zijn opmerkingen geven. Na zes maanden mag het Comité de staat verzoeken om aan te geven welke maatregelen werden genomen in antwoord op het onderzoek. Het mag de staat uitnodigen om de details van die maatregelen op te nemen in het gewoon rapport.⁴²¹

3.3.2. Evaluatie

De bedoeling van de oprichting van het Comité voor de Rechten van Personen met een Handicap was om een effectief controlemechanisme op te richten dat de valkuilen van de huidige controlemechanismen omzeilt. Een voorbeeld hiervan is de achterstand in het rapporteringsproces tegengaan. Tot nu toe hebben de ontwerpers echter nagelaten om vergaande implementatiebepalingen te ontwikkelen die bijkomende gebreken hadden kunnen aanpakken. Dit vanwege politiek eigenbelang gepaard met tijdslimieten die een meer doordacht onderhandelingsproces hebben verhinderd. Een vernieuwing die zou kunnen bijdragen aan een betere implementatie is het voorzien van een financieel mechanisme dat de vorm aanneemt van een fonds. Zo zouden ontwikkelingslanden minder twijfelen om het verdrag aan te nemen.⁴²² Een ander voorbeeld is het introduceren van een regionale dimensie. Het gaat om een procedure waarbij het Comité ontmoetingen in de regio's zou hebben. Dit zou erg zinvol kunnen zijn wegens het gebrek aan geschikte wetgevende kaders met betrekking tot handicap op het nationaal niveau.⁴²³ Uiteindelijk lijkt het Comité op bestaande verdragsinstellingen, zoals het Comité voor de Rechten van het Kind, maar er gebeurden toch enkele significante vernieuwingen.⁴²⁴ De belangrijkste worden aangehaald.

Een eerste vernieuwing houdt de participatie van DPO's⁴²⁵ in. Dit is impliciet voorzien in het monitoring proces voor zover de staten verplicht zijn om te overleggen met de burgers. Dit gebeurt bij het formuleren van nominaties van leden van het Comité en bij de voorbereiding van de rapporten. Ten tweede is er de input van gespecialiseerde en andere organen van de VN. Deze mogen vertegenwoordigd zijn tijdens de implementatie van het VRPH, dit wil zeggen tijdens het rapporteringsproces en de conferenties van de staten. Het Comité kan hen technische assistentie vragen en hen de rapporten voorleggen. Als derde verandering heeft het Comité de flexibiliteit om frequenter rapporten te vragen. Een laatste vernieuwing voorziet in periodieke meetings van staten om de implementatie van het VRPH te beoordelen. Vorige mensenrechtenverdragen verwijzen ook naar meetings van staten. Deze mechanismen zijn echter bedoeld voor bepaalde doeleinden overeenkomstig de keuze van de leden van het Comité of amendementen en niet voor het bredere doel van het VRPH. Dit systeem wordt gehanteerd omdat het bedoeld is om de implementatie te vergemakkelijken door het bijeenbrengen van een brede waaier aan actoren: staten, relevante VN-agentschappen, DPO's, NGO's en anderen. Zo wordt een forum van discussie en reflectie voorzien over hoe het verdrag het best geoperationaliseerd wordt. Tenslotte moet benadrukt worden dat de

---

⁴²¹ Zie art. 1-7 Protocol; M.A. STEIN, "Monitoring the Convention on the Rights of Persons with Disabilities: Innovations, Lost Opportunities and Future Potential", *Human Rights Quarterly* 2010, 718-719.

⁴²² M.A. STEIN, "Monitoring the Convention on the Rights of Persons with Disabilities: Innovations, Lost Opportunities and Future Potential", *Human Rights Quarterly* 2010, 711-713.

⁴²³ M.A. STEIN, "Monitoring the Convention on the Rights of Persons with Disabilities: Innovations, Lost Opportunities and Future Potential", *Human Rights Quarterly* 2010, 708-709.

⁴²⁴ M.A. STEIN, "Monitoring the Convention on the Rights of Persons with Disabilities: Innovations, Lost Opportunities and Future Potential", *Human Rights Quarterly* 2010, 693 en 727.

⁴²⁵ Dit zijn organisaties die personen met een handicap vertegenwoordigen.

doeltreffendheid van deze procedurele vernieuwingen zal bepaald worden door de mate waarin het Comité deze maatregelen opvolgt.⁴²⁶

Er moet nagegaan worden wat er in de praktijk reeds is gebeurd. Om te beginnen werden er nog niet frequenter rapporten opgevraagd. Met betrekking tot bijvoorbeeld Spanje en Peru werd wel een lijst van punten opgesteld die moeten aangepakt worden in relatie met de vaststellingen van het eerste rapport.⁴²⁷ Er wordt dan een afspraak gemaakt met landenrapporteurs.⁴²⁸ De stiptheid voor het indienen van de rapporten wordt goed opgevolgd. Het Comité moedigde immers de staten aan om aan hun rapporteringsplicht te voldoen.⁴²⁹ België heeft in juli 2011 zijn eerste rapport ingediend. Er werden nog geen 'concluding observations' gemaakt. Vervolgens wordt na onderzoek van de officiële website van het Comité besloten dat er nog geen klachten werden beoordeeld. Wel is de instelling begonnen met het onderzoeken van klachten onder het optioneel protocol. De International Disability Alliance heeft de indieners van de klachten bijgestaan. Er werd hierbij gewezen op de nood aan meer assistentie voor organisaties voor personen met een handicap.⁴³⁰ Verder zijn er reeds meetings gehouden met betrekking tot de samenwerking met andere gespecialiseerde organen van de VN alsook meetings met de staten. Tenslotte werden er nog geen concrete maatregelen inzake onderwijs genomen. Wel werd er reeds gediscussieerd over inclusie in het onderwijs. Ook geeft het Comité aan waarover de staten precies zouden moeten rapporteren inzake onderwijs. Het gaat bijvoorbeeld om wettelijke en andere maatregelen die verzekeren dat scholen en materialen toegankelijk zijn.⁴³¹ Er kan besloten worden dat het CRPH momenteel nog niet al zijn mogelijkheden heeft aangewend. Het Comité is echter nog in zijn beginfase.

Tot nu toe biedt het CRPH dus betere bescherming dan het CRK, gezien er voorzien wordt in een klachtenprocedure. In de toekomst komt daar echter verandering in.⁴³² Dergelijk comité heeft echter niet alleen sterktes, maar ook enkele zwaktes.

Om te beginnen hebben de 'concluding observations' en de 'general comments' op de rapporten van de landen geen bindende kracht. Ze hebben wel een sterk moreel gezag. Hiermee zal het Comité een jurisprudentie ontwikkelen over de bepalingen van het VRPH. Door het optioneel protocol met betrekking tot de klachtenprocedure te ondertekenen heeft de Belgische regering het signaal gegeven dat ze de realisaties en de afdwingbaarheid van de rechten in het verdrag ernstig neemt. Vervolgens is dergelijk comité geen gerechtelijk orgaan. Het draagt daarentegen via aanbevelingen bij tot het rechtsherstel. Het klachtenprotocol biedt voor personen met een handicap een motivatie

---

⁴²⁶ M.A. STEIN, "Monitoring the Convention on the Rights of Persons with Disabilities: Innovations, Lost Opportunities and Future Potential", *Human Rights Quarterly* 2010, 696 e.v.

⁴²⁷ List of issues to be taken up in connection with the consideration of the initial report of Spain (CRPD/C/ESP/1), concerning articles 1 to 33 of the Convention on the Rights of Persons with Disabilities (21 Juni 2011), *UN Doc. CRPD/C/ESP/Q/1* (2011); List of issues to be taken up in connection with the consideration of the initial report of Peru (CRPD/C/PER/1), concerning articles 1 to 33 of the Convention (10 October 2011), *UN Doc. CRPD/C/PER/Q/1* (2011).

⁴²⁸ Summary record (partial) of the 10th meeting (10 October 2011), *UN Doc. CRPD/C/6/SR.10* (2011).

⁴²⁹ Report of the Committee on the Rights of Persons with Disabilities (28 October 2011), *UN Doc. A/66/55* (2011), 17.

⁴³⁰ Summary record (partial) of the 10th meeting (10 October 2011), *UN Doc. CRPD/C/6/SR.10* (2011).

⁴³¹ Report of the Committee on the Rights of Persons with Disabilities (28 October 2011), *UN Doc. A/66/55* (2011), 17.

⁴³² Zie punt 3.3.3. van deel II.

om van de nationale rechters een meer positieve houding af te dwingen. Die houding slaat op de afdwingbaarheid van de betrokken internationale mensenrechtenstandaarden. Deze personen hebben dankzij de protocollen ook meer zicht op een progressieve jurisprudentie over de rechten van personen met een handicap. Daarnaast stijgt de verantwoordelijkheid van de staat voor de naleving van hun rechten.⁴³³

Het Comité biedt dus slechts een beperkte bescherming van de rechten uit het VRPH, gezien de individuele klachtenprocedures niet kunnen leiden tot een effectieve veroordeling. De uitspraken van het Comité hebben wel een indirecte derdenwerking. Dit betekent dat een klacht van een leerling tegen een school onontvankelijk is en er dus geen herstel uitgaande van de school kan afgedwongen worden. Dit zou namelijk in strijd zijn met het gezag van gewijsde van de nationale rechter. Het CRPH kan de staten wel veroordelen tot schadevergoeding aan de leerling doordat ze een schending van het verdrag door een particulier hebben getolereerd. Deze derdenwerking is gegrond op de positieve verplichting van de staat om de nodige maatregelen te nemen die het effectieve genot van de gewaarborgde rechten en vrijheden verzekeren.⁴³⁴

Als laatste moet worden opgemerkt dat het protocol helaas geen collectieve klachtenprocedure omvat.⁴³⁵

3.3.3. Toekomst

Een derde protocol met betrekking tot een communicatieprocedure bij het IVRK zal in de toekomst in werking treden. Het geeft aan kinderen of hun vertegenwoordigers de mogelijkheid om bij het Comité voor de Rechten van het Kind een klacht over de schending van hun rechten in te dienen. Het protocol treedt volgens art. 19 pas in werking drie maanden na de instemming of ratificatie door de tiende staat. België heeft het protocol ondertekend, maar de instemming en de ratificatie laten nog op zich wachten.⁴³⁶ Het protocol is gelijkaardig aan het protocol bij het VRPH, maar bevat ook enkele verschillen. Daarnaast kunnen enkele kritische bemerkingen gemaakt worden. De belangrijkste worden besproken.

Het protocol met betrekking tot een communicatieprocedure bij het IVRK verschilt in sommige opzichten met dat bij het VRPH. Ten eerste verschillen de protocollen inzake structuur. Het protocol bij het IVRK is uitgebreider en bevat een eerste deel met algemene bepalingen. Daarin worden bijvoorbeeld de basisprincipes van het verdrag, waarmee het Comité rekening moet houden, herhaald. Een tweede verschil houdt de mogelijkheid tot een minnelijke schikking in.⁴³⁷ Het CRK zal bijstand verlenen aan de partijen om dergelijke schikking te bereiken. Wanneer er een akkoord wordt bereikt, wordt de behandeling van de klacht gestopt. Een laatste verschil is dat het protocol bij

---

⁴³³ Cf. STEUNPUNT RECHT EN ONDERWIJS 2009, "Advies over de specifieke bepalingen met betrekking tot onderwijs in het VN-Verdrag van 13 december 2006 inzake de rechten van personen met een handicap", www.ond.vlaanderen.be/leerzorg/VN/VN-verdrag-advies.pdf, 87-92.

⁴³⁴ *Ibid.*

⁴³⁵ De voordelen hiervan worden besproken onder punt 3.3.3. met betrekking tot het protocol bij het IVRK.

⁴³⁶ Facultatief Protocol bij het Verdrag inzake de Rechten van het Kind, *UN Doc. A/RES/66/138* (2011).

⁴³⁷ Art. 9 van het Protocol bij het IVRK.

het IVRK de mogelijkheid tot interstatelijke klachten bevat. Dit is niet terug te vinden in het protocol bij het VRPH.

Er kunnen vervolgens enkele punten van kritiek geleverd worden. Het Kinderrechtencommissariaat zette die uiteen in een advies dat tevens werd ondertekend door andere instellingen zoals de Kinderrechtencoalitie, Unicef, enz.⁴³⁸ Ook de Nationale Commissie voor de Rechten van het Kind volgt deze standpunten.⁴³⁹ Eerst en vooral werd de collectieve klachtenprocedure die voorzien was in het ontwerp geschrapt. Deze mogelijkheid is echter onmisbaar aangezien kinderen vaak in een afhankelijke positie zitten waardoor ze soms moeilijkheden hebben om zelf de stap naar het Comité te zetten. Het voordeel ervan houdt in dat nationale mensenrechteninstellingen, ombudsdiensten en NGO's een collectieve klacht kunnen indienen over herhaaldelijke kinderrechtenschendingen van meerdere personen. Dit betekent meer bepaald dat de individuele slachtoffers niet geïdentificeerd moeten zijn en dat de kinderen anoniem kunnen blijven. Ook wordt op die manier vermeden dat het Comité zich meerdere keren moet uitspreken over gelijkaardige individuele procedures. Een tweede groot punt van kritiek vormt het feit dat een klacht enkel schriftelijk kan worden ingediend. Voor kinderen kan dit een drempel vormen om naar het Comité te stappen. Het protocol bij het VRPH stelt deze voorwaarde niet. Ten derde is het recht van het kind om gehoord te worden een basisbeginsel van het IVRK. Dit wordt echter niet expliciet vermeld in het protocol met betrekking tot de klachtenprocedure. Tenslotte hebben de staten de mogelijkheid om de onderzoeksbevoegdheid van het Comité niet te erkennen. Dit druist echter in tegen het belang van het kind.

Positief is dat er een opvolging van de implementatie van een minnelijke schikking door het Comité voorzien is.

Er kan geconcludeerd worden dat het protocol bij het IVRK en het protocol bij het VRPH ongeveer op gelijke hoogte zullen staan. Alles hangt natuurlijk af van hoe beide comités hun bevoegdheid (zullen) uitoefenen.

3.4. Specifiek geval: de erkenning van de studie

Leerlingen met een handicap uit het gewoon onderwijs volgen soms bepaalde leergebieden of onderdelen ervan niet omwille van hun handicap. Zij kunnen daarvoor een vrijstelling krijgen indien zij vervangende activiteiten volgen.⁴⁴⁰ De klassenraad beslist of een leerling het getuigschrift lager

---

⁴³⁸ Kinderrechtencommissariaat, Advies over het aanvullend protocol bij het Kinderrechtenverdrag tot instelling van een klachtenprocedure, 25 januari 2011, kinderrechtencoalitie.be/uploads/documenten/2010-2011_4_Advies_protocol_klachtenprocedure_IVRK_.pdf.

⁴³⁹ Nationale Commissie voor de Rechten van het Kind, Advies Expertengroep in het kader van de voorbereiding van het Belgisch standpunt voor de derde zitting van de OEWG voor de uitwerking van een optioneel protocol bij het IVRK houdende oprichting van een klachtenprocedure, 26 januari 2011, http://1168.fedimbo.belgium.be/sites/1168.fedimbo.belgium.be/files/explorer/adviezen_met_betrekking_tot_ontwerpen_van_verdrag/advies_26_januari_2011.pdf.

⁴⁴⁰ Art. 30, §1 Decreet Basisonderwijs en art. 355, §1 Codex Secundair Onderwijs.

onderwijs of het diploma secundair onderwijs heeft behaald. Gezien de zwakkere positie van kinderen met een handicap, moet nagegaan worden welke rechtsbescherming er bij het weigeren van een getuigschrift of diploma voorzien is. Het lager en het secundair onderwijs worden afzonderlijk behandeld.

3.4.1. Lager onderwijs

Art. 53 Decreet Basisonderwijs bepaalt dat het schoolbestuur een getuigschrift basisonderwijs kan uitreiken aan de regelmatige leerlingen uit het gewoon lager onderwijs. Dit gebeurt na beslissing van de klassenraad. Deze oordeelt autonoom of een leerling in voldoende mate de doelen die in het leerplan zijn opgenomen heeft bereikt om een getuigschrift te bekomen. De memorie van toelichting bij het decreet verduidelijkt dat de klassenraad hieromtrent het enige bevoegde orgaan is.⁴⁴¹ Art. 54 stelt dat ook leerlingen uit het buitengewoon basisonderwijs een getuigschrift kunnen krijgen. Dit kan wanneer de leerdoelen van het gevolgde handelingsplan door de onderwijsinspectie als gelijkwaardig worden beschouwd met die van het gewoon lager onderwijs. Dit geldt tevens voor GON-leerlingen, gezien zij ook een handelingsplan volgen.⁴⁴²

Het Decreet Basisonderwijs voorziet niet in een interne beroepsprocedure ingeval er geen getuigschrift wordt verkregen. Conform art. 37, §3, 2° van het decreet wordt de organisatie ervan overgelaten aan de inrichtende macht. Deze beroepsinstantie kan naar analogie met de bepalingen van het secundair onderwijs⁴⁴³ enkel beslissen of de klassenraad al dan niet opnieuw zal worden samengeropen. De eindbeslissing die dan kan worden aangevochten is de weigering door de interne beroepsinstantie om de klassenraad opnieuw samen te roepen ofwel de nieuwe beslissing van de klassenraad die het getuigschrift nogmaals weigert. Gezien het om een administratieve overheid gaat, staat daartegen beroep open bij de Raad van State.⁴⁴⁴ Naar analogie met het arrest van 1 december 2005 inzake het secundair onderwijs kan besloten worden dat de Raad zich echter niet in de plaats van de delibererende klassenraad mag stellen.⁴⁴⁵

3.4.2. Secundair onderwijs

Ook in het secundair onderwijs beslist de klassenraad over het al dan niet behalen van een diploma.⁴⁴⁶ Op dit onderwijsniveau wordt voor GON-leerlingen eveneens een handelingsplan opgesteld.⁴⁴⁷ Naar analogie met art. 54 Decreet Basisonderwijs kunnen zij een diploma secundair

---

⁴⁴¹ Memorie van toelichting bij het ontwerp van decreet basisonderwijs, *Parl.St.* VI.Parl. 1996-97, nr. 451/1, 25.

⁴⁴² Zie punt 3.4. omz. 10 mei 2007 toelatingsvoorwaarden en inschrijvingsverslag leerlingen in het buitengewoon basisonderwijs, www.ond.vlaanderen.be/edulex/database/document/document.asp?docid=13865.

⁴⁴³ Zie art. 115/4 Codex Secundair Onderwijs.

⁴⁴⁴ J. DERIDDER, "Meester, mag ik overgaan, ja of nee? Zittenblijven in het basisonderwijs: wie beslist?" (noot onder RvS 4 oktober 2011), *TORB* 2011-12, 277-278.

⁴⁴⁵ Zie punt 3.4.2. van deel II.

⁴⁴⁶ Art. 255 Codex Secundair Onderwijs.

⁴⁴⁷ Art. 257 j° 266, §2 Codex Secundair Onderwijs.

onderwijs behalen wanneer de ontwikkelingsdoelen van het gevolgde handelingsplan als gelijkwaardig worden beschouwd met die van het gewoon secundair onderwijs.

Art. 115/4 Codex Secundair Onderwijs bepaalt, in tegenstelling tot het Decreet Basisonderwijs, een interne beroepsprocedure tegen eindbeslissingen van delibererende klassenraden. Binnen een bepaalde termijn kan de betrokken persoon het recht op overleg doen gelden met een afgevaardigde van het schoolbestuur of de voorzitter van de klassenraad of afgevaardigde. Op basis van de voorgelegde argumenten van de betrokken persoon kan de klassenraad opnieuw bijeengeroepen worden. Wanneer na deze eerste twee stappen de discussie blijft bestaan, kan de betrokkene zich tot de beroepscommissie richten. Het schoolbestuur bepaalt de samenstelling en de werking ervan. Deze commissie voert een onderzoek en deelt het resultaat mee aan het schoolbestuur. Dat beslist op zijn beurt of de klassenraad wel dan niet dient samen te komen met het oog op het nemen van een definitieve beslissing.

De vraag stelt zich of tegen deze definitieve beslissing een beroep openstaat bij de Raad van State. In een arrest van 1 december 2005 heeft deze instantie hierover geoordeeld. De Raad stelt dat het zich niet als beroepsinstantie in de plaats van de delibererende klassenraad mag stellen. Die klassenraad beschikt immers over een ruime discretionaire bevoegdheid. Toch is willekeur niet toegelaten. De Raad oordeelt of de beslissing van de klassenraad in rechte of in feite kan gedragen worden door de ingeroepen motieven. Wanneer het diploma in het laatste jaar wordt geweigerd, moeten er voor dergelijke gewichtige beslissingen evenredig strenge eisen worden gesteld inzake motivering.⁴⁴⁸ In 2007 oordeelde de instantie dat de eindbeoordeling niet louter mag gebaseerd zijn op een cijfermatige analyse. Daarop voortbouwend moet de beoordeling een individuele en grondige pedagogische onderbouwing hebben. Zo niet wordt de motiveringsplicht geschonden.⁴⁴⁹

3.4.3. Evaluatie

De klassenraad mag dan wel over een ruime discretionaire bevoegdheid beschikken die marginaal getoetst wordt door de Raad van State, toch rijst de vraag of het niet beter is om een duidelijk certificering- en kwalificatiebeleid te ontwikkelen. Dit beleid moet vastleggen op welke gronden een studiebewijs of een alternatief bewijs wordt uitgereikt. Bovendien moet duidelijk gecommuniceerd worden met de leerlingen die afwijken van het gemeenschappelijke programma. Ze hebben namelijk recht op informatie.⁴⁵⁰ Het gaat om de consequenties van bepaalde keuzes, de toekomstperspectieven en de motivatie van de keuzes. Zo is de leerling op de hoogte van de vereisten om een diploma te behalen en worden de kansen op tewerkstelling maximaal gegarandeerd.⁴⁵¹

---

⁴⁴⁸ RvS 1 december 2005, nr. 152.126.

⁴⁴⁹ RvS 2 oktober 2007, nr. 175.202.

⁴⁵⁰ Art. 17 IVRK.

⁴⁵¹ Kinderrechtencommissariaat, Advies Conceptnota Leerzorg, 23 mei 2007, www.kinderrechten.be/IUSR/adviezen//Adviezen_pdf/2006_2007/2006-2007_5a_Advies_Conceptnota_Leerzorg.pdf, 8.

Er dient opgemerkt te worden dat het probleem inzake het uitreiken van studiebewijzen in een ruimere context moet geplaatst worden. Niet alleen een handicap bepaalt voor een groot deel welk diploma wordt behaald. De volledige sociale context moet bekeken worden. Een kind dat bijvoorbeeld geboren is in een kansarm gezin waar de thuistaal niet het Nederlands is, heeft nog altijd een grote kans om de school te verlaten zonder diploma.⁴⁵²

3.5. Besluit

Hieronder wordt ten eerste een opmerking gemaakt over de collectieve klachtenprocedure. Ten tweede wordt besloten hoe een individu, *in casu* een kind met een handicap, zijn rechten kan afdwingen. Als laatste volgen hieruit algemene conclusies en kritische bedenkingen.

Het Kinderrechtencommissariaat kan klacht indienen bij het Comité voor de Rechten van het Kind noch bij het Comité voor de Rechten van Personen met een Handicap. Er is immers geen collectieve klachtenprocedure voorzien. Ook andere instellingen zoals NGO's kunnen dus niet genieten van deze mogelijkheid. Bij het invoeren van het derde facultatieve protocol bij het IVRK wijst E. VERHELLEN op een gemiste kans.⁴⁵³

Wanneer een kind met een handicap geconfronteerd wordt met een schending van zijn rechten, moet het eerst de nationale rechtsmiddelen hanteren. Met betrekking tot de toegang tot de school is een beslissing van de CLR niet voldoende, gezien deze instelling geen gerechtelijke uitspraken doet. In elk geval moet langs de nationale rechtbank gepasseerd worden om een recht af te dwingen. Tot nu toe zijn rechterlijke instanties terughoudend ten opzichte van economische, sociale en culturele rechten. Er kan echter verwacht worden dat ze het VRPH, en in de toekomst ook het IVRK, ernstig zullen nemen wanneer het risico bestaat dat hun beslissingen door een internationale instantie zullen beoordeeld worden. Wanneer er uiteindelijk een gerechtelijke uitspraak is, of wanneer de procedure een redelijke termijn overschrijdt, kan hiertegen een klacht ingediend worden bij een van bovengenoemde comités.⁴⁵⁴ Eens bij een comité kunnen de adviezen van de CLR wel het voorwerp uitmaken van een individuele klacht. De comités handelen hierbij niet als een gerechtelijk orgaan en kunnen niet gezien worden als een internationale beroepsinstantie ten aanzien van de beslissing van de CLR.

Er kan besloten worden dat in de verhouding leerling – school de beste bescherming bij de nationale rechter kan verkregen worden. Een goede rechtsbescherming is belangrijk voor de handhaving van antidiscriminatiewetgeving. De wet moet rechtsmiddelen voorzien waarmee het slachtoffer binnen een redelijke termijn rechtsherstel krijgt.⁴⁵⁵ Het GKGB-decreet komt hieraan het best tegemoet. In de

---

⁴⁵² GROEN!, "Programma Groen! voor de Vlaamse verkiezingen 2009", www.groen.be/uploads/programma/09/Vlaams_programma.pdf, 135.

⁴⁵³ E. VERHELLEN, "Het ontwerp van facultatief protocol bij het Kinderrechtenverdrag inzake de instelling van een klachtprocedure... De schaamte voorbij!", *TJK* 2011, 75-77.

⁴⁵⁴ Cf. STEUNPUNT RECHT EN ONDERWIJS 2009, "Advies over de specifieke bepalingen met betrekking tot onderwijs in het VN-Verdrag van 13 december 2006 inzake de rechten van personen met een handicap", www.ond.vlaanderen.be/leerzorg/VN/VN-verdrag-advies.pdf, 91-92.

⁴⁵⁵ S. SOTTIAUX, "Het gelijkheidsbeginsel: langs oude paden en nieuwe wegen", *RW* 2008-09, nr. 17, 698.

verhouding leerling – overheid kan bescherming verkregen worden bij de nationale rechter alsook bij het Comité voor de Rechten van het Kind of bij het Comité voor de Rechten van Personen met een Handicap.

De grote conclusie inzake rechtsbescherming is dat de discriminatie van de leerling met een handicap enkel kan worden tegengegaan door individuele klachten. Het initiatief om de naleving van het discriminatieverbod af te dwingen ligt dus grotendeels bij het slachtoffer. Hinderpalen zoals de kosten en de lengte van de procedures duiken hierbij op. Op die manier wordt discriminatie *ad hoc* bestreden en komt de sociale verandering maar traag op gang.⁴⁵⁶ Er moet dus blijven gestreefd worden naar de mogelijkheid tot een collectieve klachtenprocedure. Er dient opgemerkt te worden dat bepaalde organen kunnen optreden tegen discriminatie in het kader van het GKGB-decreet. Hun vordering is echter slechts ontvankelijk als ze bewijzen dat ze handelen met instemming van de betrokken natuurlijke persoon of rechtspersoon.⁴⁵⁷

Er moet in gedachten gehouden worden dat alternatieve mogelijkheden voor een gerechtelijke procedure ook heel belangrijk zijn. Zeker in het geval dat de relatie tussen de leerling en de school optimaal moet blijven. Enerzijds dragen gerechtelijke procedures weinig bij tot een goede verstandhouding. Anderzijds biedt een rechterlijke uitspraak betere middelen om rechten af te dwingen. Er heerst discussie over welke weg – gerechtelijke of buitengerechtelijke – het best wordt gevolgd.

Sommige kinderen zijn geen voorstander van het gerechtelijk systeem. Ze vinden dat ze daar meer te maken krijgen met personen die niet goed kunnen communiceren met hen en dat er te traag wordt gewerkt terwijl kinderen lijden. Deze kinderen verkiezen alternatieve wegen zoals arbitrage en bemiddeling. Ze vinden dat ze via deze systemen meer betrokken worden bij het zoeken naar een oplossing.⁴⁵⁸

S. SOTTIAUX meent daarentegen dat de wet dode letter blijft zonder gerechtelijke procedures. Succesvolle procedures hebben immers een psychologisch effect. Ze bieden afschrikking voor potentiële daders van discriminerende handelingen en zetten slachtoffers aan om naar de rechtbank te gaan.⁴⁵⁹ Sommige kinderen menen dat dit de meest effectieve weg is.⁴⁶⁰

Ik ben de mening toegedaan dat vooral het belang van het kind in acht moet gehouden worden. Bovendien moet de keuze tussen gerechtelijke of buitengerechtelijke afhandeling mogelijk blijven. Ten slotte is correcte en begrijpbare informatie over wat de consequenties van elk van beide wegen inhouden van belang. Welke weg het best wordt gekozen is afhankelijk van het concrete geval.⁴⁶¹

---

⁴⁵⁶ S. SOTTIAUX, “Het gelijkheidsbeginsel: langs oude paden en nieuwe wegen”, *RW* 2008-09, nr. 17, 699.

⁴⁵⁷ Art. 41-42 GKGB-decreet.

⁴⁵⁸ Report of the council of Europe – Consultation with children on child-friendly justice (5 October 2010), CJ-S-CH 14 Rev. (2010), 32.

⁴⁵⁹ S. SOTTIAUX, “Het gelijkheidsbeginsel: langs oude paden en nieuwe wegen”, *RW* 2008-09, nr. 17, 697.

⁴⁶⁰ Report of the council of Europe – Consultation with children on child-friendly justice (5 October 2010), CJ-S-CH 14 Rev. (2010), 32.

⁴⁶¹ A. VANDEKERCKHOVE, “Eerste stappen naar een meer kindvriendelijke justitie”, *TJK* 2011, 44.

4. Algemeen besluit

4.1. Conclusie en aanbevelingen

In dit onderdeel worden de conclusies van het onderzoek weergegeven. Deze bestaan uit de algemene conclusies en enkele kritische bedenkingen hierbij. Daarna volgen enkele aanbevelingen.

4.1.1. Conclusie

Algemene conclusies

De centrale vraag in dit onderzoek peilt naar de rechtspositie en de rechtsbescherming voor kinderen met een handicap in het gewoon onderwijs in Vlaanderen. Per hoofdstuk werd reeds een besluit opgesteld. Hieronder worden de algemene conclusies weergegeven, enerzijds inzake de rechtspositie en anderzijds inzake de rechtsbescherming.

Deel I van het onderzoek leidt tot de conclusie dat de algemene regels van toepassing zijn op personen met een handicap, maar dat zij daarenboven specifieke regels nodig hebben. Dit is het gevolg van onvoldoende bescherming door de algemene regels vanwege de specifieke problemen die ze ervaren. Ook de onvaste rechtspraak draagt hieraan bij. Vervolgens kan geconcludeerd worden dat soft law een groot moreel gezag heeft, maar niet juridisch bindend is. Ondertussen werd echter specifieke hard law ontwikkeld in onder andere het Verdrag inzake de Rechten voor Personen met een Handicap. Voorlopig verdient het echter de voorkeur om het GKGB-decreet in te roepen wanneer er sprake is van discriminatie. Over de directe werking van het verdrag heerst immers nog onduidelijkheid, terwijl de regels uit het decreet uitdrukkelijk sancties vermelden en rechtstreeks kunnen ingeroepen worden.

Uiteindelijk is het de bedoeling dat de regelgever streeft naar een wetgeving die geen discriminatie in zich sluit en in overeenstemming is met het VRPH. Deel II toont echter aan dat de Vlaamse regelgever op dit vlak nog veel knelpunten dient weg te werken. Ten eerste werd in juli 2009 de komst van een nieuw type 9 in het buitengewoon onderwijs aangekondigd, terwijl er zou moeten gestreefd worden naar een sociaal model zonder de leerlingen in hokjes op te delen op grond van een medisch model.⁴⁶² Binnen een redelijke termijn moet het systeem van de types verlaten worden. Komt Vlaanderen deze verbintenis niet na, dan is er sprake van discriminatie. Ten tweede heeft het nieuwe Inschrijvingsdecreet het nog steeds over het weigeren van leerlingen op grond van 'onvoldoende draagkracht' in plaats van op grond van 'onredelijkheid van de aanpassing'. Ouders worden hierdoor geremd in hun recht om het onderwijs te kiezen dat ze voor de opvoeding van hun kind vooropstellen. Rechters zullen moeten besluiten dat de Vlaamse regelgever zich hier schuldig maakt aan een inbreuk op het non-discriminatiebeginsel. Ten derde zijn de middelen die beschikbaar worden gesteld voor kinderen met een handicap in het gewoon onderwijs onvoldoende om de

---

⁴⁶² Cf. punt y van de preambule van het VRPH; STEUNPUNT RECHT EN ONDERWIJS 2009, "Advies over de specifieke bepalingen met betrekking tot onderwijs in het VN-Verdrag van 13 december 2006 inzake de rechten van personen met een handicap", www.ond.vlaanderen.be/leerzorg/VN/VN-verdrag-advies.pdf, 8.

eindtermen te halen. Er is sprake van discriminatie in die mate dat de Vlaamse overheid geen rekening houdt met de individuele noden van de leerling. Tenslotte stelt het Participatiedecreet dat kinderen in het buitengewoon secundair onderwijs in de schoolraad aangewezen worden door de inrichtende macht in overleg met de pedagogische raad. Dit geldt vermoedelijk ook voor kinderen met een inschrijvingsverslag die les volgen in het gewoon secundair onderwijs. Leerlingen zonder handicap worden daarentegen rechtstreeks verkozen door de leerlingen. Opnieuw is er sprake van discriminatie.

Kortom, de Vlaamse overheid stelt zich mogelijk bloot aan vervolgingen. Door het niet doorvoeren van het Decreet Leerzorg valt bovendien een wettelijk kader weg dat een betere rechtspositie biedt aan kinderen met een handicap. Dit Leerzorgplan past namelijk in het ruimere kader van het VRPH.⁴⁶³ Voorlopig hebben kansarme autochtone en allochtone kinderen al 'hun' GOK-decreet waarmee ze rechten op gelijke kansen kunnen afdwingen. Kinderen met een handicap hebben daarentegen nog geen gelijkaardig decreet. 'The World Report on Disability' toont echter aan dat het succes van een inclusief onderwijssysteem voor een groot deel afhangt van het engagement van landen om gepaste wetgeving te ontwikkelen.⁴⁶⁴

Vervolgens stelde de vraag zich via welke instantie de rechten van leerlingen met een handicap het best kunnen afgedwongen en dus beschermd worden. Om te beginnen biedt de Commissie inzake Leerlingenrechten geen afdoende bescherming voor een leerling die zijn rechten wil afdwingen ten opzichte van de school. Deze instantie doet namelijk slechts een procedurele en geen inhoudelijke controle. Slachtoffers kunnen beter naar de burgerlijke rechter stappen en op grond van het GKGB-decreet optreden tegen particulieren alsook tegen de overheid. Er kan aan de rechter een schadevergoeding, een stakingsbevel, nietigheid van sommige met het decreet strijdige bepalingen⁴⁶⁵, een dwangsom en in bepaalde gevallen zelfs een gevangenisstraf of geldboete worden gevraagd. Tot nu toe is er *in casu* geen duidelijke houding van de rechtbanken. Wel werd in september 2011 het Doventolkenarrest geveld waarbij de Vlaamse overheid werd veroordeeld.⁴⁶⁶ Laat ons hopen dat er in de toekomst gelijkaardige uitspraken volgen. Verder kan in sommige gevallen naar de Raad van State gestapt worden. Deze doet uitspraak over de eisen tot herstelvergoeding voor buitengewone, morele of materiële schade veroorzaakt door een administratieve overheid. Voor officiële onderwijsinstellingen is de Raad bevoegd. Voor vrije onderwijsinstellingen is dit echter niet altijd het geval. Inzake de afgifte van studiebewijzen kan de Raad enkel oordelen of de beslissing van de klassenraad in rechte of in feite kan gedragen worden door de ingeroepen motieven. Tegen uitspraken van de CLR is geen beroep bij de Raad van State mogelijk. Vervolgens kan tegen wettelijke bepalingen die strijdig zijn met het gelijkheids- en non-discriminatiebeginsel een beroep tot vernietiging worden ingesteld bij het Grondwettelijk Hof. Dit beroep kan onder andere door natuurlijke en rechtspersonen ingesteld worden die een belang aantonen. Tenslotte is het Comité voor de Rechten van Personen met een Handicap – en in de

---

⁴⁶³ G. VAN HOVE, K. MORTIER en E. DE SCHAUWER, "Inclusief onderwijs in Vlaanderen: uitdagingen afgewogen tegenover het 'leerzorgkader' en de 'UN Convention on the Rights of Persons with Disabilities'", *TORB* 2007-08, 494.

⁴⁶⁴ WORLD HEALTH ORGANIZATION, "World Report on Disability 2011", http://whqlibdoc.who.int/publications/2011/9789240685215_eng.pdf, 217.

⁴⁶⁵ Het gaat hier om bestuursrechtelijke bepalingen, bepalingen van een individuele of collectieve overeenkomst of reglement en bepalingen opgenomen in eenzijdig uitgevaardigde reglementen.

⁴⁶⁶ Gent 7 september 2011, *TJK* 2011, 313.

toekomst ook het Comité voor de Rechten van het Kind – bevoegd om individuele klachten te ontvangen. Het gaat hier enkel om klachten tegen de Belgische staat. Bovendien kan deze procedure niet leiden tot een effectieve veroordeling. De comités hebben wel een groot moreel gezag. De rechten kunnen dus *in casu* het best afgedwongen worden voor de burgerlijke rechter en dit op grond van het GKGB-decreet.

Kritische bedenkingen

Dit onderzoek gaat uit van de visie dat het onderwijs voldoende aandacht moet krijgen. Voor kinderen met een handicap moeten bovendien de nodige middelen beschikbaar zijn om gewoon onderwijs te kunnen volgen. De politieke visies hierover lopen uiteen. Hierna worden de programma's voor de Vlaamse verkiezingen van 2009 van de verschillende politieke partijen beoordeeld. Vervolgens wordt bekeken wat er uiteindelijk in het regeerakkoord werd besloten en in hoeverre dit akkoord wordt nageleefd. Daarna volgen nog enkele bedenkingen over bepaalde politieke maatregelen. Tenslotte wordt een afwijkende visie van enkele onderzoekers behandeld.

Om te beginnen besteden de partijen niet evenveel aandacht aan inclusie van kinderen met een handicap in gewone scholen. Zo vermelden Open VLD⁴⁶⁷ en CD&V⁴⁶⁸ hun standpunt hierover niet duidelijk. Opmerkelijk is dat het Vlaams Belang⁴⁶⁹ het leerzorgkader bekritiseert, maar zelf geen voorstellen doet. Ook wil deze partij het GOK I-decreet afschaffen. Ze bekritisieren immers de situatie dat schooldirecties niet langer zelf kunnen bepalen hoe hun schoolpopulatie is samengesteld. Tevens heerst er tussen de partijen geen eensgezindheid over de aandacht en financiering voor personen met een handicap. Ze maken zich allen bezorgd om de lange wachtlijsten. Niet elke partij is echter even duidelijk over welk budget er aan welk thema zou moeten besteed worden. Enkel Groen⁴⁷⁰ en N-VA⁴⁷¹ vermelden hier en daar duidelijke cijfers. Ook sp.a⁴⁷² hecht aandacht aan het budget.

Voortbouwend op de individuele programma's sloten ministers van de partijen CD&V, sp.a en N-VA een Vlaams regeerakkoord⁴⁷³. Zoals sp.a en NV-A reeds uitdrukkelijk in hun programma hadden vermeld, wil de Vlaamse regering verder bouwen aan een kwalitatief en modern buitengewoon

---

⁴⁶⁷ OPEN VLD, "Ontwerp-verkiezingsprogramma Vlaamse verkiezingen 7 juni 2009", www.vld.be/Library/docs/Vlaams%20ontwerpprogr-Er%20zit%20meer%20in%20vlaanderen.pdf.

⁴⁶⁸ CD&V, "Programma 2009 Vlaamse, Brusselse en Europese verkiezingen", www.cdenv.be/sites/default/files/pages/documents/cdenv-verkiezingsprogramma-2009.pdf.

⁴⁶⁹ VLAAMS BELANG, "Programma Vlaamse verkiezingen 7 juni 2009", <http://vlaamsbelangvlaamsparlement.org/files/20091014programmavp.pdf>.

⁴⁷⁰ GROEN!, "Programma Groen! voor de Vlaamse verkiezingen 2009", www.groen.be/uploads/programma/09/Vlaams_programma.pdf.

⁴⁷¹ NVA, "Verkiezingsprogramma 7 juni 2009", [www.nva.be/files/default/generated/congresteksten/Verkiezingsprogramma%20Vlaamse,%20Brusselse%20en%20Europese%20verkiezingen%20\(juni%202009\).pdf](http://www.nva.be/files/default/generated/congresteksten/Verkiezingsprogramma%20Vlaamse,%20Brusselse%20en%20Europese%20verkiezingen%20(juni%202009).pdf).

⁴⁷² SP.A, "Programma sp.a voor de Vlaamse verkiezingen van 7 juni 2009", www.s-p-a.be/media/uploads/vlaams_kiesprogramma_goedgekeurd_op_congres_8_maart__3_.pdf.

⁴⁷³ VLAAMSE REGERING 2009-2014, "Een daadkrachtig Vlaanderen in beslissende tijden – Voor een vernieuwende, duurzame en warme samenleving", http://www.vlaanderen.be/servlet/Satellite?c=Solution_C&cid=1247734278469&context=1141721623065---1191211215889-1265742712811--1247734278469&p=1186804409590&pagename=Infolijn%2FView.

onderwijs. Ook moeten alle kinderen die het gewoon onderwijs aankunnen kunnen rekenen op voldoende en kosteloze zorg. In punt 2.3. van deel II werd echter besloten dat de middelen die beschikbaar worden gesteld voor kinderen met een handicap niet voldoende zijn om de eindtermen te behalen. Vervolgens kwam de regering tot het akkoord dat er een Decreet Leerzorg nodig is dat geleidelijk geïmplementeerd wordt. In punt 2.1. van deel II werd daarentegen gewezen op het feit dat dit decreet nu op de lange baan wordt geschoven. Daarnaast werd besloten dat tolkvoorzieningen moeten versterkt worden. Dat de Vlaamse overheid ondertussen veroordeeld werd wegens het weigeren van redelijke aanpassingen met betrekking tot tolkondersteuning werd onder andere aangehaald in punt 2.3. van deel II. Verder stelde de regering dat voor de ondersteuning van personen met een handicap een jaarlijkse bijkomende budgettaire inspanning nodig is gedurende deze legislatuur. Op 13 december 2011 werd echter bij het Europees Comité voor Sociale Rechten een collectieve klacht ingediend tegen de Belgische staat⁴⁷⁴ wegens het tekort aan opvang en begeleiding voor kinderen met een zware handicap. Het Comité verklaarde de klacht ontvankelijk op 22 maart 2012.⁴⁷⁵ Deze wordt nu onderzocht. Ook is in het Zorgregierapport 2011 van het VAPH te lezen dat er bijna 5.000 personen met een dringende zorgvraag reeds langer dan twee jaar op de wachtlijst staan.⁴⁷⁶ De Vlaamse minister van Welzijn, Volksgezondheid en Gezin hoopt met zijn conceptnota 'Perspectief 2020' hierin verandering te brengen.⁴⁷⁷ Tenslotte beloofde de Vlaamse regering om de nog bestaande discriminaties in de regelgeving weg te werken en het VRPH verder te implementeren. De daad werd ook hier niet bij het woord gevoegd gezien er een nieuw type 9 werd ingevoerd.⁴⁷⁸

Positief is dat het aandeel van het onderwijs in Vlaamse begroting 2012⁴⁷⁹ lichtjes steeg. In februari 2012 volgden echter besparingen waaraan het onderwijs niet kon ontsnappen. De artikelen 2-5 van het ontwerp van decreet houdende bepalingen tot begeleiding van de aanpassing van de begroting 2012⁴⁸⁰ stellen dat de werkingsmiddelen voor het gewoon en het buitengewoon basis- en secundair onderwijs worden verminderd. Er vindt een desindexatie van veertig procent plaats. De Vlaamse Onderwijsraad wijst daarentegen op het onderwijs als cruciale sector voor de ontwikkeling van de samenleving. Deze raad vraagt aldus om de werkingskredieten van het onderwijs buiten de reikwijdte van de besparingsmaatregelen te houden en om herstelmechanismes te installeren in de begroting van 2013.⁴⁸¹ De politiek actieve professor B. BOUCKAERT meent dat de minister van Onderwijs Pascal Smet op deze besparingen had kunnen vooruitzien. Hij kon namelijk zelf een

---

⁴⁷⁴ ECSR, *International Federation of Human Rights (FIDH) v. Belgium*.

⁴⁷⁵ Zie RAAD VAN EUROPA, "List of complaints and state of procedure",

www.coe.int/t/dghl/monitoring/socialcharter/complaints/complaints_EN.asp.

⁴⁷⁶ VAPH, "Zorgregierapport 30 november 2011", www.vaph.be/vlafo/view/nl/4777109-Zesmaandelijks+rapport+over+vraag+en+aanbod+personen+met+een+handicap.html, 48.

⁴⁷⁷ Zie gedachtewisseling over 'Perspectief 2020. Nieuw ondersteuningsbeleid voor personen met een handicap' – Verslag namens de Commissie voor Welzijn, Volksgezondheid, Gezin en Armoedebeleid, *Parl.St.* VI.Parl. 2009-10, nr. 632/1, 6-8.

⁴⁷⁸ Zie punt 2.1. van deel II.

⁴⁷⁹ Zie X., "De Vlaamse begroting 2012", http://fin.vlaanderen.be/nlapps/data/docattachments/2011-09-26_Bijlage%20Septemberverklaring%20-%20versie%20u15%20-%20versie%20website.pdf.

⁴⁸⁰ Ontwerp van decreet houdende bepalingen tot begeleiding van de aanpassing van de begroting 2012, *Parl.St.* VI.Parl. 2011-12, nr. 1.555/1.

⁴⁸¹ Advies van de Vlaamse Onderwijsraad bij het ontwerp van decreet houdende bepalingen tot begeleiding van de aanpassing van de begroting 2012, *Parl.St.* VI.Parl. 2011-12, nr. 1.555/1, 46.

besparingspad op langere termijn ontwikkelen en aantonen dat het onderwijs in staat is voor het grootste deel zijn eigen hervormingen te financieren.⁴⁸²

De Vlaamse Regering maakte dus veel beloftes. Tot nu toe werd er echter weinig gerealiseerd.

Dat met kinderrechten, zoals het recht op inclusief onderwijs⁴⁸³, in de toekomst meer rekening zal worden gehouden, valt te betwijfelen. Ten eerste is de Nationale Commissie voor de Rechten van het Kind bevoegd voor de rapportering over de maatregelen die België specifiek nam voor kinderen met een handicap.⁴⁸⁴ Er zijn echter plannen om de federale bevoegdheid 'kinderrechten' over te hevelen naar de gemeenschappen waardoor deze Commissie zou worden afgeschaft. Dit valt te betreuren gezien het federale niveau een essentiële rol heeft in het garanderen dat de wetgeving in alle entiteiten volledig overeenstemt met het IVRK. Dit niveau heeft eveneens een beslissende rol in het coördineren van het beleid, het toewijzen van middelen voor kinderen, het verzamelen van gegevens en het opzetten van sensibiliseringscampagnes. Ook de participatie van de maatschappij en de internationale samenwerking worden hierdoor bevorderd.⁴⁸⁵ Ten tweede is er het Vlaams Actieplan Kinderrechten (VAK)⁴⁸⁶. Het plan heeft als doel om het kinderrechtenbeleid meer aandacht te doen besteden aan het effect van de kinderrechten voor alle kinderen in onze samenleving.⁴⁸⁷ Enerzijds besteedt het plan aandacht aan participatie, informatie, educatie, enz. Anderzijds bevat het geen tijdschema's en geen precies overzicht van financiële middelen.⁴⁸⁸ Zoals het plan nu is, is het niet slagkrachtig. Er wordt dus minder aandacht besteed aan het IVRK. Hoewel het VRPH minder lang bestaat, komt dit verdrag meer aan bod in discussies over maatregelen die moeten getroffen worden.

Deze masterproef focust op het recht van kinderen met een handicap op gewoon onderwijs. Er wordt gestreefd naar een zo laag mogelijk aantal leerlingen in het buitengewoon onderwijs. J. ALLAN en S. BROWN wijzen echter op de noodzaak om scholen voor buitengewoon onderwijs in het inclusiedebat te betrekken zonder af te dwalen in een ideologisch slagveld. Ze halen het belang aan om in het leven van de leerlingen na de school de kijken. Er zouden manieren moeten gevonden worden om hen te trainen als verantwoordelijke en onafhankelijke personen die iets kunnen leren. Er moet minder bezorgdheid zijn over de fysieke locatie van waar een voorziening plaatsvindt.⁴⁸⁹ Zoals in de inleiding aangegeven moet mijns inziens de keuze tussen gewoon en buitengewoon onderwijs mogelijk blijven. Dat kinderen met een handicap les kunnen volgen in het gewoon

---

⁴⁸² B. BOUCKAERT, "Gezocht: een vooruitziend onderwijsbeleid, ook op financieel vlak", www.boudewijnbouckaert.com (consultatie 23 april 2012).

⁴⁸³ Dit recht wordt impliciet erkend in het IVRK. Zie punt 3.1.1.1. van deel II.

⁴⁸⁴ Art. 47 Nationale Commissie voor de Rechten van het Kind, "Huishoudelijk reglement", http://cnde.be/sites/1168.fedimbo.belgium.be/files/huishoudelijk_reglement_NCRK.pdf; Kinderrechtencommissariaat – Jaarverslag 2010-2011, *Parl.St.* VI.Parl. 2011-12, nr. 42/1, 60.

⁴⁸⁵ B. DE VOS, J. GEBOERS, F. VAN HOUCKE en B. VANOBBERGEN, "Compétences usurpées: le fédéral doit continuer à jouer son rôle dans la défense et la mise en oeuvre de la Convention relative aux droits de l'enfant en Belgique", www.kinderrechtencoalitie.be/uploads/documenten/Courrier%2016%20mars%202012.pdf.

⁴⁸⁶ X., "Vlaams Actieplan Kinderrechten 15 juli 2011", www.sociaalcultureel.be/jeugd/kinderrechten/VAK2011-2014_VR20110715.pdf.

⁴⁸⁷ Ontwerp van decreet houdende de algemene uitgavenbegroting van de Vlaamse Gemeenschap voor het begrotingsjaar 2012, *Parl.St.* VI.Parl. 2011-12, nr. 15/3-D, 41-42.

⁴⁸⁸ Kinderrechtencommissariaat – Jaarverslag 2010-2011, *Parl.St.* VI.Parl. 2011-12, nr. 42/1, 122-123.

⁴⁸⁹ J. ALLAN en S. BROWN, "Special schools and inclusion", *Educational Review* 2001, 199-207.

onderwijs in sommige opzichten belangrijk is, moet hierbij in gedachten gehouden worden. Het gaat om bijvoorbeeld werkgelegenheid, economische onafhankelijkheid alsook om het rehabilitatieproces.⁴⁹⁰ Hierboven is echter gebleken dat scholen zich nog te veel beroepen op 'te weinig draagkracht' om niet te moeten voldoen aan hun plicht tot redelijke aanpassing. Uit onderzoek blijkt nochtans dat kinderen met een handicap geen negatieve impact hebben op de kwaliteit van onderwijs in een gewone school. Dit kan soms zelfs positieve effecten hebben.⁴⁹¹ Inclusief onderwijs doet gedrag ten opzichte van kinderen met een handicap veranderen (en omgekeerd⁴⁹²). Dit kan helpen om discriminatie tegen te gaan.⁴⁹³ Om inclusief onderwijs te garanderen en tegemoet te komen aan de keuze van ouders en kinderen kan bovendien een grote flexibiliteit van programmering een oplossing bieden. Ook het samennemen van bestaande zorgstructuren en toegevoegde middelen van bijvoorbeeld GON, een zorgcontinuüm, een goede opleiding van leerkrachten en een voortdurende professionalisering dragen hieraan bij. Dit levert geen extra kosten op.⁴⁹⁴ In het buitengewoon onderwijs worden kinderen met een handicap daarentegen meer geïsoleerd van de samenleving.⁴⁹⁵ Slechts 0.81 procent van de leerlingen in het gewoon onderwijs heeft een handicap in België. Enkel Tsjechië doet slechter in Europa.⁴⁹⁶ Dit wijst op het feit dat de bovengenoemde keuze nog niet voldoende gegarandeerd is.

Het onderwijs kan niet alle problemen in de samenleving oplossen. Toch zijn scholen een belangrijke schakel om aan een nieuwe mentaliteit te werken.

4.1.2. Aanbevelingen

Zoals onder punt 3.2.2. van deel II werd besproken, zijn de uitspraken van de Commissie inzake Leerlingenrechten momenteel niet bindend. Om de rechtsbescherming van zowel leerlingen met als zonder handicap te verstevigen, zouden enkele wijzigingen aan deze instelling kunnen aangebracht worden. Een andere instelling creëren die oordeelt over de redelijkheid van aanpassingen (in het onderwijs) zou daarentegen tot versnippering leiden. Ook moet nagedacht worden over een instantie die oordeelt over betwistingen inzake studievoortgangsbepalingen in het lager en in het secundair onderwijs.

---

⁴⁹⁰ G. LAUWERS, "Inclusief onderwijs in een internationaal perspectief", *TORB* 2003-04, 426.

⁴⁹¹ P. FARRELL, A. DYSON, F. POLAT, G. HUTCHESON en F. GALLANNAUGH, "The relationship between inclusion and academic achievement in English mainstream schools", *School Effectiveness and school improvement* 2007, 335-352; A. KALAMBOUKA, P. FARRELL, A. DYSON en I. KAPLAN, "The impact of placing pupils with special education needs in mainstream schools on the achievement of their peers", *Educational Research* 2007, 365-382.

⁴⁹² T. MINOU, *New trends in education of children with disabilities in Procedia Social and Behavioral Sciences*, Amsterdam, Elsevier Science BV, 2011, 1958.

⁴⁹³ WORLD HEALTH ORGANIZATION, "World Report on Disability 2011", http://whqlibdoc.who.int/publications/2011/9789240685215_eng.pdf, 210.

⁴⁹⁴ X., "Liever inclusief onderwijs – kinderen met autisme niet in een gokje plaatsen", *De Standaard* 12 september 2011.

⁴⁹⁵ WORLD HEALTH ORGANIZATION, "World Report on Disability 2011", http://whqlibdoc.who.int/publications/2011/9789240685215_eng.pdf, 226.

⁴⁹⁶ CENTRUM VOOR GELIJKHEID VAN KANSEN EN VOOR RACISMEBESTRIJDING, "De internationale dag van personen met een handicap: nog veel werk aan de winkel voor België", www.diversiteit.be/index.php?action=artikel_detail&artikel=628.

Eerst en vooral geldt de verplichting voor leerlingen met een handicap om vooraf te bemiddelen bij het LOP als voorwaarde om de zaak aan de CLR voor te leggen. Deze verplichting moet omgevormd worden in een mogelijkheid. Dat de keuze om te bemiddelen mogelijk blijft, is van belang om de relatie tussen de school enerzijds en de ouders en het kind anderzijds te onderhouden. Partijen die zelf tot een oplossing komen, zullen die immers gemakkelijker naleven.

Daarnaast is de CLR reeds bevoegd om te oordelen over de gegrondheid van de weigering, *in casu* de redelijkheid van de aanpassing. Om het oordeel af te dwingen zou de Commissie administratieve sancties moeten kunnen opleggen. Er moet opgemerkt worden dat de CLR pas in uiterste noodzaak geldsancties dient op te leggen, gezien dit onrechtstreeks gevolgen heeft voor de andere leerlingen op de school. Deze bevoegdheid zou niet in strijd zijn met de actieve vrijheid van onderwijs. Dit laatste belet volgens de Raad van State enkel dat de Commissie beslissingen neemt in de plaats van de onderwijsinstelling of dat zij dwingende uitvoeringsmaatregelen zou kunnen opleggen.⁴⁹⁷ Bovendien schrijft het VRPH een recht op inclusief onderwijs voor personen met een handicap voor. Hierdoor zou de toetsingsbevoegdheid van de Commissie moeten uitgebreid worden en de marge van de autonome appreciatiebevoegdheid van de school worden ingeperkt.⁴⁹⁸ De CLR zou een orgaan van actief bestuur blijven, maar beslissingen kunnen nemen die afdwingbaar zijn ten aanzien van de inrichtende macht. Deze wijzigingen zouden echter nog niet betekenen dat de CLR kan ingrijpen in de relatie inrichtende macht – leerling. De leerling kan bijgevolg geen schadevergoeding eisen bij deze instelling.⁴⁹⁹

Vervolgens zou er de mogelijkheid moeten zijn om de situatie periodiek te laten beoordelen. Na enige periode kunnen namelijk problemen opduiken die niet bij de start waren voorzien. De handicap van de leerling kan ook evolueren in positieve of negatieve zin. De bevoegdheid van de Commissie zou dus niet eindigen bij de beoordeling over de inschrijving van de leerling. Deze zou tevens het oordeel over de redelijkheid van de aanpassing omvatten, eens ingeschreven.

Verder zou de samenstelling van de CLR moeten aangepast worden. Wanneer geoordeeld wordt over redelijke aanpassingen zouden er leden aanwezig moeten zijn met bijzondere kennis of verdienste op het vlak van bescherming van de rechten van personen met een handicap. Dit naar analogie met de reeds bestaande leden die vertrouwd zijn met kinderrechtenbescherming.⁵⁰⁰

Op die manier wordt een instantie gecreëerd die meer slagkracht heeft bij de beoordelingen van inschrijvingen van leerlingen (met een handicap) en van de redelijkheid van aanpassingen. Het is echter ook van belang dat ouders en kinderen kunnen rekenen op een efficiënte rechtsbescherming bij betwistingen inzake studievoortgangsbeslissingen.

---

⁴⁹⁷ Zie hoger in punt 2.1.6. van deel I.

⁴⁹⁸ STEUNPUNT RECHT EN ONDERWIJS 2009, “Advies over de specifieke bepalingen met betrekking tot onderwijs in het VN-Verdrag van 13 december 2006 inzake de rechten van personen met een handicap”, www.ond.vlaanderen.be/leerzorg/VN/VN-verdrag-advies.pdf, 52.

⁴⁹⁹ B. STEEN, “De commissie inzake leerlingenrechten: (g)een maat voor niets?”, *TORB* 2003-04, 445.

⁵⁰⁰ Zie art. IV.7, §1 GOK I-decreet.

In het hoger onderwijs is er een Raad voor betwistingen inzake studievoortgangsbeslissingen⁵⁰¹ gecreëerd. Na uitputting van de interne beroepsprocedure⁵⁰² doet de Raad als administratief rechtscollege uitspraak over de beroepen die door de studenten worden ingesteld tegen studievoortgangsbeslissingen.⁵⁰³ Dergelijk administratief rechtscollege ontbreekt in het basis- en secundair onderwijs. Er moet overwogen worden of deze instantie ook op deze onderwijsniveaus vruchten zou afwerpen. Daarom moeten de redenen voor het oprichten ervan in het hoger onderwijs worden doorgenomen.

De Raad inzake studievoortgangsbeslissingen werd opgericht omwille van de behoefte om op heel korte termijn een juridictioneel oordeel te hebben over examengeschillen. Zo krijgen de studenten snel duidelijkheid over de mogelijkheid om het volgend jaar aan te vatten. Een loutere annulatie van een beslissing, zoals mogelijk bij de Raad van State, waarborgt geen effectief rechtsherstel. Daarom moet de Raad inzake studievoortgangsbeslissingen bijkomende bevoegdheden hebben. Deze zijn terug te vinden in art. II.22 Decreet Rechtspositieregeling. De Raad kan bij een vernietiging van een beslissing bijvoorbeeld bevelen dat de verzoeker voorlopig in het volgend jaar ingeschreven wordt in afwachting van een nieuwe beslissing.⁵⁰⁴

Tijdens de parlementaire voorbereiding werd op de vragen “Kan in examenaangelegenheden een administratief rechtscollege worden opgericht?” en “Kan de Vlaamse Gemeenschap dergelijk college installeren?” positief geantwoord.⁵⁰⁵

De Raad van State heeft in zijn advies van 30 oktober 2003⁵⁰⁶ gesteld dat de motieven voor de oprichting van de Raad voor examenbetwistingen evenzeer gelden ten aanzien van het secundair onderwijs. De overheid antwoordde hierop dat het afleveren van diploma's in het hoger onderwijs én in het secundair onderwijs (en het afleveren van het getuigschrift basisonderwijs) administratieve rechtshandelingen uitmaken. Ook de daaraan voorafgaande examenbeslissingen krijgen dergelijke kwalificatie. Deze examenbeslissingen zijn dus vatbaar voor beroep bij een administratief rechtscollege. De overheid antwoordde tevens dat zowel het hoger als het secundair onderwijs een onderwijs specifieke behoefte aan ‘snelrecht’ hebben. De decreetgever vindt evenwel dat één rechtscollege niet voldoende is om verschillende redenen.⁵⁰⁷ Ook merkt hij op dat de ontwikkeling van administratieve rechtscolleges binnen de rechtsorde van de Vlaamse Gemeenschap een novum

---

⁵⁰¹ Hierna verkort Raad inzake studievoortgangsbeslissingen.

⁵⁰² Zie art. II.13 en II.14 decreet 19 maart 2004 betreffende de rechtspositieregeling van de student, de medezeggenschap in het hoger onderwijs, de integratie van bepaalde afdelingen van het hoger onderwijs voor sociale promotie in de hogescholen en de begeleiding van de herstructurering van het hoger onderwijs in Vlaanderen, *BS* 10 juni 2004 (hierna verkort Decreet Rechtspositieregeling).

⁵⁰³ Art. II.15 Decreet Rechtspositieregeling.

⁵⁰⁴ Memorie van toelichting bij het ontwerp van decreet betreffende de rechtspositieregeling van de student, de participatie in het hoger onderwijs, de integratie van bepaalde afdelingen van het hoger onderwijs voor sociale promotie in de hogescholen en de begeleiding van de herstructurering van het hoger onderwijs in Vlaanderen, *Parl.St.* VI.Parl. 2003-04, nr. 1960/1, 17.

⁵⁰⁵ Zie Memorie van toelichting bij het ontwerp van het Decreet Rechtspositieregeling, 17-21.

⁵⁰⁶ Advies van de Raad van State over het ontwerp van decreet betreffende de rechtspositieregeling van de student, de participatie in het hoger onderwijs, de integratie van bepaalde afdelingen van het hoger onderwijs voor sociale promotie in de hogescholen en de begeleiding van de herstructurering van het hoger onderwijs in Vlaanderen, *Parl.St.* VI.Parl. 2003-04, nr. 1960/1, 182-183.

⁵⁰⁷ Zie Memorie van toelichting bij het ontwerp van het Decreet Rechtspositieregeling, 21.

is dat best stapsgewijs wordt aangepakt. Hij heeft immers een centrifugaal systeem ingevoerd, waarbij de principiële bevoegdheid van de Raad van State vervangen wordt door een systeem waarbij die Raad gaat optreden als cassatierechter ten aanzien van een sectorgebonden administratief rechtscollege. Dergelijk systeem wordt best zo grondig mogelijk opgevolgd en niet onmiddellijk op alle onderwijsniveaus geïmplementeerd.⁵⁰⁸

Ondertussen bestaat het rechtscollege ruim acht jaar. Er kan worden gediscussieerd of het ondertussen geen tijd wordt om ook op de andere niveaus een dergelijk rechtscollege op te richten. Hierbij kan dan aandacht besteed worden aan de praktijkervaring van het huidige college. K. VAN LINT en S. KILLEMAES maakten een terugblik op de rechtspraak van de Raad inzake studievoortgangsbeslissingen.⁵⁰⁹ Mijns inziens zijn ondertussen de grootste knelpunten van de werking van dergelijk rechtscollege ontdekt en werden er voor zover mogelijk aanpassingen gedaan. De tijd is rijp om de volgende stap te zetten die de oprichting van een administratief rechtscollege inzake studievoortgangsbeslissingen op het niveau van het secundair onderwijs inhoudt. Daarna kan hetzelfde gebeuren op het niveau van het basisonderwijs. Of misschien kan dit in één beweging gebeuren door een nieuwe afdeling in de Commissie inzake Leerlingenrechten met nieuwe bevoegdheden te creëren, zoals die hierboven werd beschreven? De bevoegdheden van de Commissie en het nieuwe administratieve rechtscollege zouden immers overlappen. Reeds eerder werd bijvoorbeeld gewezen op het feit dat de Raad inzake studievoortgangsbeslissingen bij het hoger onderwijs kan bevelen dat de verzoeker voorlopig in het volgend jaar wordt ingeschreven, terwijl de CLR eveneens over inschrijvingen oordeelt.

Er dient opgemerkt te worden dat deze uitspraken gerechtelijk van aard zijn zodat ze vatbaar zijn voor een administratief cassatieberoep bij de Raad van State. De oprichting van dergelijke instellingen doet geen afbreuk aan het feit dat studenten zich (rechtstreeks) tot de gewone rechtbanken kunnen wenden tegen beslissingen van examencommissies op grond van art. 159 Gw.⁵¹⁰

Tenslotte zijn hier ook enkele kortere aanbevelingen van belang. Om te beginnen heeft de Kinderrechtencoalitie reeds gewezen op de onmisbaarheid van dataverzameling. Om een beleid te ontwikkelen dat toekomt aan de noden van kinderen moeten statistische en analytische gegevens verzameld worden. Vandaag bestaan er wel gegevens, maar die zijn vaak onvolledig of worden weinig gebruikt.⁵¹¹ Vervolgens is er nood aan meer sensibilisering om het draagvlak voor inclusief onderwijs te vergroten.⁵¹² Er moet een andere manier van denken komen over gewoon en

---

⁵⁰⁸ Zie Memorie van toelichting bij het ontwerp van het Decreet Rechtspositieregeling, 20-21.

⁵⁰⁹ K. LINT en S. KILLEMAES, "De Raad voor betwistingen inzake studievoortgangsbeslissingen. Een terugblik op de recente rechtspraak en enkele hogeronderwijstopics", *TORB* 2010-11, 362-380.

⁵¹⁰ Memorie van toelichting bij het ontwerp van decreet betreffende de rechtspositieregeling van de student, de participatie in het hoger onderwijs, de integratie van bepaalde afdelingen van het hoger onderwijs voor sociale promotie in de hogescholen en de begeleiding van de herstructurering van het hoger onderwijs in Vlaanderen, *Parl.St.* Vl.Parl. 2003-04, nr. 1960/1, 17.

⁵¹¹ KINDERRECHTENCOALITIE VLAANDEREN, "Alternatief Rapport van de NGO's, over de toepassing van het Internationaal Verdrag inzake de Rechten van het Kind in België", www.kekidatabank.be/docs/Instrumenten/VN/2010%20Alternatief%20rapport%20NGO's_NL.pdf, 13.

⁵¹² KINDERRECHTENCOMMISSARIAAT, "Rapport aan het Comité voor de Rechten van het Kind", www.kinderrechten.be/IUSR/documents/volwassenen/rapportage/Verslag_aan_het_Comite_voor_de_rechten_van_het_kind_NL_02_2010.pdf, 21.

buitengewoon onderwijs en over personen met een handicap in het algemeen.⁵¹³ Het Centrum voor Gelijkheid van Kansen en voor Racismebestrijding kan hier een rol spelen met sensibiliseringsinitiatieven.⁵¹⁴ Als laatste zouden ouders meer op de mogelijkheid moeten gewezen worden om hun klachten en vragen door het Kinderrechtencommissariaat te laten behandelen. Die kunnen immers leiden tot beleidsadvies aan de bevoegde overheden.

4.2. Beperkingen van het onderzoek en aanbevelingen voor verder onderzoek

Dit onderzoek werd beperkt tot de jaren waarin een kind leerplichtig is, namelijk zes tot en met achttien jaar. Vervolgens bleef het onderzoek beperkt tot de studie van kinderen met een fysieke handicap. Uiteraard leven er ook kinderen met zowel een fysieke als een mentale handicap of enkel met een mentale handicap. Voor deze kinderen is het van belang dat ook hun rechtspositie wordt onderzocht. Net als elk ander kind hebben zij namelijk recht om een volwaardig en behoorlijk leven te leiden. Dit moet gebeuren in omstandigheden die de waardigheid van het kind verzekeren, zijn zelfstandigheid bevorderen en zijn actieve deelneming aan het gemeenschapsleven vergemakkelijken.⁵¹⁵ In dergelijk onderzoek zal meer moeten toegespitst worden op de uitoefening van de rechten die ze hebben, voornamelijk met betrekking tot het recht op participatie. Een alternatief rapport over de toepassing van het IVRK in België wijst op het feit dat nog al te vaak beslissingen in de plaats van kinderen met een handicap worden genomen.⁵¹⁶ Dit zal des te meer gelden voor kinderen met een verstandelijke beperking. Verder betrof het onderzoekgebied enkel de Vlaamse Gemeenschap. Het is van belang om tevens de rechtspositie van kinderen met een handicap in het gewoon onderwijs in de andere Gemeenschappen te onderzoeken. Het Comité voor de Rechten van het Kind wees er in de slotbeschouwingen op dat de wetgevende ontwikkelingen in de drie Gemeenschappen variëren. Hierdoor ontstaan er situaties waarbij kinderen in sommige Gemeenschappen niet alle rechten genieten die voor andere kinderen in de rest van het land gelden. Voornamelijk de Duitstalige Gemeenschap volgt niet het tempo van de ontwikkeling in de andere twee Gemeenschappen.⁵¹⁷ Tenslotte werd in dit onderzoek niet de toepassing van de regelgeving in de praktijk onderzocht noch de inbreuken op die regelgeving door individuen.

---

⁵¹³ K. MORTIER, G. VAN HOVE en E. DE SCHAUWER, "Supports for children with disabilities in regular education classrooms: an account of different perspectives in Flandres", *International Journal of Inclusive Education* 2010, 556-557.

⁵¹⁴ M. ALBERTIJN en K. HOEFNAGELS, "Inclusief onderwijs – Uitkomsten van een overleg met de Vlaamse Onderwijsadministratie en Gelijke Kansen Vlaanderen", www.diversiteit.be/?action=publicatie_detail&id=141&thema=17, 4.

⁵¹⁵ Art. 23.1. IVRK.

⁵¹⁶ KINDERRECHTENCOALITIE VLAANDEREN, "Alternatief Rapport van de NGO's, over de toepassing van het Internationaal Verdrag inzake de Rechten van het Kind in België", www.kekidatabank.be/docs/Instrumenten/VN/2010%20Alternatief%20rapport%20NGO's_NL.pdf, 24-25.

⁵¹⁷ Consideration of reports submitted by States parties under article 44 of the Convention. Concluding observations: Belgium (24 May – 11 Jun 2010), *UN Doc. CRC/C/BEL/CO/3-4* (2010), nr. 11.

BIBLIOGRAFIE

Wetgeving

Facultatief Protocol bij het Verdrag inzake de rechten van personen met een handicap, *UN Doc. A/61/611* (2006).

Facultatief Protocol bij het Verdrag inzake de Rechten van het Kind, *UN Doc. A/RES/66/138* (2011).

Resolutie 2856 van de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties (20 december 1971), *UN Doc. A/8429* (1971).

Resolutie 3447 van de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties (9 december 1975), *UN Doc. A/10034* (1975).

Resolutie 3677 van de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties (8 december 1981), *UN Doc. A/36/764* (1981).

Resolutie 3752 van de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties (3 december 1982), *UN Doc. A/37/632* (1982).

UNESCO Convention against discrimination in education (14 December 1960), *UNESDOC ED-2003/WS/62* (2003).

UNESCO Sundberg Declaration (7 November 1981), *UNESDOC ED/MD/68* (1982).

UNESCO World Declaration on Education for All and Framework for Action to Meet Basic Learning Needs (9 March 1990), www.unesco.org/education/pdf/JOMTIE_E.PDF.

UNESCO Salamanca statement and framework for action on special needs education (10 June 1994), *UNESDOC ED.94/WS/18* (1994).

Universele Verklaring voor de Rechten van de Mens van 10 december 1948, *BS* 31 maart 1949.

Verdrag inzake economische, sociale en culturele rechten van 19 december 1966, *BS* 6 juli 1983.

Verdrag van Wenen inzake het verdragenrecht van 23 mei 1969, *BS* 25 december 1993.

Verdrag inzake de Rechten van het Kind van 20 november 1989, *BS* 17 januari 1992.

Verdrag inzake de rechten van personen met een handicap van 13 december 2006, *United Nations Treaty Series*, vol. 2515, nr. 44.910.

VN-standaardregels betreffende het bieden van gelijke kansen voor gehandicapten (20 december 1993), *UN Doc. A/RES/48/96* (1993).

Eerste aanvullend Protocol bij het Verdrag tot bescherming van de Rechten van de Mens en de Fundamentele Vrijheden van 20 maart 1952, *BS* 19 augustus 1955.

Handvest van de Grondrechten van de Europese Unie van 12 december 2007, *Pb.C.* 14 december 2007.

Verdrag tot bescherming van de Rechten van de Mens en de Fundamentele Vrijheden van 4 november 1950, *BS* 19 augustus 1955.

Richtl.Raad nr. 2000/78, 27 november 2000 tot instelling van een algemeen kader voor gelijke behandeling in arbeid en beroep, *Pb.L.* 2 december 2000, afl. 303.

Richtl.Raad nr. 2000/43, 29 juni 2000 houdende toepassing van het beginsel van gelijke behandeling van personen ongeacht ras of etnische afstemming, *Pb.L.* 19 juli 2000, afl. 180.

Richtl.Raad nr. 2002/73, 23 september 2002 tot wijziging van richtlijn 76/202/EEG betreffende de tenuitvoerlegging van het beginsel van gelijke behandeling van mannen en vrouwen ten aanzien van de toegang tot het arbeidsproces, de beroepsopleiding en de promotiekansen en ten aanzien van de arbeidsvoorwaarden, *Pb.L.* 5 oktober 2002, afl. 269.

Richtl.Raad nr. 2004/113, 13 december 2004 houdende toepassing van het beginsel van gelijke behandeling van mannen en vrouwen bij de toegang tot en het aanbod van goederen en diensten, *Pb.L.* 21 december 2004, afl. 373.

Richtl.Parl. nr. 2006/54, 5 juli 2006 betreffende de toepassing van het beginsel van gelijke kansen en gelijke behandeling van mannen en vrouwen in arbeid en beroep (herschikking), *Pb.L.* 26 juli 2006, afl. 204.

Gecoördineerde Grondwet 17 februari 1994, *BS* 17 februari 1994.

Samenwerkingsakkoord 19 september 2005 tussen de Staat, de Vlaamse Gemeenschap, het Vlaams Gewest, de Franse Gemeenschap, het Waals Gewest, de Duitstalige Gemeenschap, het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, de Gemeenschappelijke Gemeenschapscommissie en de Franse Gemeenschapscommissie inzake de oprichting van een Nationale Commissie voor de rechten van het kind, *BS* 5 december 2005.

Gecoördineerde wetten 12 januari 1973 op de Raad van State, *BS* 21 maart 1973.

Bijzondere wet 6 januari 1989 op het Grondwettelijk Hof, *BS* 7 januari 1989.

Wet 6 juli 1970 op het buitengewoon onderwijs, *BS* 25 augustus 1970.

Wet 28 november 2003 leerlingengebonden financiering, *Uitleg* 2003, 29/30.

Decreet 25 februari 1997 basisonderwijs, *BS* 17 april 1997.

Decreet 15 juli 1997 houdende oprichting van een Kinderrechtencommissariaat en instelling van het ambt van Kinderrechtencommissaris, *BS* 7 oktober 1997.

Decreet 13 juli 2001 betreffende het onderwijs-XIII-Mozaïek, *BS* 27 november 2001.

Decreet 8 mei 2002 houdende evenredige participatie op de arbeidsmarkt, *BS* 26 juli 2002.

Decreet 28 juni 2002 betreffende gelijke onderwijskansen-I, *BS* 14 september 2002.

Decreet 19 maart 2004 betreffende de rechtspositieregeling van de student, de medezeggenschap in het hoger onderwijs, de integratie van bepaalde afdelingen van het hoger onderwijs voor sociale promotie in de hogescholen en de begeleiding van de herstructurering van het hoger onderwijs in Vlaanderen, *BS* 10 juni 2004.

Decreet 2 april 2004 betreffende participatie op school en de Vlaamse Onderwijsraad, *BS* 6 augustus 2004.

Decreet 10 juli 2008 houdende een kader voor het Vlaamse gelijke kansen- en gelijkebehandelingsbeleid, *BS* 23 september 2008.

Decreet 8 mei 2009 houdende instemming met het verdrag inzake de rechten van personen met een handicap en met het facultatief protocol bij het verdrag inzake de rechten van personen met een handicap opgemaakt in New York op 13 december 2006, *BS* 3 augustus 2009.

Decreet 25 november 2011 betreffende het inschrijvingsrecht, *BS* 23 februari 2012.

KB 28 juni 1978 houdende de omschrijving van de types en de organisatie van het buitengewoon onderwijs en vaststellende de toelatings- en behoudsvoorwaarden in de diverse niveaus van het buitengewoon onderwijs, *BS* 29 augustus 1978.

B.VI.Reg. 27 mei 1997 tot bepaling van de ontwikkelingsdoelen en de eindtermen van het gewoon basisonderwijs, *BS* 28 augustus 1997.

B.VI.Reg. 15 december 2000 houdende vaststelling van de voorwaarden van toekenning van een persoonlijk assistentiebudget aan personen met een handicap, *BS* 30 januari 2001.

B.VI.Reg. 13 juli 2001 tot vaststelling van de criteria, voorwaarden en refertebedragen van de tussenkomsten in de individuele materiële bijstand voor de sociale integratie van personen met een handicap, *BS* 20 november 2001.

B.VI.Reg. 27 september 2002 betreffende de Commissie inzake Leerlingenrechten, *BS* 31 oktober 2002.

B.VI.Reg. 17 december 2010 houdende de codificatie betreffende het secundair onderwijs, *BS* 24 juni 2011.

B.VI.Reg. 17 februari 2012 tot wijziging van diverse bepalingen van het Besluit van de Vlaamse Regering van 15 december 2000 houdende vaststelling van de voorwaarden van toekenning van een persoonlijke-assistentiebudget aan personen met een handicap en van het Besluit van de Vlaamse Regering 17 maart 2006 betreffende de regie van de zorg en bijstand tot sociale integratie van personen met een handicap en betreffende de erkenning en de subsidiëring van een Vlaams Platform van verenigingen van personen met een handicap, wat betreft de integratie van de toekenning van persoonlijke assistentie-budgetten in de regie van de zorg, *BS* 5 april 2012.

Protocol 19 juli 2007 betreffende het begrip redelijke aanpassingen in België krachtens de wet van 25 februari 2003 ter bestrijding van discriminatie en tot wijziging van de wet van 15 februari 1993 tot oprichting van een Centrum voor gelijkheid van kansen en voor racismebestrijding, *BS* 20 september 2007.

Actuele vraag over de aangekondigde maatregelen om de uitstroom naar het buitengewoon onderwijs te verminderen en de nodige ondersteuning voor de scholen om deze leerlingen te begeleiden, *Parl.St.* VI.Parl. 2011-12, nr. 22.

Actuele vraag van mevrouw Elisabeth Meuleman tot de heer Pascal Smet, Vlaams minister van Onderwijs, Jeugd, Gelijke kansen en Brussel, over de leerzorg en het draagvlak voor de voorgestelde maatregelen, *Hand.* VI.Parl. 2011-12, 1 februari 2012, nr. 22.

Advies van de Raad van State over het ontwerp van decreet betreffende het onderwijs XIII, *Parl.St.* VI.Parl. 2000-01, nr. 729/1.

Advies van de Raad van State over het wetsontwerp ter bestrijding van discriminatie en tot wijziging van de wet van 15 februari 1993 tot oprichting van een Centrum voor gelijkheid van kansen en voor racismebestrijding, *Parl.St.* Kamer 2001-02, nr. 50-1.578/002.

Advies van de Raad van State over het ontwerp van decreet betreffende de rechtspositieregeling van de student, de participatie in het hoger onderwijs, de integratie van bepaalde afdelingen van het hoger onderwijs voor sociale promotie in de hogescholen en de begeleiding van de herstructurering van het hoger onderwijs in Vlaanderen, *Parl.St.* VI.Parl. 2003-04, nr. 1960/1.

Advies van de Raad van State over het voorstel van decreet betreffende het inschrijvingsrecht, *Parl.St.* VI.Parl. 2010-11, nr. 1042/2.

Advies van de Vlaamse Onderwijsraad bij het ontwerp van decreet houdende bepalingen tot begeleiding van de aanpassing van de begroting 2012, *Parl.St.* VI.Parl. 2011-12, nr. 1.555/1.

Algemene beleidsnota "Gelijke Kansen", *Parl.St.* Kamer 2011-12, nr. 53-1.964/023.

Beleidsnota Gelijke Kansen 2009-2014, *Parl.St.* VI.Parl. 2009-10, nr. 204/1.

Bijlage bij de memorie van toelichting: Reguleringssimpactanalyse bij het ontwerp van decreet betreffende gelijke onderwijskansen-I, *Parl.St.* VI.Parl. 2001-02, nr. 1.143/1.

Dringende beleidsmaatregelen 15 juli 2011 voor leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften, www.klasse.be/vandaag/files/file/20110906_TerugkoppelingResonantiegroepen.pdf.

Gedachtewisseling over 'Perspectief 2020. Nieuw ondersteuningsbeleid voor personen met een handicap' – Verslag namens de Commissie voor Welzijn, Volksgezondheid, Gezin en Armoedebeleid, *Parl.St.* VI.Parl. 2009-10, nr. 632/1.

Hand. VI.Parl. 2010-11, 22 september 2011, nr. C305-OND33.

Hand. VI.Parl. 2011-12, 20 december 2011, nr. 16.

Kindeffectenrapport over het ontwerp van decreet betreffende participatie op school en de Vlaamse Onderwijsraad, *Parl.St.* VI.Parl. 2003-04, nr. 1955/1.

Memorie van toelichting bij het ontwerp van decreet basisonderwijs, *Parl.St.* VI.Parl. 1996-97, nr. 451/1.

Memorie van toelichting bij het ontwerp van decreet betreffende gelijke onderwijskansen-I, *Parl.St.* VI.Parl. 2001-02, nr. 1.143/1.

Memorie van toelichting bij het ontwerp van decreet betreffende participatie op school en de Vlaamse Onderwijsraad, *Parl.St.* VI.Parl. 2003-04, nr. 1955/1.

Memorie van toelichting bij het ontwerp van decreet betreffende de rechtspositieregeling van de student, de participatie in het hoger onderwijs, de integratie van bepaalde afdelingen van het hoger onderwijs voor sociale promotie in de hogescholen en de begeleiding van de herstructurering van het hoger onderwijs in Vlaanderen, *Parl.St.* VI.Parl. 2003-04, nr. 1960/1.

Memorie van toelichting bij het voorstel van decreet betreffende het inschrijvingsrecht, *Parl.St.* VI.Parl. 2010-11, nr. 1.042/1.

Omz. 10 juni 1996 procedure tot het bekomen van de financiering van speciale onderwijsleermiddelen voor leerlingen met een handicap in het gewoon onderwijs, www.ond.vlaanderen.be/edulex/database/document/document.asp?docid=9072.

Omz. 11 september 2003 geïntegreerd onderwijs, www.ond.vlaanderen.be/edulex/database/document/document.asp?docid=13422.

Omz. 10 mei 2007 toelatingsvoorwaarden en inschrijvingsverslag leerlingen in het buitengewoon basisonderwijs, www.ond.vlaanderen.be/edulex/database/document/document.asp?docid=13865.

Omz. 15 mei 2009 ondersteuning van leerlingen/studenten met een auditieve handicap in het gewoon voltijds secundair en hoger onderwijs, www.ond.vlaanderen.be/edulex/database/document/document.asp?docid=14091.

Ontwerp van decreet betreffende gelijke onderwijskansen-I, *Parl.St.* VI.Parl. 2001-02, nr. 1.143/1.

Ontwerp van decreet betreffende het onderwijs XIX, *Parl.St.* VI.Parl. 2008-09, nr. 2.159/1.

Ontwerp van decreet houdende de algemene uitgavenbegroting van de Vlaamse Gemeenschap voor het begrotingsjaar 2012, *Parl.St.* VI.Parl. 2011-12, nr. 15/3-D.

Ontwerp van decreet houdende bepalingen tot begeleiding van de aanpassing van de begroting 2012, *Parl.St.* VI.Parl. 2011-12, nr. 1.555/1.

Voorstel van decreet houdende de oprichting van een Kinderrechtencommissariaat en de benoeming van een Kinderrechtencommissaris bij het Vlaams Parlement, *Parl.St.* VI.Parl. 1996-97, nr. 510/1.

Voorstel van resolutie betreffende de ondersteuning van Intro vzw voor het toegankelijk maken van culturele evenementen, *Parl.St.* VI.Parl. 2011-12, nr. 1.325/1.

Vraag om uitleg van mevrouw Helga Stevens tot de heer Frank Vandenbroucke, vice-minister-president van de Vlaamse Regering, Vlaams minister van Werk, Onderwijs en Vorming, over tolkuren voor het geïntegreerd onderwijs, *Hand.* VI.Parl. 2004-05, 30 juni 2005, nr. 1.562.

Wetsontwerp ter bestrijding van discriminatie en tot wijziging van de wet van 5 februari 1993 tot oprichting van een Centrum voor gelijkheid van kansen en voor racismebestrijding, *Parl.St.* Kamer 2001-02, nr. 1578/8.

Wetsvoorstel tot wijziging van de wetgeving inzake de onbekwaamheidsstatuten wat de invoering van een globaal statuut betreft, *Parl.St.* Kamer 2007-08, nr. 52K1356/001.

Wetsvoorstel strekkende tot gelijkstelling van lonen tussen mannen en vrouwen, allochtone en autochtone werknemers en werknemers met en zonder handicap, *Parl.St.* Kamer 2010-11, nr. 53-626/001.

Rechtspraak

ECRM, *Campbell and Cosans v. United Kingdom*.

ECRM, *Klerks v. The Netherlands*.

ECSR, *International Federation of Human Rights (FIDH) v. Belgium*.

EHRM, *Case "relating to certain aspects of the laws on the use of languages in education in Belgium" v. Belgium*.

EHRM, *Coster v. United Kingdom*.

EHRM, *Lee v. United Kingdom*.

EHRM, *Marsari v. Italy*.

EHRM, *Nasri v. France*.

EHRM, *Smith v. United Kingdom*.

HvJ C-13/05, *Sonia Chacón Navas v. Eurest Colectividades SA*, *Jur.* 2006, I, 6467.

Arbitragehof 13 oktober 1989, nr. 23/89.

Arbitragehof 2 april 1992, nr. 28/92.

Arbitragehof 6 mei 1993, nr. 35/93.

Arbitragehof 15 juli 1993, nr. 62/93.

Arbitragehof 27 januari 1994, nr. 9/94.

Arbitragehof 19 mei 1994, nr. 40/94.

Arbitragehof 4 november 1995, nr. 110/98.

Arbitragehof 15 juli 1998, nr. 85/98.

Arbitragehof 6 april 2000, nr. 42/2000.

Arbitragehof 27 november 2002, nr. 169/2002.

Arbitragehof 6 oktober 2004, nr. 157/2004.

Cass. 20 december 1990, *Arr.Cass.* 1990-91, 445.

Cass. 6 september 2002, *RCJB* 2005, 5.

RvS 30 december 1993, nr. 45.552.

RvS 25 augustus 1999, nr. 82.139.

RvS 13 februari 2001, nr. 93.289.

RvS 8 oktober 2002, nr. 111.088.

RvS 4 juni 2003, nr. 120.131.

RvS 23 juli 2003, nr. 121.835.

RvS 6 april 2004, nr. 130.168.

RvS 1 december 2005, nr. 152.126.

RvS 2 oktober 2007, nr. 175.202.

Brussel 17 maart 1994, *J.dr.jeun.* 1994, afl. 136, 41.

Gent 7 september 2011, *TJK* 2011, 313.

Rb. Gent 15 juli 2009, *NJW* 2010, afl. 228, 636.

Commissie Leerlingenrechten 5 september 2007, nr. 2007/42.

Commissie Gelijke Behandeling 14 juli 2009, nr. 2009-62.

Rechtsleer

Boeken

BORGHS, P., *De antidiscriminatiewet – Handleiding bij de wet ter bestrijding van discriminatie*, Antwerpen, Garant, 2003, 90 p.

CASAER, K., *Buitengewoon-gespecialiseerd: onderwijs aan leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften*, Antwerpen, Garant, 2008, 121 p.

DAL, G.-A. en KRENC, F., *Les droits fondamentaux de la personne handicapé*, Brussel, Bruylant, 2006, 196 p.

DE PRINS, D., SOTTIAUX, S. en VRIELINK, J., *Handboek Discriminatierecht*, Mechelen, Kluwer, 2005, 593 p.

GIANGRECO, M., CLONINGER, C. en IVERSON, V., *Choosing Options and Accomodations for Children: A guide to educational planning for students with disabilities*, Baltimore, Paul H. Brookes Publishing, 1998, 189 p.

MAES, G., *De afdwingbaarheid van sociale grondrechten*, Antwerpen, Intersentia, 2003, 523 p.

MORTIER, K., DE SCHAUWER, E., VAN DE PUTTE, I. en VAN HOVE, G., *Inclusief onderwijs in de praktijk*, Antwerpen, Apeldoorn, 2010, 126 p.

NEARY, T., HALVORSEN, A., KRONBERG, R. en KELLY, D., *Curriculum Adaptations for Inclusive Classrooms*, San Francisco, SFSU/California Research Institute, 1992, 135 p.

SWENNEN, F., *Personenrecht in kort bestek*, Antwerpen, Intersentia, 2005, 174 p.

VANDERPLASSCHEN, W., VANDEVELDE, S., CLAES, C., BROEKAERT, E. en VAN HOVE, G., *Orthopedagogische werkvelden in beweging: Organisatie en tendensen*, Antwerpen, Garant, 2006, 274 p.

VENY, L.M., *Compendium van het Vlaamse Onderwijsrecht, I, Dragende beginselen van het onderwijsbestel*, Brugge, die Keure, 2010, 441 p.

VERHELLEN, E., *Verdrag inzake de rechten van het kind*, Leuven, Garant, 2000, 252 p.

Bijdragen in tijdschriften

ALLAN, J. en BROWN, S., "Special schools and inclusion", *Educational Review* 2001, 199-207.

ANG, F., "En nu actie! Het Verdrag inzake de rechten van personen met een handicap: uitvoering en toezicht", *TvMR* 2010, afl. 3, 11-14.

ANG, F., "Een verdrag voor alle personen met een functioneringsprobleem. Een toelichting bij het toepassingsgebied en de terminologie", *TvMR* 2006, afl. 4, 9-10.

BREMS, E., "Universaliteit en specificiteit van het VN-Verdrag inzake de rechten van personen met een functioneringsprobleem", *TvMR* 2006, afl. 4, 15.

DEBEL, R., "Naar een volwaardige toepassing van het concept indirecte discriminatie", *TJK* 2008, 337-343.

DE GROOF, J., "Het decreet betreffende gelijke onderwijskansen-I. Vragen en dilemma's bij een ambitieus opzet", *TORB* 2003-04, 279-283.

DE GROOF, J., "'Het onderwijs is vrij' (art. 24, §1, al. 1 Gw.). Zienwijzen van het Arbitragehof en van de Raad van State omtrent de onderwijsvrijheid", *TORB* 2006-07, 124-167.

DE HERT, P. en HOEFMANS, A., "Gehandicapten hebben eigen mensenrechtenverdrag", *Juristenkrant* 2007, afl. 150, 13.

D'ESPALLIER, A., "Draagkracht is geen toverwoord – duidelijkheid vanuit een juridisch uitgangspunt", *Momenten* 2011, 16-23.

D'ESPALLIER, A., "Tolkuren voor dove en slechthorende leerlingen", *NJW* 2010, 606-610.

- DE PRINS, D. en VANDENHOLE, W., "(Ook) recht op inclusief onderwijs voor personen met een functioneringsprobleem?", *TvMR* 2007, afl. 4, 11-14.
- DERIDDER, J., "Meester, mag ik overgaan, ja of nee? Zittenblijven in het basisonderwijs: wie beslist?" (noot onder RvS 4 oktober 2011), *TORB* 2011-12, 267-278.
- DE WITTE, B., "Recht op onderwijs zonder grenzen? Het recht op onderwijs in de E.G.-context", *Jura Falc.* 1989-90, 535-549.
- DUJARDIN, R., "Het buitengewoon onderwijs in België – Huidige situatie en prioriteiten voor de jaren '80", *BTSZ* 1981, 200-216.
- FARRELL, P., DYSON, A., POLAT, F., HUTCHESON, G. en GALLANNAUGH, F., "The relationship between inclusion and academic achievement in English mainstream schools", *School Effectiveness and school improvement* 2007, 335-352.
- GIANGRECO, M., EDELMAN, S., LUISELLI, T. en MAC FARLAND, S., "Helping or hovering? Effects of instructional assistant proximity on students with disabilities", *Exceptional Children* 1997, 7-18.
- GOOSSENS, K., "De non-discriminatie van andersvaliden", *Or.* 2005, afl. 3, 49-63.
- HAVAERT, A., "Het gehandicaptenbeleid in de internationale instellingen: gelijke kansen en niet-discriminatie", *BTSZ* 1996, 129-187.
- HOEFMANS, A., "De dynamiek van het onderhandelingsproces: van resolutie tot verdrag", *TvMR* 2006, afl. 4, 7-8.
- HUYS, J., "Begripsomschrijving van 'handicap' en aanverwante termen in het antidiscriminatierecht", *Soc.Kron.* 2009, 65-74.
- KALAMBOUKA, A., FARRELL, P., DYSON, A. en KAPLAN, I., "The impact of placing pupils with special education needs in mainstream schools on the achievement of their peers", *Educational Research* 2007, 365-382.
- LAQUIERE, M., "Het inschrijvingsrecht: de processie van Echternach", *TORB* 2008-09, 449-458.
- LAUWERS, G., "Inclusief onderwijs in een internationaal perspectief", *TORB* 2003-04, 423-438.
- LAUWERS, G. en DE GROOF, J., "De verplichtingen van de staat op het vlak van het recht op onderwijs in het kader van het verdrag tot bescherming van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden. Een overzicht van de rechtspraak van het EHRM", *TORB* 2006-07, 270-281.
- LINDSAY, K., "'Asking for the moon'? a critical assessment of Australian disability discrimination laws in promoting inclusion for students with disabilities", *International Journal of Inclusive Education* 2004, 373-390.
- LINT, K. en KILLEMAES, S., "De Raad voor betwistingen inzake studievoortgangsbepalingen. Een terugblik op de recente rechtspraak en enkele hogeronderwijstopics", *TORB* 2010-11, 362-380.

LUST, S. en STEEN, B., "Welles nietes over vrije onderwijsinstellingen, administratieve overheden en rechtsbescherming", *TORB* 2002-03, 315-353.

MAES, G., "Het standstillbeginsel in verdragsbepalingen en in art. 23 G.W.: progressieve (sociale) grondrechtenbescherming", *RW* 2005-06, 1081-1094.

MORTIER, K., DESIMPEL, L., DE SCHAUWER, E. en VAN HOVE, G., " 'I want support, not comments': children's perspectives on supports in their life", *Disability & Society* 2011, 207-221.

MORTIER, M., VAN HOVE, G. en DE SCHAUWER, E., "Supports for children with disabilities in regular education classrooms: an account of different perspectives in Flandres", *International Journal of Inclusive Education* 2010, 543-561.

ORNELIS, F. en STEEN, B., "Het inschrijvingsrecht in het Vlaamse leerplichtonderwijs: hoeksteen of struikelsteen voor meer gelijke onderwijskansen?", *CDPK* 2004, afl. 2, 183-210.

PEREIRA, E., LA COUR, K., JONSSON, H. en HEMMINGSSON, H., "The participation experience of children with disabilities in Portuguese mainstream schools", *British Journal of Occupational Therapy* 2010, 598-606.

PERSOONS, M.A., "Europese integratie van het onderwijsbeleid. Actuele noodzaak of ver toekomstproject?", *TORB* 2006-07, 292-301.

RAGHAVENDRA, P., OLSSON, C., SAMPSON, J., MCINERNEY, R. en CONNELL, T., "School Participation and Social Networks of Children with Complex Communication Needs, Physical Disabilities, and Typically Developing Peers", *Augmentative and Alternative Communication* 2012, 33-43.

ROETS, G. en VAN HOVE, G., "The Story of Belle, Minnie, Louise and the Sovjets – Throwing light on the dark side of an institution", *Disability & Society* 2003, 599-624.

SOTTIAUX, S., "Het gelijkheidsbeginsel: langs oude paden en nieuwe wegen", *RW* 2008-09, nr. 17, 690-702.

STEEN, B., "De commissie inzake leerlingrechten: (g)een maat voor niets?", *TORB* 2003-04, 439-450.

STEEN, B., "Elk kind heeft recht op onderwijs in de school naar keuze... of toch niet?", *TJK* 2002, 252-264.

STEIN, M.A., "Monitoring the Convention on the Rights of Persons with Disabilities: Innovations, Lost Opportunities and Future Potential", *Human Rights Quarterly* 2010, 689-728.

VANDAELE, A., "Het Internationaal Verdrag inzake de Rechten van het Kind in de onderwijscontentieux", *TORB* 2006-07, 258-269.

VANDEKERCKHOVE, A., "Eerste stappen naar een meer kindvriendelijke justitie", *TJK* 2011, 42-48.

- VAN HOVE, G., MORTIER, K. en DE SCHAUWER, E., "Inclusief onderwijs in Vlaanderen: uitdagingen afgewogen tegenover het 'leerzorgkader' en de 'UN Convention on the Rights of Persons with Disabilities'", *TORB* 2007-08, 491-496.
- VAN HOVE, S., "Wat zal de VN-Conventie in Vlaanderen veranderen?", *TvMR* 2006, afl. 4, 11-12.
- VAN LAETHEM, K. en WEIS, K., "Naar een volwaardige nationale mensenrechteninstelling in België?", *Juristenkrant* 2011, afl. 234, 13.
- VAN REMOORTELE, J., "De Conventie van de Verenigde Naties over de Rechten van Personen met een Handicap", *Panopticon* 2009, afl. 4, 64-69.
- VELAERS, J., "Samenloop van grondrechten: het Arbitragehof, titel II van de Grondwet en de internationale mensenrechtenverdragen", *TBP* 2005, 297-318.
- VENY, L.M., "Het kort geding in onderwijszaken: een status quaestionis", *TORB* 1998-99, 351-379.
- VERHELLEN, E., "Kinderrechten en onderwijs. Een driedubbele bindende taak", *TORB* 1997-98, 73-81.
- VERHELLEN, E., "Het ontwerp van facultatief protocol bij het Kinderrechtenverdrag inzake de instelling van een klachtprocedure... De schaamte voorbij!", *TJK* 2011, 75-77.
- VERHEYDE, M., "De betekenis van het VN-Kinderrechtenverdrag voor het onderwijs", *TORB* 2006-07, 244-257.
- VERHEYDE, M., "Onderwijsrechten in het VN Kinderrechtenverdrag", *TJK* 2002, 231-247.
- VERMEULEN, J.A., DENESSEN, E. en KNOORS, H., "Mainstream teachers about including deaf or hard of hearing students", *Teaching and Teacher Education* 2012, 174-181.
- VERSTEGEN, R., "Algemene analyse. Gelijke onderwijskansen in de Vlaamse Gemeenschap. Verkenning van enkele principiële vragen", *TORB* 2003-04, 284-302.
- WADDINGTON, L., "When it is reasonable for Europeans to be confused: understanding when a disability accommodation is 'reasonable' from a comparative perspective", *Comp.Lab.L. & Pol'y J* 2008, 317-340.
- WILLEMS, N. en GEBOERS, J., "18 jaar Internationaal Verdrag inzake de Rechten van het Kind – Kritische reflectie inzake kinderrechten in Vlaanderen", *TJK* 2008, 56-64.
- X., "EU bekrachtigt VN-Verdrag voor Personen met een Handicap", *TvMR* 2011, afl. 1, 2.
- ZANI, M., "La Convention de l'O.N.U. relative aux droits des personnes handicapées", *Rev.dr.intern.comp.* 2008, afl. 4, 551-566.

Bijdragen in verzamelwerken en reeksen

BREMS, E., "Nieuwe discriminatiegronden in de wet bestrijding discriminatie" in DE VOS, M. en BREMS, E. (eds.), *De Wet Bestrijding Discriminatie in de praktijk*, Antwerpen, Intersentia, 2004, 37-68.

BUSSACCHINI, F., "Legal developments in the European community in the disability field. From special needs to equal rights" in DAL, G.A. en KRENC, F. (eds.), *Les droits fondamentaux de la personne handicapé*, Brussel, Bruylant, 2006, 91-105.

DE SALVIA, M., "Avancées et limites de la jurisprudence de la cour européenne des droits de l'homme en matière de handicap" in DAL, G.A. en KRENC, F. (eds.), *Les droits fondamentaux de la personne handicapé*, Brussel, Bruylant, 2006, 15-29.

FOUBERT, P., "Basisconcepten van de wet bestrijding discriminatie en haar verhouding tot andere antidiscriminatieregels" in DE VOS, M. en BREMS, E. (eds.), *De Wet Bestrijding Discriminatie in de praktijk*, Antwerpen, Intersentia, 2004, 1-19.

GOEDERTIER, G., "Artikel 14. Verbod van discriminatie" in VANDE LANOTTE, J. en HAECK, Y. (eds.), *Handboek EVRM, II, Artikelsgewijze Commentaar*, Antwerpen, Intersentia, 2004, 127-188.

HAMMARBERG, T., "The rights of disabled children – the UN Convention on the Rights of the Child" in DEGENER, T. en KOSTER-DREESE, Y. (eds.), *Human Rights and Disabled Persons. Essays and Relevant Human Rights Instruments*, Dordrecht, Martinus Nijhoff, 1995, 147-158.

HENDRIKS, A., "The significance of equality and non-discrimination for the protection of the rights and dignity of disabled persons" in DEGENER, T. en KOSTER-DREESE, Y. (eds.), *Human Rights and Disabled Persons. Essays and Relevant Human Rights Instruments*, Dordrecht, Martinus Nijhoff, 1995, 40-52.

HEREMANS, R., "Rechten van kinderen met een handicap. Situering internationale context" in VLAAMS CENTRUM VOOR DE BEVORDERING VAN HET WELZIJN VAN KINDEREN EN GEZINNEN (ed.), *Rechten van kinderen met een handicap*, Brussel, Vlaams Centrum voor de Bevordering van het Welzijn van Kinderen en Gezinnen, 1997, 22-28.

HUYS, J., "Grondrechten van de persoon met een handicap" in VAN LANGENDONCK, J. (ed.), *Liber Amicorum. Roger Dillemans*, Antwerpen, Story-Scientia, 1997, 193-204.

LATHOUWERS, J., en VENY, L., "Artikel 2. Recht op onderwijs" in VANDE LANOTTE, J. en HAECK, Y. (eds.), *Handboek EVRM, II, Artikelsgewijze Commentaar*, Antwerpen, Intersentia, 2004, 399-446.

LEMMENS, L., "Bescherming tegen discriminatie" in ALEN, A. en LEMMENS, P. (eds.), *Staatsrecht*, Brugge, die Keure, 2008, 79-102.

MINOU, T., *New trends in education of children with disabilities in Procedia Social and Behavioral Sciences*, Amsterdam, Elsevier Science BV, 2011, 1955-1959.

QUINN, G., "The International Covenant on Civil and Political Rights and disability: a conceptual framework" in DEGENER, T. en KOSTER-DREESE, Y. (eds.), *Human Rights and Disabled Persons. Essays and Relevant Human Rights Instruments*, Dordrecht, Martinus Nijhoff, 1995, 69-93.

RIMANQUE, K., en PEETERS, P., "De toepasselijkheid van grondrechten in de betrekkingen tussen private personen – algemene probleemstelling" in RIMANQUE, K., (ed.), *De toepasselijkheid van de grondrechten in private verhoudingen*, Antwerpen, Kluwer, 1982, 1-35.

VERBEECK, B., *Rechtsbescherming van de leerling/student in het Vlaams onderwijslandschap in CABG*, Gent, Larcier, 2008, 80 p.

VERHELLEN, E., "Een inleiding op de themadag" in VLAAMS CENTRUM VOOR DE BEVORDERING VAN HET WELZIJN VAN KINDEREN EN GEZINNEN (ed.), *Rechten van kinderen met een handicap*, Brussel, Vlaams Centrum voor de Bevordering van het Welzijn van Kinderen en Gezinnen, 1997, 9-21.

Doctoraatproefschriften, verhandelingen, masterproeven, scripties,...

DUPONT, M., *Onderzoek naar de barrières die ouders ondervinden bij de zoektocht naar een geschikte school voor hun kind met een beperking*, onuitg. Masterproef Pedagogische Wetenschappen UGent, 2009-10, 75 p.

IDE, C., *Inclusief onderwijs en het inschrijvingsrecht*, onuitg. Masterproef Pedagogische Wetenschappen UGent, 2010-11, 74 p.

Internetpublicaties en websites

ALBERTIJN, M. en HOEFNAGELS, K., "Inclusief onderwijs – Uitkomsten van een overleg met de Vlaamse Onderwijsadministratie en Gelijke Kansen Vlaanderen", www.diversiteit.be/?action=publicatie_detail&id=141&thema=17.

BOUCKAERT, B., "Gezocht: een vooruitziend onderwijsbeleid, ook op financieel vlak", www.boudewijnbouckaert.com (consultatie 23 april 2012).

CD&V, "Programma 2009 Vlaamse, Brusselse en Europese verkiezingen", www.cdenv.be/sites/default/files/pages/documents/cdenv-verkiezingsprogramma-2009.pdf.

CENTRUM VOOR GELIJKHEID VAN KANSEN EN VOOR RACISMEBESTRIJDING, "De internationale dag van personen met een handicap: nog veel werk aan de winkel voor België", www.diversiteit.be/index.php?action=artikel_detail&artikel=628.

DE VOS, B., GEBOERS, J., VAN HOUCKE, F. en VANOBBERGEN, B., "Compétences usurpées: le fédéral doit continuer à jouer son rôle dans la défense et la mise en oeuvre de la Convention relative aux droits de l'enfant en Belgique", www.kinderrechtencoalitie.be/uploads/documenten/Courrier%2016%20mars%202012.pdf.

EUROPEAN AGENCY FOR DEVELOPMENT IN SPECIAL NEEDS EDUCATION, “Special needs education – Country Data”, www.european-agency.org/publications/ereports/special-needs-education-country-data-2010/SNE-Country-Data-2010.pdf.

GROEN!, “Programma Groen! voor de Vlaamse verkiezingen 2009”, www.groen.be/uploads/programma/09/Vlaams_programma.pdf.

www.kinderrechten.be.

KINDERRECHTENCOALITIE VLAANDEREN, “Alternatief Rapport van de NGO’s, over de toepassing van het Internationaal Verdrag inzake de Rechten van het Kind in België”, www.kekidatabank.be/docs/Instrumenten/VN/2010%20Alternatief%20rapport%20NGO's_NL.pdf.

Kinderrechtencommissariaat, Advies Conceptnota Leerzorg, 23 mei 2007, www.kinderrechten.be/IUSR/adviezen//Adviezen_pdf/2006_2007/2006-2007_5a_Advies_Conceptnota_Leerzorg.pdf.

Kinderrechtencommissariaat, Schriftelijke vraag - Leerzorgniveau 4 in strijd met internationale rechtsregels?, 3 juli 2007, www.kinderrechten.be/IUSR/adviezen//Adviezen_pdf/2006_2007/2006-2007_5b_Advies_Leerzorg_schriftelijke_vraag.pdf.

Kinderrechtencommissariaat, Advies Schuif een betere ondersteuning van het inclusief onderwijs (leerzorg) niet op de lange baan!, 3 februari 2009, www.kinderrechten.be/IUSR/adviezen//Adviezen_pdf/2008_2009/2008-2009_1_Advies_Leerzorg.pdf.

Kinderrechtencommissariaat, Advies over het aanvullend protocol bij het Kinderrechtenverdrag tot instelling van een klachtenprocedure, 25 januari 2011, kinderrechtencoalitie.be/uploads/documenten/2010-2011_4_Advies_protocol_klachtenprocedure_IVRK_.pdf.

KINDERRECHTENCOMMISSARIAAT, “Rapport aan het Comité voor de Rechten van het Kind”, www.kinderrechten.be/IUSR/documents/volwassenen/rapportage/Verslag_aan_het_Comite_voor_de_rechten_van_het_kind_NL_02_2010.pdf.

LEBEER, J., BIRTA-SZEKELY, N. en DEMETER, K., “Assessment Re-assessed: Current Assessment Practice in Europe: Weakness, Strengths and Needs – Report of the Daffodil Expert Meeting Cluj-Napoca 10-13 September 2009”, www.daffodilproject.org/userfolders/b49f3bcb172d965a423df129a2fd0f3f/3_assessmentreassessed_currentassessmenteuropa_report.pdf.

Nationale Commissie voor de Rechten van het Kind, Advies Expertengroep in het kader van de voorbereiding van het Belgisch standpunt voor de derde zitting van de OEWG voor de uitwerking van een optioneel protocol bij het IVRK houdende oprichting van een klachtenprocedure, 26 januari 2011, http://1168.fedimbo.belgium.be/sites/1168.fedimbo.belgium.be/files/explorer/adviezen_met_betekking_tot_ontwerpen_van_verdrag/advies_26_januari_2011.pdf.

Nationale Commissie voor de Rechten van het Kind, “Huishoudelijk reglement”, http://cnde.be/sites/1168.fedimbo.belgium.be/files/huishoudelijk_reglement_NCRK.pdf.

NATIONALE HOGE RAAD PERSONEN MET EEN HANDICAP, “Memorandum aan de nieuwe regering”, http://ph.belgium.be/ressource/static/files/memorandum/2011-05-19_memorandum2011_nl.pdf.

NVA, “Verkiezingsprogramma 7 juni 2009”, [www.nva.be/files/default/generated/congresteksten/Verkiezingsprogramma%20Vlaamse,%20Brusselse%20en%20Europese%20verkiezingen%20\(juni%202009\).pdf](http://www.nva.be/files/default/generated/congresteksten/Verkiezingsprogramma%20Vlaamse,%20Brusselse%20en%20Europese%20verkiezingen%20(juni%202009).pdf).

OPEN VLD, “Ontwerp-verkiezingsprogramma Vlaamse verkiezingen 7 juni 2009”, www.vld.be/Library/docs/Vlaams%20ontwerpprogr-Er%20zit%20meer%20in%20vlaanderen.pdf.

RAAD VAN EUROPA, “List of complaints and state of procedure”, www.coe.int/t/dghl/monitoring/socialcharter/complaints/complaints_EN.asp.

ROMBAUTS, D., “Speciale onderwijsleermiddelen (SOL) – Jaarverslag 2009 en 2010”, www.ond.vlaanderen.be/wegwijs/agodi/pdf/speciale_onderwijsleermiddelen/Jaarverslag_AGODI_SOL_2009-2010_LR.pdf.

SP.A, “Programma sp.a voor de Vlaamse verkiezingen van 7 juni 2009”, www.s-p-a.be/media/uploads/vlaams_kiesprogramma_goedgekeurd_op_congres_8_maart__3_.pdf.

STEUNPUNT RECHT EN ONDERWIJS 2009, “Advies over de specifieke bepalingen met betrekking tot onderwijs in het VN-Verdrag van 13 december 2006 inzake de rechten van personen met een handicap”, www.ond.vlaanderen.be/leerzorg/VN/VN-verdrag-advies.pdf.

STEUNPUNT RECHT EN ONDERWIJS, “Advies over de specifieke bepalingen met betrekking tot onderwijs in het VN-Verdrag van 13 december 2006 inzake de rechten van personen met een handicap - Managementsamenvatting”, <http://www.ond.vlaanderen.be/leerzorg/VN/VN-verdrag-advies-sam.pdf>.

STEUNPUNT SSL, “Cijferreeks: evolutie van de omvang van het buitengewoon lager onderwijs”, www.steunpuntloopbanen.be/nieuwsbrief0211/VanLandeghem_Groei%20BLO_nov%202010.pdf.

UNICEF-BELGIE, “Wij zijn jongeren in de eerste plaats! Rapport van jongeren met een handicap over het respect voor hun rechten in België”, www.unicef.be/nl/page/project-what-do-you-think.

VANDENBROUCKE, F., “Conceptnota Leerzorg”, www.ond.vlaanderen.be/nieuws/archief/2007/2007p/files/0330leerzorg.pdf.

VAN EECKHOUTTE, D. en VANDAELE, A., “Doorwerking van internationale normen in de Belgische rechtsorde”, www.law.kuleuven.be/iir/nl/onderzoek/wp/WP33n.pdf.

VAPH, “Leren en werken – Buitengewoon onderwijs”, www.vaph.be/vlafo/view/nl/439774.

VAPH, “Zorgregierapport 30 november 2011”, www.vaph.be/vlafo/view/nl/4777109-Zesmaandelijks+rapport+over+vraag+en+aanbod+personen+met+een+handicap.html.

VERENIGDE NATIES, “From Exclusion to Equality: Realizing the Rights of Persons with Disabilities. Handbook for Parliamentarians on the Convention on the Rights of Persons with Disabilities and its Optional Protocol”, www.ohchr.org/Documents/Publications/training14en.pdf.

VLAAMS BELANG, "Programma Vlaamse verkiezingen 7 juni 2009",
<http://vlaamsbelangvlaamsparlement.org/files/20091014programmavp.pdf>.

VLAAMS MINISTER VAN WERK, ONDERWIJS en VORMING, *Naar een geleidelijke invoering van het leerzorgkader*, Toespraak Hogeschool Gent, 2007,
www.ond.vlaanderen.be/beleid/toespraak/archief/2007/070420-leerzorgkader.htm.

VLAAMSE REGERING 2009-2014, "Een daadkrachtig Vlaanderen in beslissende tijden – Voor een vernieuwende, duurzame en warme samenleving",
http://www.vlaanderen.be/servlet/Satellite?c=Solution_C&cid=1247734278469&context=1141721623065---1191211215889-1265742712811--1247734278469&p=1186804409590&pagename=Infolijn%2FView.

VVKBUO, "Nieuw type 9 géén oplossing – VSKO verkiest betere omkadering ASS in alle types buitengewoon onderwijs",
<http://ond.vsko.be/pls/portal/docs/PAGE/VVKBUORUBRIEKEN2006/NIEUWSBRIEF/SNELBERICHTEN/SB11046%20-%20BIJLAGE%20STANDPUNT%20TYPE%209.PDF>.

WORLD HEALTH ORGANIZATION, "World Report on Disability 2011",
http://whqlibdoc.who.int/publications/2011/9789240685215_eng.pdf.

X., "Leerzorg – Synthese van de standpunten van de koepels, GO! en vakbonden naar aanleiding van de resonantiegroepen",
www.ond.vlaanderen.be/leerzorg/documenten/20110407_terugkoppeling_resonantiegroepen.pdf.

X., "Vlaams Actieplan Kinderrechten 15 juli 2011",
www.sociaalcultureel.be/jeugd/kinderrechten/VAK2011-2014_VR20110715.pdf.

X., "De Vlaamse begroting 2012", http://fin.vlaanderen.be/nlapps/data/docattachments/2011-09-26_Bijlage%20Septemberverklaring%20-%20versie%20u15%20-%20versie%20website.pdf.

X., "Wat is zorgvuldig bestuur?", www.ond.vlaanderen.be/zorgvuldigbestuur/uitleg.htm.

Andere

CESCR General Comment 5 of the High Commissioner for human rights (9 December 1994), *UN Doc. E/1995/22* (1995), nr. 35.

Consideration of reports submitted by States parties under article 44 of the Convention. Concluding observations: Belgium (24 May – 11 Jun 2010), *UN Doc. CRC/C/BEL/CO/3-4* (2010).

General Comment No. 9 of the Committee on the Rights of the Child (29 September 2006), *UN Doc. CRC/C/GC/9* (2007).

Initiatiefadvies Economisch en Sociaal Comité, 2 juli 1981 inzake de positie en problematiek van de gehandicapten, *Pb.C.* 10 september 1981, afl. 230.

Kinderrechtencommissariaat – Jaarverslag 2010-2011, *Parl.St.* VI.Parl. 2011-12, nr. 42/1.

List of issues to be taken up in connection with the consideration of the initial report of Peru (CRPD/C/PER/1), concerning articles 1 to 33 of the Convention (10 October 2011), *UN Doc. CRPD/C/PER/Q/1* (2011).

List of issues to be taken up in connection with the consideration of the initial report of Spain (CRPD/C/ESP/1), concerning articles 1 to 33 of the Convention on the Rights of Persons with Disabilities (21 Jun 2011), *UN Doc. CRPD/C/ESP/Q/1* (2011).

Report of the Committee on the Rights of the Child on its Thirtieth Session (21 May – 27 June 2002), *UN Doc. CRC/C/118* (2002).

Report of the Committee on the Rights of Persons with Disabilities (28 October 2011), *UN Doc. A/66/55* (2011).

Report of the council of Europe – Consultation with children on child-friendly justice (5 October 2010), CJ-S-CH 14 Rev. (2010).

Summary record (partial) of the 10th meeting (10 October 2011), *UN Doc. CRPD/C/6/SR.10* (2011).

UNICEF, *The children left behind : A league table of inequality in child well-being in the world's rich countries*, Florence, UNICEF Innocenti Research Centre, 2010.

E-mailverkeer met VEEKMANS, I., communicatiemedewerker VAPH.

X., “Al vijftientig klachten tegen Plopsaland”, *De Standaard* 25 april 2012.

X., “Liever inclusief onderwijs – kinderen met autisme niet in een gokje plaatsen”, *De Standaard* 12 september 2011.